

รักษ์ป่าบ้าน

การประชุมสัมมนา “รักษ์ป่าบ้าน”

วันจันทร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2557

ณ ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

รักษ์ป่าน่าน

การประชุมสัมมนา “รักษ์ป่าน่าน” วันจันทร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2557

ณ ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

รักรักร้านาน

ISBN : 978-616-91977-1-3
จัดพิมพ์โดย สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ส่วนจิตรลดา พระราชวังดุสิต กรุงเทพฯ 10303
โทรศัพท์ 0 2282 6511, 0 2281 3921
โทรสาร 0 2281 3923
พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2557
จำนวน 1,000 เล่ม
ออกแบบและจัดรูปเล่ม นางสาวมนัสวี ตันเสถียร
พิสูจน์อักษร นางสาวพิชญ์นรี พิทักษ์อวกาศ
พิมพ์ที่ บริษัท พี.เอ.ลิ่งวิง จำกัด
เลขที่ 4 ซอยสิรินทร 7 แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700
โทรศัพท์ 0 2881 9890
โทรสาร 0 2881 9892

คำนำ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในพื้นที่จังหวัดน่านอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ได้ทอดพระเนตรเห็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ทรงห่วงใยและทรงเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ให้คืนสู่สมดุลโดยเร็วที่สุด จึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานต่างๆ ร่วมมือกันในการจัดประชุมสัมมนา “รักษาน่าน” ขึ้นในวันจันทร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2557 ณ ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน โดยมุ่งหวังที่จะให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความตระหนักและเห็นความจำเป็น นำไปสู่ความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ที่จะช่วยกันสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ป่า และประชาชนร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่าน ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานส่วนหนึ่งของประเทศให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

หนังสือ “รักษาน่าน” เล่มนี้ ประกอบด้วย บทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเรื่อง การสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และบทความที่เป็นตัวอย่างกิจกรรมที่นำเสนอในการประชุมสัมมนาในครั้งนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ข้อมูลแก่นักวิชาการ คณะครูและนักเรียน ตลอดจนผู้สนใจจะได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ดีไปประยุกต์ปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนบังเกิดผลทำให้ป่าไม้ของจังหวัดน่านฟื้นฟูและกลับคืนสู่สมดุลอย่างยั่งยืน ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตลอดไป

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
10 มีนาคม 2557

สารบัญ

บทพระราชนิพนธ์เรื่อง การสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	1
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
การนำเสนอแบบบรรยาย	
บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า โดยนายบัณฑิต ล่ำซำ	8
สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ วาระจังหวัดน่าน พ.ศ. 2556-2560	10
โดย ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน	
การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกภาพลเมือง	16
โดย โรงเรียนแม่จริม	
การนำเสนอแบบนิทรรศการ	
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	20
ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โดย โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน	
กิจกรรมค่ายวิทยาศาสตร์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเด็กและเยาวชน	24
ในการอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำ โดย โรงเรียนบ้านห้วยพอง	
อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด โดย โรงเรียนบ้านบ่อหยวก	28
การใช้กระบวนการทางศิลปะเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชนให้ตระหนัก	32
รักษาป่าต้นน้ำ โดย โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56	
สร้างเด็กไทยหัวใจรักษาป่า	36
โดย โรงเรียนบ้านน้ำอ้อ	
ละอ่อนน่าน้อยรักษ์โลก โดย โรงเรียนน่านน้อย	39
สร้างความตระหนักรักษาป่าบ้านเราด้วยกิจกรรมหนังสือเล่มเล็ก	44
โดย โรงเรียนบ้านน้ำยาว	
โรงเรียนชุมชน: ป่าเล็กสู่ป่าใหญ่ โดย โรงเรียนบ้านหนองผูก	48
พลวัตของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่	53
ในการจัดการป่าต้นน้ำ กรณี เยาวชนต้นกล้าฮักเมืองน่าน ฮักป่า	
โดย เครือข่ายป่าชุมชนฮักเมืองน่าน	
การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่าไม้: โรงเรียน	58
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดย โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม	
การศึกษาแนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชน โดย สำนักงานคณะกรรมการ	63
การศึกษาวิจัยทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
เรียน - รู้ - รักชนก โดย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	69
การพัฒนาบ้านกอกบ้านจูน อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ	75
อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดย จังหวัดทหารบกน่าน	
“รักษา รักษา” บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	82
โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน	
สร้างป่า สร้างรายได้ โดย โครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา (กรมป่าไม้)	87
รักษาป่า “น่าน” ปลูกป่า ปลูกคน โดย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและมูลนิธิปิดทองหลังพระ	90

กำหนดการ

การประชุมสัมมนา “รักษึ่ป่าน่าน”

วันจันทร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2557

ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำบลผาลังห์ อําเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

.....

ภาคเช้า

- 08.30 น. สม่เด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินถึงศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- * นายบัณฑิต ล่าช้า ประธานกรรมการธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)
กราบบังคมทูลรายงานการจัดประชุมสัมมนา “รักษึ่ป่าน่าน”
 - * พระราชทานพระราชดำรัสเปิดงานการประชุมสัมมนา “รักษึ่ป่าน่าน”
- 09.00-09.30 น. สม่เด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรยายเรื่อง การสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 09.30-10.00 น. การบรรยายเรื่อง บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า
โดย นายบัณฑิต ล่าช้า
- 10.00-10.05 น. อ่านบทกวี “อนุรักษ์ป่า”
โดย นักเรียนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56
- 10.05-10.20 น. นำเสนอแนวปฏิบัติที่ดี เรื่อง การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกพลเมือง
โดย นางสาวลํายวน ส่วนแก้ว และนางสาวภัทรภร ต้นตุลา โรงเรียนแม่จรม
- 10.20-10.40 น. พัก
- 10.40-11.45 น. การเสวนาเรื่อง “รักษึ่ป่าน่าน”
โดย พลโท ภาณุวัชร นาควงษ์ ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก ฝ่ายกิจการพลเรือน
นายอุกริช ฝั่งปรีชา ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ภิรมย์ กมลรัตนกุล อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พระครูพิทักษ์นันทคุณ ที่ปรึกษามุขนิธิ์กเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอัฐญาวาส
และเจ้าคณะอําเภอสันติสุข
ดำเนินรายการโดย นายภิญโญ ไตรสุริยธรรมมา
- 11.45-13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

ภาคบ่าย

- 13.00-16.00 น. สม่เด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯทอดพระเนตรนิทรรศการ
1. การสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า โดย ธนาคารกสิกรไทย
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดน โดย โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัด กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 32
4. การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกพลเมือง โดย โรงเรียนแม่จริม
5. กิจกรรมค่ายวิทยาศาสตร์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำ โดย โรงเรียนบ้านห้วยฟอง
6. การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่าไม้: โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดย โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโคธาราม
7. อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด โดย โรงเรียนบ้านบ่อหยวก
8. การใช้กระบวนการทางศิลปะเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชนให้ตระหนักรักษาป่าต้นน้ำ โดย โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56
9. สร้างเด็กไทยหัวใจรักษ์ป่า โดย โรงเรียนบ้านน้ำอ้อ
10. ละอ่อนน่าน้อยรักษ์โลก โดย โรงเรียนน่าน้อย
11. สร้างความตระหนักรักษ์ป่าบ้านเราด้วยกิจกรรมหนังสือเล่มเล็ก โดย โรงเรียนบ้านน้ำยาว
12. โรงเรียนชุมชน: ป่าเล็กสู่ป่าใหญ่ โดย โรงเรียนบ้านหนองผูก
13. การพัฒนาบ้านกอกบ้านจูน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฯ โดย จังหวัดทหารบกน่าน
14. การศึกษาแนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชน โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาวิจัยทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
15. เรียน – รู้ – รักสนุก โดย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
16. พลวัตของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการป่าต้นน้ำ กรณี เยาวชนต้นกล้าฮักเมืองน่าน ฮักป่า โดย เครือข่ายป่าชุมชนฮักเมืองน่าน
17. “รักษ์ป่า รักน้ำ” บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน
18. สร้างป่า สร้างรายได้ โดย โครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา (กรมป่าไม้)
19. สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ วาระจังหวัดน่าน พ.ศ. 2556 - 2560 โดย จังหวัดน่าน
20. เครือเจริญโภคภัณฑ์
21. รักษาป่า “น่าน” ปลูกป่า ปลูกคน โดย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและมูลนิธิปิดทองหลังพระ

การสร้างสำนึกให้เด็กและเยาวชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ปัจจุบันการรักษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรป่าไม้เป็นความจำเป็นสำหรับทุกคนในโลก ป่าเป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จะช่วยป้องกันน้ำท่วม ดินถล่ม ความแห้งแล้ง เมื่อข้าพเจ้าเริ่มต้นโครงการอาหาร และโภชนาการในโรงเรียน ยังไม่สามารถที่จะหาทุนรอนซื้อเมล็ดพันธุ์พืชใช้ปลูก ผลิตอาหารประกอบเลี้ยงได้เพียงพอ ครูและนักเรียนสามารถหาวัตถุดิบใช้ประกอบอาหารจากป่า

ข้าพเจ้ามีโอกาสเห็นความสวยงามของป่าเขาลำเนาไพรในภาคต่างๆ ของประเทศมาแต่ยังเยาว์วัย จำความได้ก็ไปที่หัวหิน ไปเชียงใหม่เมื่ออายุได้ 7 ปี สมัยก่อนชาวบ้านทางป่าทำอะไรเลื่อนลอย เมื่อดินจืดก็ย้ายไปเรื่อยๆ แต่ก็มักจะกลับมาที่เดิม ในระยะเวลาหนึ่งการทำลายจึงไม่รุนแรงนัก ต่อมามีการลักลอบตัดไม้ ยังมีเครื่องมือ เลื่อยไฟฟ้า ยิ่งทำให้การทำลายล้างเร็วขึ้น ระยะเวลาถึงกับเผาป่าทั้งภูเขาหลายลูก เพื่อเป็นที่ปลูกพืชไร่ทำมาหากิน ส่วนมากใช้สารเคมีแรงๆ เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้พืชสัตว์ตามธรรมชาติที่มีประโยชน์หมดไป

เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นครู และทำงานเรื่องโภชนาการเด็กอยู่แล้ว จึงคิดว่า การฝากแนวคิดให้เด็กศึกษาหาความรู้จากป่าไม้ซึ่งเป็นสื่อการสอนที่ดีที่สุด ให้รัก หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าของพวกเขา และฝึกฝนเด็กให้อนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรอื่นๆ จึงเริ่มงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ตชด. อย่างจริงจังใน พ.ศ. 2530

แนวทางการดำเนินงาน

หลักการ ในการดำเนินการเน้นเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางคือ ให้เด็ก เป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (learning by doing) มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเชื่อมโยงกับทรัพยากรของชุมชนที่อยู่รอบๆ ตัว

วิธีการ คือ สอนให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความงดงาม ความ น่าสนใจ เกิดความปิติที่จะศึกษาและอนุรักษ์ต่อไป เป็นความรัก ความผูกพัน หวงแหนในทรัพยากรของตน ในขณะที่เดียวกันสิ่งที่มีในธรรมชาติจะเป็นอุปกรณ์ การสอนในวิชาต่างๆ ได้หลายอย่าง

ตัวอย่างกิจกรรม

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างกิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการเพื่อให้ นักเรียน ได้มี โอกาสสัมผัสกับธรรมชาติของชุมชนรอบตัว อันนำไปสู่ความปิติ ความรัก ความ ผูกพัน และความหวงแหนในทรัพยากรของตน

ป่าชุมชนกับนักเรียนโรงเรียน ตชด. เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2530 โดยการนำป่าชุมชนที่มีอยู่แล้วในชุมชน หรือหากชุมชนใดยังไม่มีทางโรงเรียนประสานกับชุมชนขอพื้นที่ป่าเพื่อทำเป็นป่าชุมชน และร่วมกันดูแลรักษา ครูจัดกิจกรรมพานักเรียนเข้าไปศึกษาธรรมชาติวิทยาในป่า มีอะไรบ้าง พืช สัตว์ หิน ดิน เป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในบางพื้นที่ก็ร่วมกับชุมชนปลูกต้นไม้ในเขตที่กันไว้เป็นป่าชุมชน การดำเนินงานพบว่าหลายแห่งที่ได้ผลดี เพราะผู้นำชุมชนซึ่งเป็นกรรมการศึกษาของโรงเรียนเป็นผู้นำในการดูแลรักษาป่าชุมชน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เริ่มดำเนินการในพ.ศ. 2554 จากการที่ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็วมากทั้งในพื้นที่ภูเขา ป่าพรุ และที่อื่นๆ เป็นผลให้ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เช่น การเกิดน้ำท่วมและดินถล่มในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งไม่ว่าให้การช่วยเหลืออย่างไร ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ แม้จะสร้างบ้านทดแทนบ้านที่ถล่มไปก็ยังคงพังถล่มได้อีกในคราวถัดไปหากเกิดน้ำท่วมและดินถล่ม จึงทดลองจัดทำหลักสูตรเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ และร่วมกันอนุรักษ์ หลักสูตรดังกล่าวใช้เป็นแนวทางสำหรับครูโรงเรียน ตชด. ในแต่ละพื้นที่ ใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เป็นหลักสูตร 40 ชั่วโมง

ส่วนพฤษภาคมศาสตร์โรงเรียน เป็นงานหนึ่งในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โดยให้เยาวชนได้ใกล้ชิดกับพืชพรรณไม้ เห็นคุณค่า ประโยชน์ ความสวยงาม อันจะก่อให้เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์พืชพรรณต่อไป การดำเนินงานส่วนพฤษภาคมศาสตร์โรงเรียน สามารถดำเนินการในพื้นที่ของโรงเรียน โดยมีวิธีการคือ ให้นักเรียนรวบรวมพรรณไม้ท้องถิ่นเข้ามาปลูกรวบรวมไว้ในโรงเรียน ศึกษาชีวภาพ และกายภาพ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพรรณไม้ มีมุมศึกษาค้นคว้าหนังสือทางด้านพฤกษศาสตร์ การทำตัวอย่างพืชแห้ง และนำผลการศึกษามาลงเว็บไซต์ของโรงเรียน เป็นการเผยแพร่ความรู้ต่อไปในหมู่เยาวชนอื่นๆ และประชาชนทั่วไปที่สนใจ เป็นงานที่ทำร่วมกันได้ระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักเรียน นอกจากนี้จะส่งข้อมูลพรรณไม้ของโรงเรียนไปบันทึกเก็บไว้ที่ศูนย์ข้อมูลพันธุกรรมพืชของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช วัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของพันธุกรรมพืช ให้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ จนเกิดผลประโยชน์ถึงมหาชนชาวไทย ให้มีระบบข้อมูลพันธุกรรมพืช สื่อถึงกันได้ทั่วประเทศ กิจกรรมประกอบด้วย

- 1) การปลูกป่าฟื้นฟูป่าธรรมชาติ 2) การสำรวจรวบรวมพันธุ์พรรณไม้ 3) การนำพันธุ์พืชที่รวบรวมเพาะปลูก และรักษาในพื้นที่ที่เหมาะสมทางกายภาพ และปลอดภัยจากการรุกราน 4) การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พรรณไม้ 5) ศูนย์ข้อมูลพันธุ์พรรณไม้ 6) การวางแผนและพัฒนาพันธุ์พรรณไม้ 7) การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์พรรณไม้แก่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้แก่ เยาวชน บุคคลทั่วไป และ 8) กิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พรรณไม้

นอกเหนือจากการจัดกิจกรรมที่มีโรงเรียนเป็นฐานในการดำเนินงานแล้ว เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูและรักษาป่า จำเป็นต้องจัดกิจกรรมในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่กับป่าได้โดยไม่ให้มีการทำลายป่าเพิ่มขึ้น และเป็นบทเรียนให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นวิธีปลูกป่าตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นว่า การปลูกป่าจำเป็นต้องผสมผสานความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่ไปกับความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม และการใช้ทรัพยากรของชุมชน ป่า 3 อย่าง ได้แก่ ป่าไม้ใช้สอย อาทิ ไม้ไผ่ ไม้โตเร็วอย่างสะเดา เป็นต้น ป่าไม้กินได้ ได้แก่ ไม้ผล และผักกินใบหรือกินหัวชนิดต่างๆ และป่าไม้เศรษฐกิจ คือ ไม้ที่ปลูกไว้ขายไม่ว่าจะเป็น ไม้ผลเศรษฐกิจ และไม้ที่ปลูกไว้ขายเนื้อไม้ เช่น ไม้สัก เป็นต้น ประโยชน์จากป่า 4 อย่าง คือ เป็นไม้ใช้สอย โดยนำมาสร้างบ้าน ทำเล้าเปิด เล้าไก่ ดำจอบเสียม ทำหัตถกรรม หรือกระทงเป็นฝืน ในการหุงต้ม เป็นอาหาร ทั้งพืชกินใบ กินผล กินหัว และเป็นยาสมุนไพร เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน และช่วยอนุรักษ์ดิน และน้ำ การปลูกพืชที่หลากหลายอย่างเป็นระบบ ช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศในสวนช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้น ดูดซับน้ำฝน และค่อยๆ ปลดปล่อยความชื้นสู่ส่วนเกษตรกรรม ป่าที่ใช้อนุรักษ์ดินและน้ำที่ดีที่สุด คือ ป่าพืชรกรธรรมชาติในท้องถิ่นนั่นเอง

การปลูกป่า Re-Green Movement เป็นกิจกรรมที่นำแนวทางต่างประเทศมาใช้ คือ การปลูกป่าของกลุ่มชาวนิโชนที่ใช้ชื่อว่า Re-Green Movement จุดมุ่งหมายเพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายขึ้นมาใหม่ โดยใช้หลักการปลูกป่าเชิงอนุรักษ์ระบบนิเวศ (Ecological Reforestation) ของศาสตราจารย์อะกิระ มียาวากิ ด้วยการปลูกพันธุ์ไม้ท้องถิ่นให้หนาแน่นและปลูกผสมหลายพันธุ์ (3 - 5 ต้นต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร) โดยเชิญชวนบุคคลต่างๆ มีทั้งแม่บ้าน ประชาชนทั่วไป มาร่วมกับคณะ Re-Green Movement (RGM) จากประเทศญี่ปุ่น ที่ปลูกเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ในแต่ละปีจะมีการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ขนาดตั้งแต่ 0.8 จนถึง 2 hectare ในหมู่บ้านใน 3 จังหวัด คือ ราชบุรี เลย และน่าน จำนวน

ต้นไม้ที่ปลูกในแต่ละปีมีจำนวนมากกว่า 10,000 ต้นขึ้นไป

โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2543 เป็นการพัฒนาจากพื้นที่ป่าที่เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำภาชีให้เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติสำหรับเด็กและเยาวชน รวมทั้งประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันรักษาป่าไม้ให้มีการตัดไม้

อุทยานธรรมชาติวิทยาตั้งอยู่ที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ติดชายแดนสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า ครอบคลุมพื้นที่ 210 ตารางกิโลเมตร เป็นป่าที่เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำภาชี ซึ่งมีลุ่มน้ำย่อยหลายลุ่มน้ำ เช่น ห้วยบ่อหวี ห้วยบ่อคด ห้วยคอกหมู ห้วยค้างคาว รวมกันยาวกว่า 220 กิโลเมตร เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ด้านหลังเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งเป็นเสมือนกำแพงปะทะพายุฝนที่มาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้บริเวณภายในพื้นที่โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด เป็นที่เกิดของป่าดิบชื้น ป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายทางธรณีวิทยาทั้งสภาพดิน หิน แร่ โดยบริเวณพื้นที่บางส่วนเคยเป็นพื้นที่สัมปทานทำเหมืองแร่ดีบุกมาก่อน มีความหลากหลายของภูมิประเทศ เช่น ลำห้วย น้ำตก ภูเขา ที่ราบ บ่อน้ำร้อน เป็นต้น

โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา มีการดำเนินงานหลายอย่าง เช่น การสำรวจจำแนกทรัพยากรทางชีวภาพและกายภาพ การปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นสถานศึกษาสภาพธรรมชาติ การบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางวิชาการ การส่งเสริมการวิจัยในท้องถิ่น เป็นต้น

คนอยู่ร่วมกับป่า : คุณัญญาพัฒนา เป็นการมุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อำเภอปกเกล้า จังหวัดน่าน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมุ่งให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคุณัญญาพัฒนาจะเป็นแหล่งถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาสำหรับประชาชน ประชาชนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อความไม่สำเร็จ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่ ได้แก่

การจัดทำแปลงเกษตรผสมผสานบนพื้นที่สูง จำนวน 1,400 ไร่ ให้กับประชาชนบริเวณโดยรอบพระตำหนักภูฟ้า เพื่อให้ประชาชนมีผลผลิตเพียงพอสำหรับการบริโภคของครัวเรือน ในขณะเดียวกันก็มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เหลือ โดยไม่ไปบุกรุกทำลายป่าเพิ่มเติม

การพัฒนาปรับปรุงและคัดเลือกพันธุ์ข้าวไร่และข้าวพื้นเมือง เพื่อให้การผลิตมีประสิทธิภาพขึ้น โดยใช้พื้นที่น้อยลง ซึ่งคุณัญญาวิจัยข้าวแพรพบว่า พันธุ์ข้าวเล็บช้าง และพันธุ์ข้าวสันป่าตองมีความเหมาะสมมากที่สุด สามารถเพิ่มผลผลิตจาก 100 กิโลกรัม

ต่อไร่ เป็น 200 กิโลกรัมต่อไร่ ในขณะที่เดียวกันมีการพัฒนาพื้นที่ราบแคบๆ บริเวณไหล่เขาและลำห้วยให้สามารถทำนาขึ้นบนได้ ซึ่งทำให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น บางพื้นที่สามารถทำนาได้ถึง 2 ครั้งต่อปี เป็นการให้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และประชาชนไม่ขยายพื้นที่ทำไร่ข้าวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งธนาคารข้าวสำหรับครัวเรือนที่ขาดแคลนข้าวด้วย

การจัดการป่าเสื่อมโทรมและการฟื้นฟูป่าไม้ โดยการทรวนเกษตร ซึ่งมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ สมุนไพร ไม้พื้นเมือง ผสมผสานกับไม้ป่า รวมทั้งแนวคิดป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่างด้วย เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่า

สร้างป่าสร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่า และมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้ โดยการปลูกป่าร่วมกับพืชเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลายๆ ระดับ หลายๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้ว ยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

ในการดำเนินงานได้จัดทำเป็นโครงการนำร่องขึ้นในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน มีชุมชน 13 แห่ง ประชาชน 112 ราย คิดเป็นพื้นที่รวม 388 ไร่ มีการบูรณาการความรู้จากหลากหลายสาขา ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานเช่น กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และภาคธุรกิจ ทั้งนี้ในการดำเนินงานในระยะแรก จำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบการผสมผสานระหว่างชนิดของไม้ป่าและพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ รวมทั้งการอนุรักษ์ดินและน้ำด้วย นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาการแปรรูปผลผลิตจากป่า เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และเกิดความคุ้มค่าในการปฏิบัติงานของประชาชน

การฟื้นฟูป่าชายเลน ในพื้นที่พระราชานิเวศน์มฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี บริเวณคลองบางตราน้อย และคลองบางตราใหญ่ มีต้นน้ำไหลมาจากเขาหลวงกะปิ เขาน้อย เขาทอง เขาบ่อชิง ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวไทยในบริเวณพื้นที่พระราชานิเวศน์ เมื่อมีการพัฒนาด้านต่างๆ ในพื้นที่ต้นน้ำ ส่งผลต่อระบบนิเวศของป่าชายเลนในบริเวณดังกล่าวเสื่อมโทรมลง ใน พ.ศ. 2537 จึงได้ทดลองปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ดังกล่าว ต่อมาได้ขยายพื้นที่ปลูกให้มากขึ้น จนในปัจจุบันสภาพแวดล้อมในพื้นที่ป่าชายเลนในพระราชานิเวศน์มฤคทายวันกลับฟื้นคืนความสมบูรณ์ขึ้น มีความหลากหลายทั้งพืชและสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา นกนานาชนิด เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชน

การรักษาป่าพรุในภาคใต้ เช่น ในจังหวัดนราธิวาส และนครศรีธรรมราช ป่าพรุเป็นป่าไม้ประเภทหนึ่งที่มีคุณค่ามากในด้านความหลากหลายทางพันธุกรรม

และการควบคุมน้ำ เรายังพบพืชและสัตว์พันธุ์ใหม่อยู่ แม้แต่จุลินทรีย์ในป่าพรุก็หลากหลาย และอาจมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากป่าพรุอุดมด้วยอินทรีย์วัตถุ จึงเป็นเชื้อเพลิงทำให้ไฟไหม้ได้ง่าย การดับไฟก็ทำได้ยาก ต้องสูบน้ำอัดเข้าไปในป่า หรือทำฝนเทียมให้ไหลลงไปในห้วย หรือคลองที่ไหลเข้าไปในพรุ มีโครงการฝึกหัดเยาวชน “เพื่อนชาวพรุ” ให้มีความรู้ สามารถเป็นมัคคุเทศก์พานักท่องเที่ยวให้เข้าชมป่าพรุ เยาวชนเหล่านี้ล้วนแต่รักและหวงแหนป่าพรุซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าของพวกเขา

สรุป

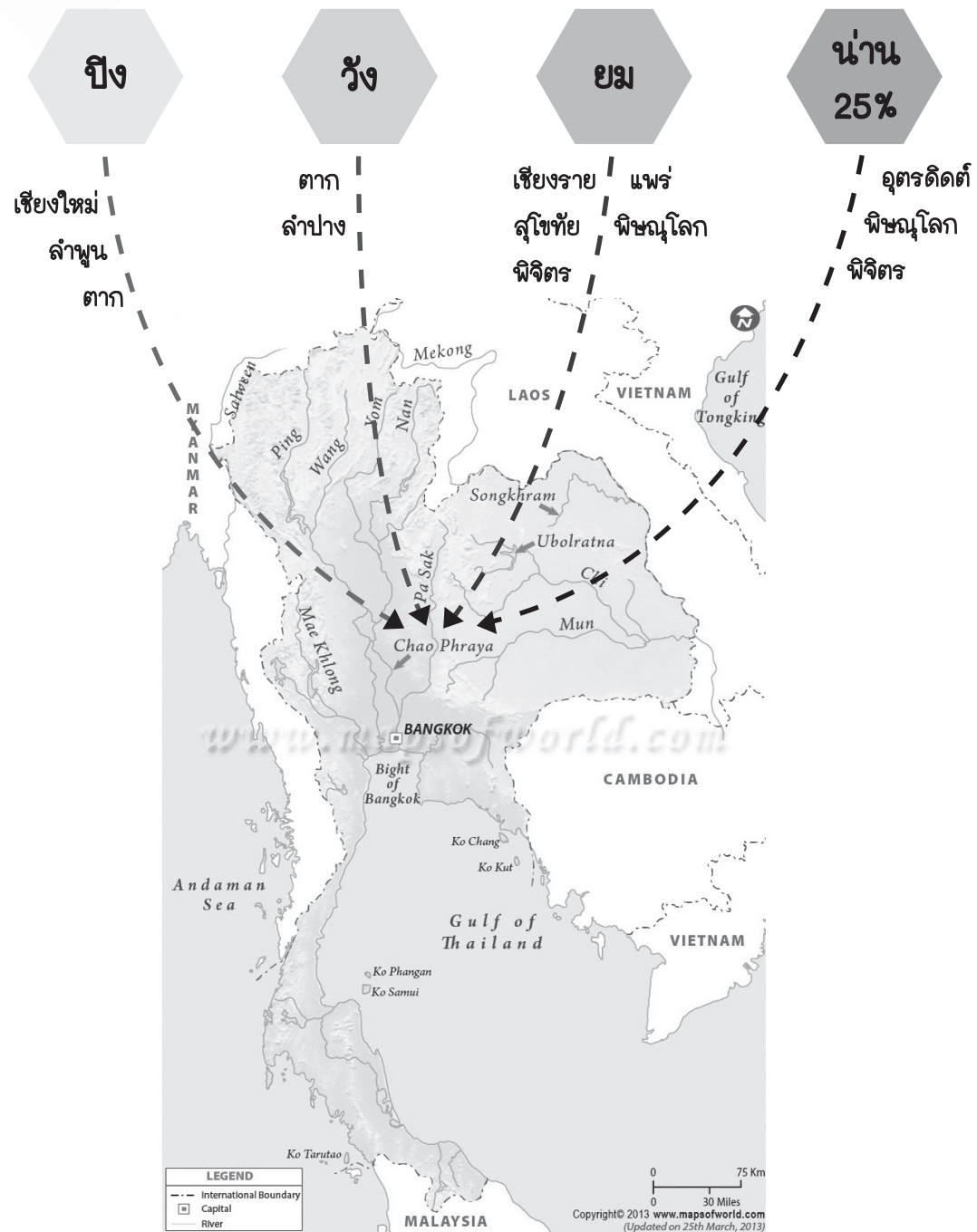
การรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ มีหลากหลายวิธี วิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนนั้นคือ การให้โอกาสเด็กและเยาวชนของเราได้เรียนรู้จากธรรมชาติรอบตัวของเขา มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดความรัก ความผูกพัน และหวงแหนในทรัพยากรของตน โดยการจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ที่พยายามปรับตนให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ชุมชนสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ มีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ในขณะที่เดียวกันต้องไม่บุกรุกทำลายป่าเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยให้ป่าส่วนรวมค่อยฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน

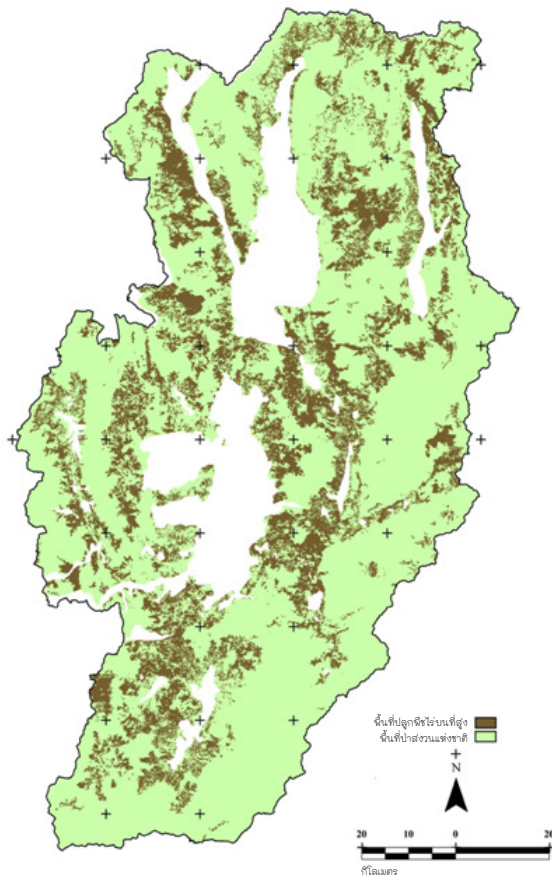
บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า

นายบัณฑิต ล่ำซ่า

ประธานกรรมการ ธนาคารกสิกรไทย

ต้นน้ำสำคัญของภาคเหนือซึ่งบรรจบเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

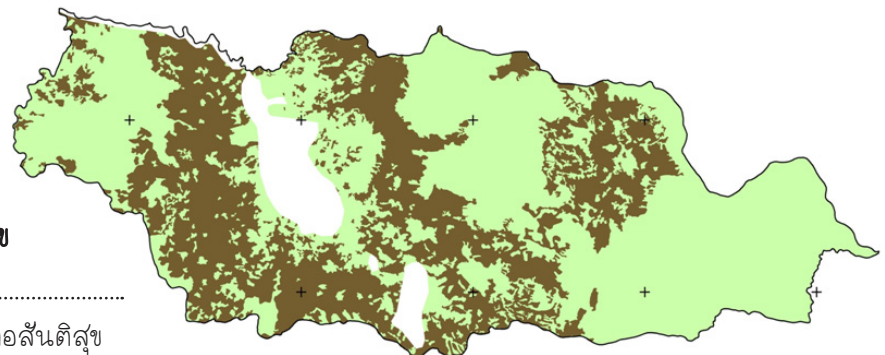

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดน่าน 6,435,792 ไร่
 ปลูกพืชไร่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 1,543,519 ไร่
 คงเหลือพื้นที่ป่าไม้ 4,892,272.80 ไร่

พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่าน ปี 2556 แยกตามอำเภอ

อำเภอ	พื้นที่เขตป่าสงวน แห่งชาติ (ไร่)	พื้นที่ปลูกพืชไร่บนที่ สูงในเขตป่าสงวน แห่งชาติ (ไร่)	เหลือพื้นที่ ป่าไม้ (ไร่)
1. เติมพระเกียรติ	362,824.61	91,106.91	271,717.70
2. เชียงกลาง	140,260.40	23,964.69	116,295.71
3. ท่าวังผา	307,084.66	116,023.90	191,060.76
4. ทุ่งช้าง	362,625.66	64,518.73	298,106.93
5. นาน้อย	754,636.59	163,890.10	590,746.49
6. นาหมื่น	511,071.72	68,111.63	442,960.09
7. ป่อเกลือ	476,404.67	99,932.48	376,472.19
8. บ้านหลวง	278,574.43	44,988.57	233,585.86
9. ปัว	452,543.84	126,685.95	325,857.89
10. ภูเพียง	186,179.17	66,897.96	119,281.21
11. เมืองน่าน	415,051.86	136,613.81	278,438.05
12. แม่จริม	598,579.29	116,828.85	481,750.44
13. เวียงสา	1,079,713.61	265,998.61	813,715.00
14. สองแคว	274,422.88	68,859.99	205,562.89
15. สันติสุข	235,818.75	89,097.18	146,721.57
รวม	6,435,792.16	1,543,519.36	4,892,272.80

ตัวอย่าง: พื้นที่อำเภอสันติสุข

พื้นที่ป่าไม้ที่หายไปของอำเภอสันติสุข

ตำบล	พื้นที่เขตป่าสงวน แห่งชาติ (ไร่)	พื้นที่ปลูกพืชไร่บน ที่สูงในเขตป่าสงวน แห่งชาติ (ไร่)	เหลือพื้นที่ ป่าไม้ (ไร่)
1. พงษ์	82,702.04	82,702.04	58,658.31
2. ดู่พงษ์	40,721.14	40,721.14	19,031.29
3. ป่าแลวหลวง	112,395.57	112,395.57	69,031.88
รวม	235,818.75	235,818.75	146,721.48

ที่มา :
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ วาระจังหวัดน่าน พ.ศ. 2556 - 2560

นายอุกริช ฝั่งโสภา

ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน

คำนำ

จังหวัดน่านมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 7,601,900 ไร่ หรือ 12,163.04 ตารางกิโลเมตร ซึ่งสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขาถึงร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด มีที่ราบเพียงร้อยละ 12.8 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ป่าตามกฎหมายจำนวน 6,496,231.62 ไร่ เป็นป่าอนุรักษ์ 2,781,676.12 ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 3,714,555.50 ไร่ จากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปี พ.ศ. 2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 5,280,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่า ในปีพ.ศ. 2548 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปีพ.ศ. 2556 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 7,036.28 ตารางกิโลเมตร หรือ 4,397,673.20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของพื้นที่ทั้งหมด และป่าของจังหวัดน่านเป็นป่าต้นน้ำของแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้มีการใช้ทรัพยากรมากจนเกิดความวิตกว่าจะส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรในอนาคต ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์

ที่มีข้อจำกัดจากพื้นที่ประกอบกับนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เหตุผลทางการเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร รวมทั้งการถั่งโถมเข้ามาของระบบทุนนิยมและวีตถุนิยม เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของประชากร เป็นเหตุให้มีการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ การทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก อีกทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลทรัพยากรมีหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค บางครั้งขาดการบูรณาการในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับท้องถิ่น รวมทั้งบุคลากรมีจำนวนจำกัดทำให้ไม่สามารถดูแลพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดน่านพบว่า มีสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัดน่าน 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน 40,748 ราย พื้นที่การปลูก 882,764 ไร่ 2) ข้าว มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน 45,951 ราย พื้นที่การปลูก 291,634 ไร่ และ 3) ยางพารา มีเกษตรกรที่ปลูกจำนวน 21,804 ราย พื้นที่การปลูก 279,462.45 ไร่ และมูลค่าสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัดน่านในปี 2554 - 2555 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้ จำนวน 3,214,869,000 บาท 2) ข้าว มี

มูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน 1,635,496,000 บาท และ 3) ยางพารา มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน 503,480,320 บาท และในปี 2555 - 2556 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน 3,624,810,000 บาท 2) ข้าว มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน 1,464,894,970 บาท และ 3) ยางพารา มีมูลค่าผลผลิตตามที่เกษตรกรขายได้จำนวน 345,318,780 บาท จังหวัดน่านยังต้องพึ่งพาการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ลาดชันสูงและอยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทาน

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น จังหวัดน่านได้ให้ความสำคัญด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ของจังหวัดว่า “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน” และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดในยุทธศาสตร์ที่ 1 บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม จึงจำเป็นอย่างไรที่จังหวัดน่าน ต้องดำเนินการประสานบูรณาการ หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนทุกคน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเร่งแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบกับตามมติที่ประชุมคณะกรรมการจังหวัดน่าน ครั้งที่ 10/2556 เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2556 โดยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ได้รับนันทานุมัติจากที่ประชุมให้ดำเนินการ “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” เป็นวาระจังหวัดน่าน พ.ศ. 2556 - 2560 และให้ส่วนราชการ องค์กรเอกชน ประชาชนทุกภาคส่วนของจังหวัดน่าน ร่วมดำเนินการผลักดันให้จังหวัดน่านเป็น “เมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

จากมติที่ประชุมคณะกรรมการจังหวัดดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดทำโครงการการประชุมระดมความคิดเห็นวาระจังหวัดน่านพ.ศ. 2556 - 2560 “สร้างเมืองน่าน

น่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ ไฟป่าและหมอกควันขึ้น เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงแรมน่านคีรีธารา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกส่วนราชการในจังหวัดน่าน ในการจัดทำวาระจังหวัดน่านพ.ศ. 2556 - 2560 “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค หน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดน่าน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวน 287 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการจังหวัด หน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน

วาระจังหวัดน่านพ.ศ. 2556 – 2560

ประเด็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดน่าน ประเด็นปัญหามีทั้งหมด 4 ประเด็น ดังนี้

1. สถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน

ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ เช่น ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ และการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ความยากจน ความต้องการพื้นที่ทำกินทางการเกษตร ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ค่าธรรมเนียมทางวัตถุของชุมชน นโยบายของรัฐทั้งเรื่องการประกันราคาพืชผลทางการเกษตรและการพิสูจน์สิทธิที่ดินทำกิน การใช้สารเคมี และเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ทันสมัยขึ้น

2. สถานการณ์ไฟป่าและหมอกควันจังหวัดน่าน

ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการทำการเกษตร (ข้าว ข้าวโพด) โดยเผากำจัดเศษวัสดุ/วัชพืช เพื่อเตรียมการเพาะปลูก การบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติมเพื่อ

ทำไร่ข้าวโพด การเผาเพื่อหาของป่า/ล่าสัตว์ป่า วิธี การผลิตของพื้นที่ ราษฎรขาดความรู้ความเข้าใจและ ความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของการเผา

3. คน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาเกิดจาก 2 ส่วน

3.1. ภาครัฐขาดได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างๆ โดยขาด การสร้างความเข้าใจระหว่างราษฎรกับภาครัฐ (การ ใช้ที่ดินทำกิน/ป่าไม้) ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มข้น ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานด้วยตนเอง ขาดการจัดการระบบข้อมูลที่ถูกต้อง และผู้บริหาร ขาดความจริงจังในการแก้ไขปัญหา

3.2. ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้เข้าไปใช้ ประโยชน์ กลุ่มอนุรักษ์ เกษตรกร เยาวชน ฯลฯ โดยพบปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร ปัญหา ความยากจน (ปากท้องชาวบ้าน) เกิดความโลภหลง ในวีตฤนิยม แรงจูงใจจากนายทุน ขาดจิตสำนึก ขาดการศึกษา ไม่ทราบข้อเท็จจริงเพราะขาดการ ประชาสัมพันธ์ ขาดช่องทางการรับรู้ข้อมูล มีทัศนคติ วิธีชีวิตและการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม

4. อาชีพ ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่ เกิดจากการที่ราษฎรยึดฐานการผลิตที่พืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด หรือ ยางพารา ที่ทำให้เกิดการรุกป่า ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาความยากจน การ ขาดแคลนน้ำ ขาดความรู้ทางการเกษตร และขาด เทคโนโลยีที่ทันสมัย

แนวทางในการบริหารจัดการ : โมเดล การจัดการที่ดินทำกิน

เป้าหมายของโครงการโมเดลการจัดการที่ดิน ทำกิน เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมต้นน้ำน่าน เป็นพื้นที่รูปธรรมและ นำร่อง เกษตรกรทำการเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรม ผสมผสานร่วมกับการอนุรักษ์ รักษา พัฒนาทรัพยากร

ธรรมชาติ ร่วมกันอย่างมั่นคงและยั่งยืน นอกจากนี้ เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงและปลอดภัยทางด้าน อาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ

จากประเด็นปัญหาทั้ง 4 ประเด็น นำไปสู่ แนวทางแก้ไข ทั้งมาตรการในระยะเร่งด่วน และ มาตรการแก้ไขระยะสั้น และระยะยาว โดยใช้**โมเดล การจัดการที่ดินทำกิน** ดังนี้ คือ

1. การกำหนดขอบเขตพื้นที่ โดยร่วมกับ กรมป่าไม้ใช้แผนที่มาตราส่วน 1:4,000 เพื่อกำหนด แนวเขตพื้นที่ให้สอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ 30 มิถุนายน 2541 ที่กำหนดให้มีมาตรการแก้ปัญหาข้อพิพาท กับราษฎร เนื่องจากไม่มีแนวเขตที่ชัดเจน อาทิเช่น แนวเขตของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตต้นน้ำ หรือเขต อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า กับแนวเขตที่ดินทำกินของราษฎร โดยให้กรมป่าไม้ จัดทำแนวเขตให้ชัดเจน เพื่อสะดวก ในการพิสูจน์และป้องกันการรุกล้ำโดยไม่มีเจตนา และใช้แนวทางการบริหารจัดการที่ดินแบบมีส่วนร่วม ให้ราษฎรได้ทราบข้อเท็จจริงและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยการมีคณะกรรมการตรวจสอบกำหนดแนวเขต ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน ที่มีผู้แทน มาจากทั้งภาครัฐและตัวแทนประชาชนในพื้นที่

2. ร่วมกับชุมชนในการศึกษาข้อมูลบริบท ชุมชนทั้งด้านภูมิสังคม และภูมินิเวศน์

3. สร้างคน บนฐานวิถีชีวิตและบริบทของ ชุมชน จากโจทย์ของชุมชนเอง โดยใช้แนวทาง “จาก ยาลู่หลาน” ซึ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่าฯ) ทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงเพื่อ คัดเลือกเยาวชนหรือนักเรียนหรือผู้นำมาเข้ารับ การศึกษาอบรม แล้วนำไปเป็นแกนนำการพัฒนาชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อันเป็นพื้นฐาน ของการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาออยตุง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกลายเป็นความสำเร็จ ของ “การปลูกป่า เริ่มที่ปลูกคน” ที่เป็นที่ยอมรับ ของคนทั่วโลก ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำแนวทางดังกล่าวมาพัฒนา

คนทั้งในเขตพื้นที่ราบ ชาวเขา รวมทั้งพระภิกษุสามเณร เพื่อสร้างคน สร้างป่า สร้างรายได้ และคุณภาพชีวิต

4. สร้างกระบวนการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาในชุมชน ในรูปแบบปิดทองหลังพระที่เน้นราษฎรมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

5. จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าไม้

6. จัดการที่ดินทำกินที่เหมาะสมกับภูมินิเวศน์

7. ระบบวนเกษตรและเศรษฐกิจพอเพียง

8. เน้นการจัดการทรัพยากรเกษตร น้ำ ดิน ป่าไม้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่โดยวิถีกล (การใช้เทคนิคระบบดิน ระบบชลประทาน ระบบความรู้เทคโนโลยี เพื่อช่วยในด้านการเกษตร เช่น การปลูกพืชตามไหล่เขาหรือขึ้นบันได) วิถีพืช (โดยใช้พืชที่เหมาะสมกับสภาพที่ดินและภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ)

9. ใช้หลักวิชาการการจัดการกลุ่มน้ำมาดำเนินการเพื่อให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ควรมีการขยายผลโมเดลการจัดการที่ดินทำกิน โดยการขยายผลการดำเนินงานตามโมเดลต้นแบบเพื่อขับเคลื่อนเข้าสู่พื้นที่อย่างทั่วถึง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ขยายผลไปยังภาคการศึกษาและภาคประชาสังคม

การแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน

ภายหลังจากการประชุมวาระจังหวัดน่านฯ จังหวัดได้ดำเนินการออกคำสั่งจังหวัดน่าน แต่งตั้งชุดเฉพาะกิจป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าและป้องกันหมอกควันไฟป่าระดับอำเภอ ตามคำสั่งที่ 9443/2556 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2556 และคำสั่งจังหวัดน่าน แต่งตั้งคณะทำงานตรวจสอบและสำรวจแนวเขตพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน กลุ่มน้ำย่อยน้ำกอน น้ำเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน เพื่อเป็นโครงการนำร่องของจังหวัดน่านในการตรวจสอบและสำรวจแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ ตามคำสั่งที่

9451/2556 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2556

พร้อมกันนี้ ได้ให้แต่ละอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน จัดทำบันทึกความตกลง (MOU) ว่าด้วยความร่วมมือในการอนุรักษ์ การป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากร ป่าไม้ และการป้องกันไฟป่าและหมอกควัน ระหว่างอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ตามความสมัครใจ รวมถึงได้จัดทำโครงการประกวดอำเภอตำบลลดการเผา เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าในพื้นที่ โดยให้อำเภอประสานไปยังตำบลในพื้นที่เพื่อเข้าร่วมโครงการประกวดทุกตำบล ซึ่งการดำเนินการเชิงรุกดังกล่าวนี้ เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า และป้องกันหมอกควันไฟป่าในท้องที่จังหวัดน่าน เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ และมีการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับปฏิบัติการในพื้นที่

การแก้ไขปัญหาระยะสั้นและระยะยาว

จังหวัดน่านได้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนงานโครงการ กิจกรรม บรรจุเป็นยุทธศาสตร์วาระจังหวัดน่าน “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ โดยแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ

- 1) การป้องกันดูแลรักษาป่า
- 2) การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้
- 3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า
- 4) การพัฒนาคน และ
- 5) การพัฒนาอาชีพ

โดยแผนงาน โครงการ กิจกรรม เป็นแผนงานการดำเนินงาน 5 ปี เริ่มตั้งแต่พ.ศ. 2556 - 2560 มีหน่วยงานที่จัดส่งแผนงาน โครงการ กิจกรรมเพื่อบรรจุเป็นยุทธศาสตร์วาระจังหวัดน่าน จำนวน 57 หน่วยงาน และมีจำนวนแผนงาน โครงการ กิจกรรมในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. การป้องกันดูแลรักษาป่า จำนวน 114 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
2. การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 74 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

3. การป้องกันและแก้ไขปัญหามอกควันและไฟป่า จำนวน 83 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
4. การพัฒนาคน จำนวน 82 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
5. การพัฒนาอาชีพ จำนวน 265 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

หากมีการดำเนินการตามยุทธศาสตร์วาระจังหวัดน่าน “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” ดังกล่าวข้างต้น ก็จะทำให้เกิดผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ จากแผนงาน โครงการ กิจกรรม ที่หน่วยงานต่างๆ บรรลุในแผนยุทธศาสตร์จังหวัดน่าน ซึ่งจะดำเนินการในปี 2556 – 2560 โดยการปลูกป่าเพิ่ม และฟื้นฟูสภาพป่า ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่อื่นๆ จะมีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นจำนวน 221,326.80 ไร่ ซึ่งเมื่อรวมกับพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ในปัจจุบัน จำนวน 4,397,673.20 ไร่ พื้นที่ป่าต้นน้ำในจังหวัดน่านที่จะเป็นป่าคงสภาพสมบูรณ์ จำนวน 4,619,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 60 ของพื้นที่จังหวัด

2. การป้องกันดูแลรักษาป่าไม้เพื่อลดการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า จากแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่บรรลุในแผนยุทธศาสตร์จังหวัดน่าน ซึ่งจะดำเนินการในปี 2556 – 2560 โดยการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 2,781,676.12 ไร่ และในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์คงสภาพความเป็นป่า ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ จำนวน 1,575,400.08 ไร่ รวมพื้นที่ป่าที่ได้รับการป้องกันป่าไม้และระบบนิเวศ จำนวน 4,357,076.20 ไร่ ทั้งนี้กิจกรรมการรังวัดแนวเขตป่าไม้ – ที่ทำกิน การพิสูจน์สิทธิในที่ดินทำกินของราษฎรโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียม มาตรฐานส่วน 1:4,000 ร่วมกับราษฎร

ทุกพื้นที่ การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ รวมถึงการสร้างจิตสำนึก ให้แก่เยาวชนและชุมชน ตลอดจนส่งเสริมอาชีพทางเลือก เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถลดการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านได้

3. จำนวนจุดความร้อน (Hotspot) ที่ตรวจพบในพื้นที่จังหวัดน่าน ลดลงอย่างน้อยร้อยละ 20 ต่อปีของจำนวนจุดความร้อนที่ตรวจพบ ค่าเฉลี่ยปี 2552 - 2556 จำนวน 1,630 จุด คำนวณข้อมูลจากเว็บไซต์ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช โดยปี 2557 จุดความร้อนต้องไม่เกิน 1,304 จุด (ลดลงจำนวน 326 จุด) ปี 2558 จุดความร้อนต้องไม่เกิน 1,043 จุด (ลดลงจำนวน 261 จุด) ปี 2559 จุดความร้อนต้องไม่เกิน 834 จุด (ลดลงจำนวน 209 จุด) และปี 2560 จุดความร้อนต้องไม่เกิน 667 จุด (ลดลงจำนวน 167 จุด)

4. จำนวนวันที่ปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 10 ไมครอน (PM10) ที่เกินมาตรฐาน (120 ไมโครกรัม/ลูกบาศก์เมตร) ในปี 2560 จะต้องลดลงเหลือจำนวนไม่เกิน 7 วัน หรือลดลง ร้อยละ 20 ต่อปีของจำนวนวันที่เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน โดยคำนวณจากจำนวนวันที่ PM10 เกินมาตรฐานเฉลี่ยปี 2552 - 2556 จำนวน 17 วัน (ข้อมูลจากเครื่องตรวจวัดอากาศของกรมควบคุมมลพิษ ณ เทศบาลเมืองน่าน) โดยปี 2557 จำนวนวันที่ PM10 เกินมาตรฐาน ลดลงเหลือจำนวน 14 วัน ปี 2558 จำนวนวันที่ PM10 เกินมาตรฐาน ลดลงเหลือจำนวน 11 วัน ปี 2559 จำนวนวันที่ PM10 เกินมาตรฐาน ลดลงเหลือจำนวน 9 วัน และในปี 2560 จำนวนวันที่ PM10 เกินมาตรฐาน ลดลงเหลือจำนวน 7 วัน

และเพื่อเป็นการดำเนินการอนุรักษ์แหล่งน้ำและเพิ่มปริมาณน้ำตามแนวพระราชดำริ พร้อมทั้งแสดงความจริงใจที่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เคารพเทิดทูนยิ่งของปวงชนชาวไทย จังหวัดน่าน จึงได้จัดกิจกรรม ทำดีเพื่อพ่อ 1 วัน 100 ฝ่าย ถวาย

พ่อหลวง เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2556 ณ บ้านหนองผูก หมู่ 10 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ดำเนินการโดยกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดน่าน พร้อมทั้งจังหวัดน่าน และกรมป่าไม้จัดกิจกรรมเดินรณรงค์ป้องกันไฟป่าในเขตจังหวัดน่านเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2557 และมีกิจกรรมต่อเนื่องคือกิจกรรมป้องกันไฟ ป้องกันป่า ด้วยจิตอาสา 1 วัน 100 กิโลเมตร ถวายพ่อของแผ่นดิน ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557 โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พร้อมกันทั่วทั้งจังหวัดในทุกอำเภอ โดยจัดให้มีกิจกรรมใหญ่ ณ บ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

บทสรุป

ป่าต้นน้ำในพื้นที่จังหวัดน่านซึ่งเป็นกลุ่มป่าภูคา - แม่ยม เป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ กล่าวคือ เป็นต้นน้ำแม่ป่าน่านและต้นน้ำแม่ปาย ซึ่งล้วนแต่เป็นแม่น้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปกป้องรักษาพื้นที่ป่าดังกล่าว โดยที่สภาพป่าปัจจุบันมีการบุกรุกทำลายเพื่อใช้ประโยชน์ สาเหตุแห่งการบุกรุกทำลายป่ามีหลายสาเหตุ ซึ่งต้องใช้เวลาและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไข วาระจังหวัดน่านพ.ศ. 2556 – 2560 “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” จึงต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ซึ่งการคงอยู่ของป่าไม้จะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นและยั่งยืน ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบและนโยบายที่เป็นธรรม การกระจายความรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจากการได้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรที่ออกไปจากป่าต้นน้ำ เพื่อที่จะแก้ไขสาเหตุแห่งปัญหาที่ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

เอกสารประกอบการดำเนินโครงการ “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ” จังหวัดน่าน โดยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน

สภาพพื้นที่ป่าทำกินชาวบ้าน่าน

การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกพลเมือง

นายสุรินทร์ อินทุสุต และนางสาวลำยอง ส่วนแก้ว

โรงเรียนแม่จรมิม

หลักการและเหตุผล

เด็กและเยาวชนเป็นอนาคตของประเทศ การหล่อหลอมให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความจำเป็นพลเมืองที่ดี ตามระบอบประชาธิปไตยมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานให้เด็กและเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้ามีความสามารถในการแก้ปัญหา ร่วมพัฒนาชุมชนตามวิถีประชาธิปไตยที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นพันธกิจในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2551

โรงเรียนแม่จรมิม เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 37 ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่จรมิม จังหวัดน่าน ในปีการศึกษา 2556 มีนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 จำนวน 469 คน โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล อยู่ติดกับพื้นที่ป่าชุมชน โรงเรียนอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติมาใช้ในกิจกรรมการเกษตร นักเรียนประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ ที่อยู่บนพื้นที่สูง เช่น ลีละ ม้ง กะเหรี่ยงเมี่ยน และคนเมืองที่อยู่พื้นที่ราบ ในเขตพื้นที่บริการการศึกษาของโรงเรียน นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานการรับรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน สภาพชุมชนที่มาของนักเรียนมีปัญหาแตกต่างกันหลากหลาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โรงเรียนแม่จรมิมได้ตระหนักถึงการหล่อหลอมให้เยาวชนเหล่านี้เป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม โรงเรียนจึงร่วมกับสถาบันพระปกเกล้าจัดทำโครงการสร้างสำนึกพลเมือง (Project Citizen) ขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Citizen) ที่มีความรักป่าให้กับนักเรียนโรงเรียนแม่จรมิมผ่านกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

กระบวนการดำเนินงาน

กระบวนการสร้างสำนึกพลเมืองประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน โดยก่อนเริ่มจัดกิจกรรมจะมีการเตรียมการโดยโรงเรียนได้ส่งครู 3 คนไปฝึกอบรมตามหลักสูตรสร้างครูวิทยากรของสถาบันพระปกเกล้า เป็นเวลา 7 วัน ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมได้เกิดแรงบันดาลใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของประเทศและชุมชน ครูมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสำนึกพลเมืองให้กับนักเรียนต่อไป รวมทั้งได้รับสื่อเอกสารต่างๆ มาประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย หลังจากนั้นคณะครูได้นำเนื้อหาดังกล่าวมาชี้แจงให้ครูมีความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 32 คน และมีการจัดกิจกรรมตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การระบุปัญหาในชุมชน

ใช้วิธีการแบ่งกลุ่มนักเรียน ให้แต่ละกลุ่มเสนอปัญหาแล้วอภิปรายถึงความสำคัญของปัญหาเพียงปัญหาเดียวเท่านั้นที่เห็นว่าสำคัญที่สุด ในการระบุปัญหาสาธารณะในชุมชน ให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการเลือกประเด็นปัญหา ซึ่งเรื่องที่ต้อง

นำมาพิจารณา เช่น ปัญหาที่คัดเลือกมีความสำคัญกับตนเองและคนในชุมชนอย่างไร ภาครัฐมีหน้าที่ต้องจัดการกับปัญหานี้หรือไม่ โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียนเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในชุมชนที่แต่ละกลุ่มได้รับมอบหมาย โดยมอบหมายงาน 3 เรื่อง ที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาหลากหลายในชุมชนดังนี้

★ สัมภาษณ์ หรือร่วมกับครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือคนอื่นๆ บุคคลดังกล่าวรับรู้ถึงปัญหาในชุมชนหรือไม่ และรู้สึกอย่างไรต่อปัญหาเหล่านี้

★ หาข้อมูลจากสิ่งพิมพ์ ค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือพิมพ์หรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อหาหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับปัญหาและนโยบายที่ใช้จัดการกับชุมชน

★ ค้นหากจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุและอินเทอร์เน็ต ให้ดูหรือฟังรายงานข่าวและหาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาในชุมชนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกปัญหาเพื่อศึกษาในชั้นเรียน

ผู้เรียนทั้งชั้นเรียนหารือกันเกี่ยวกับปัญหาที่ได้ค้นพบในชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียน การตัดสินใจเลือกปัญหาที่มีข้อมูลเพียงพอต่อการปฏิบัติ ขั้นตอนในการเลือกปัญหาของชั้นเรียนที่จะใช้ในการศึกษาหนึ่งประเด็น ถ้าหากในชั้นเรียนคิดว่ามีข้อมูลเพียงพอต่อการตัดสินใจ ควรเลือกปัญหาโดยใช้เสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ เป็นปัญหาที่สำคัญต่อตนเองและชุมชน และปัญหาที่เลือกสามารถรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาพัฒนาเป็นแฟ้มผลงานที่ดีได้

ขั้นตอนที่ 3 การรวบรวมข้อมูล

ให้นักเรียนนำปัญหามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียน หลังจากชั้นเรียนได้ตัดสินใจเลือกปัญหาแล้ว ต้องตัดสินใจเลือกแหล่งข้อมูลที่ดีคิดว่าดีและเหมาะสมที่สุดเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงแบ่งทีมวิจัยออกไปเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะป็นห้องสมุดโรงเรียนหรือในชุมชน สำนักงาน

หนังสือพิมพ์ในชุมชน นักวิชาการที่เกี่ยวข้องทางด้านปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่ องค์กรชุมชน อำเภอ เทศบาล เครือข่ายข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

การได้รับและบันทึกข้อมูล การนัดพบและสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ให้นักเรียนเพียงคนเดียวเป็นผู้ดำเนินการเรื่องการนัดหมาย แล้วจึงให้กลุ่มเล็กๆ เป็นผู้ไปเยี่ยมเยียนสำนักงานหรือบุคคลที่นัดหมายไว้เพื่อทำการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา

การพัฒนาแผนปฏิบัติงานที่แสดงให้เห็นว่าพลเมืองสามารถโน้มน้าวรัฐบาลให้ยอมรับนโยบายที่ชั้นเรียนให้การสนับสนุนได้อย่างไร ในชั้นเรียนให้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มรับผิดชอบพัฒนางานแต่ละภารกิจ โดยทำเป็นแฟ้มผลงานของชั้นเรียนทุกคนในชั้นเรียนต้องทำงานร่วมกัน ดังนี้

ภารกิจที่ 1 การอธิบายถึงปัญหาที่เลือก ว่าเพราะเหตุใดปัญหาจึงสำคัญ มีบุคคลใดในชุมชนสนใจปัญหานี้และส่วนราชการใดรับผิดชอบปัญหานี้

ภารกิจที่ 2 การตรวจสอบนโยบายทางเลือกชั้นเรียนต้องระบุนโยบายทางเลือกหลายทาง เพื่อจัดการกับปัญหาที่ชั้นเรียนเลือก สำหรับแต่ละนโยบายที่นำเสนอ

★ ควรจะประกาศนโยบายหรือแนะนำนโยบาย

★ ระบุข้อดีของนโยบายที่นำเสนอ

★ ระบุข้อเสียของนโยบายที่นำเสนอ

★ ระบุบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนที่สนับสนุนนโยบาย

★ ระบุบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนที่ต่อต้านนโยบาย

ภารกิจที่ 3 การนำเสนอนโยบายสาธารณะเพื่อจัดการปัญหา ต้องไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่นๆ

ภารกิจที่ 4 การพัฒนาแผนปฏิบัติการ เพื่อให้ นโยบายของชั้นเรียนได้รับการยอมรับโดยองค์กร ของรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 5 การนำแผนงานไปปฏิบัติจริง

ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติจริงนักเรียนต้องนำเสนอโครงการโดยละเอียด การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ การประชุมชี้แจง การจัดเวทีเสวนา การจัดประชาพิจารณ์ การเสนอโครงการขอรับความเห็นชอบและสนับสนุนจากหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ เพื่อให้ทุกภาคส่วนยอมรับนโยบายสาธารณะ กิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อให้รัฐบาลสนับสนุนนโยบาย คือ การจัดประชาพิจารณ์ เพื่อกำหนดให้เป็นนโยบายสาธารณะ เช่น สมาชิกสภาเทศบาลตำบล นายอำเภอ ผู้นำในชุมชน ทุกระดับ ทุกประเภท มีขั้นตอนย่อ ดังนี้

★ เสนอโครงการขอรับความเห็นชอบและสนับสนุนจากหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

★ ประชาสัมพันธ์โครงการ โดยการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน และการประชุมประจำเดือนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอำเภอ โดยได้เสนอนโยบายเพื่อเชิญชวนให้ชุมชนเข้าร่วมโครงการ

★ จัดทำแผ่นพับ จดหมายข่าวเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อเผยแพร่โครงการ

★ ดำเนินการปฏิบัติตามโครงการ

★ ติดตามและรายงานผล

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปบทเรียน

★ ให้นักเรียนสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากการทำโครงการนี้ เป็นวิธีหนึ่งในการเรียนรู้ และหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดที่จะเกิดในอนาคต เพื่อการปรับปรุงผลงาน เมื่อชั้นเรียนได้ทำงานเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ให้มีการสะท้อนประสบการณ์เรียนรู้ โดยอธิบายสั้นๆ ดังนี้

★ นักเรียนได้เรียนรู้อะไรและอย่างไร

★ นักเรียนจะพัฒนาผลงานต่อไปอย่างไร

การปฏิบัติงานของนักเรียน

โรงเรียนได้จัดกิจกรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มๆ ละ 7 คน โดยในขั้นตอนที่ 1 นักเรียนได้ปัญหาหลายปัญหา เช่น ขยะ ขาดแคลนน้ำ เป็นต้น ในขั้นตอนที่ 2 นักเรียนได้เลือกปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพราะว่าเป็นปัญหาสำคัญของโรงเรียน หลังจากนั้นในขั้นตอนที่ 3 นักเรียนได้ไปรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาความแห้งแล้งจากครัวเรือน ชุมชน เพื่อนำไปประมวลจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาในขั้นตอนที่ 4 ต่อไป โดยนักเรียนมีความเห็นว่าการแก้ไขปัญหาควสร้างฝายเก็บกักน้ำในลำห้วยเตือ จำนวน 5 ฝาย หลังจากนั้นนักเรียนได้นำโครงการดังกล่าวไปนำเสนอขอความเห็นชอบจากโรงเรียนและนายอำเภอ เมื่อผ่านความเห็นชอบแล้วจึงได้ไปขอความสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำฝายกับหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เมื่อได้ของตามความต้องการแล้ว นักเรียนได้ร่วมกันจัดทำฝายเก็บกักน้ำขึ้นจนเสร็จเรียบร้อย อย่างไรก็ตามในปีแรกนี้ประสบปัญหาฝายพังเนื่องจากการขาดความรู้และประสบการณ์ในการก่อสร้าง ซึ่งนักเรียนได้สรุปเป็นบทเรียนสำหรับรุ่นน้องต่อไป

ผลที่ได้รับ

นักเรียนได้เรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาสาธารณะให้ได้ผลดีควรเริ่มจากการรวมกลุ่มของผู้ที่ได้รับผลกระทบ จัดกิจกรรมที่สะท้อนปัญหา และนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐ ได้เกิดความตระหนักในความร้ายแรงของปัญหา และเห็นชอบแนวทางการแก้ปัญหาที่กลุ่มดำเนินการและเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการอย่างจริงจัง โดยมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดมากขึ้น บุคคลที่อยู่ในพื้นที่ที่เสียหายจากปัญหานี้ต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชน ที่จะเป็นกำลังสำคัญ

ในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า อนุรักษ์และประหยัดเพื่อให้เกิดการสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างจิตสำนึกสาธารณะที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการแก้ปัญหาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ได้เห็นนักเรียนมีความสามัคคีกัน ได้เห็นรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ อีกทั้งการสร้างฝายจะเอื้อประโยชน์ในระยะยาวอย่างแน่นอน ส่วนชาวบ้านที่ไปร่วมสร้างฝายด้วยกัน พวกเขารู้สึกดีใจมากที่เห็นนักเรียนเข้ามาช่วยเหลือในพื้นที่ของเขา ช่วยสร้างแรงจูงใจที่พวกเขาจะได้ไประดมชาวบ้านในพื้นที่ให้มาช่วยกันสร้างฝายอีกแรงหนึ่ง และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือชาวบ้านจะรักพื้นที่ของเขามากขึ้น เป็นการจุดประกายความคิดและมุมมองใหม่ในการรักษาและสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งต้นน้ำ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ได้ผลผลิตดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนเริ่มเกิดจิตอาสาในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา และแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่ควรดูแลร่วมกัน สิ่งสำคัญที่สุดของกิจกรรมในครั้งนี้คือ การร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน จะเห็นได้ว่า จากชุมชนเล็กๆ ที่ได้รับผลกระทบและประสบปัญหา แต่ทุกคนในชุมชนก็ไม่นิ่งนอนใจที่จะปล่อยให้ปัญหาลูกกลมๆ ทุกคนต่างให้ความร่วมมือที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลง ทั้งนี้จึงเป็นข้อคิดเล็กๆ ที่ทำให้เห็นได้ถึงแม้จะเป็นการเริ่มต้นจากการร่วมมือร่วมใจจากชุมชนเล็กๆ แต่หากทุกคนในประเทศหันมาให้ความสำคัญเพียงคนละเล็กคนละน้อย ก็จะทำให้ประเทศไทยมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ในการดำเนินโครงการดังกล่าวประสบปัญหาหลายประการ เช่น ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาของการขาดความรู้ ประสบการณ์ของทั้งครูและนักเรียนเกี่ยวกับการทำฝายที่เกิดจากตะกอนดิน ก้อนหิน ทราย และการพังทลายของหน้าดิน การสร้างฝายไม่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ ทรายทับถมหน้าฝายเร็ว

อย่างไรก็ตามในกระบวนการดำเนินงานมีข้อเสนอแนะจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่อยากให้มีโครงการดีๆ แบบนี้ต่อไป เป็นการส่งเสริมความสามารถของเยาวชนในท้องถิ่นให้แสดงความสามารถออกมาในทางสร้างสรรค์ และอยากให้มีทุกปี ต้องการให้จัดการอบรมรวมทั้งควรให้นักเรียนที่มีความรู้ในเรื่องของการสร้างฝายชะลอน้ำไปให้ความรู้กับคนในชุมชนก่อนจะมีการดำเนินการสร้างจริง

ควรส่งเสริมนโยบายนี้ให้ขยายไปยังระดับจังหวัดเพราะพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านได้กลายเป็นภูเขาหัวโล้น การรับรู้และตระหนักถึงความ เป็นพลเมืองจะมีส่วนช่วยในการคิดและเสนอนโยบายสาธารณะต่อภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยการศึกษา ค้นคว้า หาข้อมูลข้อเท็จจริงของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เริ่มต้น จากตัวเอง ขยายต่อชุมชน และสังคม เพื่อให้เกิดพลเมืองที่เข้มแข็ง มีคุณภาพและเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน โดยการพัฒนาหลักสูตรการเรียน การสอนระดับมัธยมศึกษาในลักษณะการให้นักเรียนทำโครงการเพื่อสำรวจนโยบายสาธารณะที่เป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จากนั้นจะให้ให้นักเรียนวิเคราะห์หาวิธีแก้ปัญหาผ่านขั้นตอนการวิจัยอย่างมีเหตุผล มีหลักการที่เชื่อถือได้

เอกสารอ้างอิง <http://www.kpi.ac.th>

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

ร้อยตำรวจตรี ครรชิต พูนวิเชียร และดาบตำรวจ วีรยุทธ วันควร

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปีฯ

ร้อยตำรวจตรี อารมณ มาลัย และสิบตำรวจเอก ชุมพล ยอดยล

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนพีระยานุเคราะห์ 3

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ของชาติมีปริมาณน้อยลงและมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพื้นที่ป่าในจังหวัดน่าน ซึ่งมีการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากเมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ก็จะส่งผลกระทบต่อที่ทวีความรุนแรงและมีความถี่มากขึ้น ซึ่งจะพบได้เสมอว่าเมื่อเกิดฝนตกหนัก มักจะมีน้ำป่าไหลหลากลงมาอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาอุทกภัยและดินถล่มทำลายชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ในขณะเดียวกันเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งมักจะเกิดการขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของประชาชนโดยตรง ปริมาณน้ำลดลง ดินถูกชะล้างจนขาดความอุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศเสียสมดุล ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดจากการกระทำของประชาชนโดยตั้งใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปีฯ และโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนพีระยานุเคราะห์ 3 เป็นโรงเรียนในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 32 กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารของจังหวัดน่าน นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าลื้อ ซึ่งดำรงชีวิตโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ โรงเรียนตระหนักถึงสภาพปัญหาดังกล่าว

จึงได้พยายามจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ มาโดยตลอดเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักการอนุรักษ์และทำที่สุจริตได้นำคู่มือกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับนักเรียน ซึ่งจัดทำขึ้นตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีพระราชกระแสในเรื่องดังกล่าวหลายครั้งและหลายวาระ และครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2554 ที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึง จังหวัดเลย มีพระราชกระแสกับผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนและอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชสรุปความได้ว่า “ป่าไม้ถูกตัดทำลายไปอย่างมากจนเป็นปัญหาต่อสภาพแวดล้อมอย่างหนัก การช่วยเหลืออย่างไรก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ แม้จะสร้างบ้านทดแทนบ้านที่พังไปแล้วก็อาจพังถล่มได้อีกในคราวถัดไป จึงควรที่จะเริ่มต้นสอนการอนุรักษ์ป่าไม้ตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งอาจเริ่มในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โดยจัดทำเป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมให้เด็กเกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรป่าไม้ และร่วมส่งเสริมรักษาป่าไม้ไว้”

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าวนี้ จึงเป็นการเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ให้นักเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้ตระหนักถึงความสำคัญ เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนเอง และพื้นที่ใกล้เคียงต่อไป เกิดเป็นพลังที่สำคัญของ

ชุมชนและประเทศที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิด การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยฟื้นฟูและรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ ให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับป่าไม้ รู้จัก ป่าไม้ในชุมชน ความสัมพันธ์ในระบบนิเวศ ตระหนัก ถึงความสำคัญ มีความเข้าใจในการจัดการทรัพยากร ป่าไม้อย่างยั่งยืน และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ของชุมชนตนเอง

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

โรงเรียนสำรวจตระเวนชายแดนทั้งสอง โรงเรียน มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามคู่มือการจัดกิจกรรม เป็นเวลา 40 ชั่วโมง ในกลุ่มสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม สรุปลงได้ดังนี้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องป่าไม้สำคัญไฉน จำนวน 3 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญของป่าไม้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร ศึกษานอ้หา เพลงชีวิตสัมพันธ์ ทีวีดีทีทัศน์เหตุการณ์ภัยธรรมชาติ แสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2 เรื่องป่าไม้บ้านเรา จำนวน 4 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนจำแนกชนิดของป่าไม้ รู้จักป่าไม้ของชุมชน โดยการศึกษาจากเอกสารสื่อการเรียนการสอน การสำรวจป่าในพื้นที่จริงรอบโรงเรียน และชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3 เรื่องสายใยสายสัมพันธ์ จำนวน 3 ชั่วโมง เพื่อให้เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ในระบบนิเวศป่าไม้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลของระบบนิเวศ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 4 เรื่องกว่าจะมาเป็นป่าใหญ่ จำนวน 4 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนักถึงเวลาที่ใช้ในการเจริญเติบโตของต้นไม้ โดยการศึกษเปรียบเทียบต้นไม้อายุ ปัจจัยในการเจริญเติบโต

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 5 เรื่องเมื่อโลกนี้ไม่มีป่า จำนวน 4 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้ ดิน และน้ำ สาเหตุของความเสื่อมโทรมของป่าไม้ รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 6 เรื่องภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่า จำนวน 4 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้อง เรียนรู้พิธีกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์ป่าไม้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 7 เรื่องสร้างสรรค์งานศิลป์จากป่าของเรา จำนวน 8 ชั่วโมง เพื่อให้ นักเรียนได้เห็นคุณค่าและความงามของป่าไม้ ผ่านกิจกรรมศิลปะ เช่น วาดภาพ สร้างสรรค์งานศิลป์ จากเศษวัสดุธรรมชาติ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 8 เรื่องป่านี้คือละคร จำนวน 6 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนมีความซาบซึ้งเห็นคุณค่าของป่าไม้ ผ่านเขียนบทละครและการแสดง บทบาทสมมติ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 9 เรื่องเรารักทรัพยากร จำนวน 2 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนถ่ายทอดความรู้สึกความรักและหวงแหนทรัพยากรผ่านการเขียนภาพ เขียนคำขวัญ เขียนเรียงความ บทเพลงหรือบทกลอน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 10 เรื่องร่วมแรงร่วมใจ จิตอาสารักษ์ป่า จำนวน 2 ชั่วโมง เพื่อให้ นักเรียนรวบรวมความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มาสู่การปฏิบัติจริงเพื่อร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของนักเรียนเพื่อร่วมกัน

ปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำ และสร้างแนวกันไฟ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้ของชุมชน

วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ใช้แนวคิดกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมมี 5 ขั้นตอน ซึ่งจะช่วยให้เกิดพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างถาวรขึ้นในเด็กนักเรียน ดังนี้

1. การสร้างความตระหนัก (Awareness) ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง ป่าไม้สำคัญไฉนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้

2. การสร้างความรู้ (Knowledge) ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าไม้บ้านเรา สายใยสายสัมพันธ์กว่าจะมาเป็นป่าใหญ่ และเมื่อโลกนี้ไม่มีป่า

3. การสร้างทักษะ (Skills) ผ่านกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติ เช่น การสำรวจป่าเพื่อหาความสมบูรณ์ของป่าไม้ ศึกษาระบบนิเวศป่าไม้รอบโรงเรียนและชุมชน ศึกษาการเจริญเติบโตและการวัดวงปี และทดลองเรื่องการพังทลายของดิน

4. การเสริมสร้างทัศนคติ (Attitudes) โดยการศึกษาภูมิปัญญาเรื่องการรักษาพื้นที่ป่าของชุมชน และสร้างสรรค์งานศิลปะจากป่า เช่น วาดภาพ ประดิษฐ์งานศิลปะจากเศษวัสดุธรรมชาติ บทกลอน คำขวัญ และการแสดงละคร

5. การเข้าไปมีส่วนร่วม (Participation) จัดกิจกรรมปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำและแนวกันไฟ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้ร่วมกับผู้ปกครอง/ชุมชน

ผลการดำเนินงาน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเดิมมักจะเน้นทฤษฎีและการให้ความรู้ตามแหล่งเรียนรู้ที่มีในบริเวณโรงเรียน เช่น ส่วนพฤกษศาสตร์ พื้นที่ป่าชุมชน ประโยชน์ของหญ้าแฝก เป็นต้น แต่ยังคงขาด

การลงมือปฏิบัติจริง จึงทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเพียงแค่หนึ่งขั้น คือ ชั้นความสนใจเพียงอย่างเดียว

ปัจจุบันโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนใช้กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน โดยทุกขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนนักเรียนจะระดมความคิดแล้วเลือกแนวปฏิบัติที่ดีและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดแนวความคิดและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดกิจกรรมคือ นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ มีความตระหนัก เห็นความสำคัญของป่าไม้ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นเมื่อไม่มีป่าไม้ มีความพยายามที่จะเข้าไปศึกษาสำรวจป่าโดยรอบบริเวณโรงเรียนและป่าชุมชนมากขึ้น เห็นความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ รู้ถึงอายุการเจริญเติบโตของต้นไม้ในแต่ละปี เข้าใจระบบนิเวศของป่าไม้ ดิน น้ำ และสิ่งมีชีวิต จนเกิดจิตสำนึก รัก ห่วงแหน และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับชุมชน เช่น การพัฒนารักษาป่าชุมชน ป่าใกล้โรงเรียน ป่าพื้นที่ต้นน้ำ ป่าพื้นที่ชุ่มน้ำ การปลูกป่า การทำสวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน การปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การสร้างฝายชะลอน้ำ เป็นต้น โดยมีผลเชิงประจักษ์ดังนี้

- ★ นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมการล่าสัตว์
- ★ นักเรียนอาสาพัฒนารักษาป่ารอบๆ บริเวณโรงเรียนและป่าชุมชน
- ★ นักเรียนกล้าคิดกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้นในกระบวนการกลุ่ม
- ★ นักเรียนมีพฤติกรรมรัก ห่วงแหนและดูแลต้นไม้ที่ตนเองปลูกมากขึ้น
- ★ นักเรียนอาสาเข้าไปมีส่วนร่วมการพัฒนาฟื้นฟูป่ารอบโรงเรียนและป่าชุมชน

★ นักเรียนมีความพยายามที่จะถ่ายทอดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ให้เพื่อนร่วมโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียงโรงเรียน

★ นักเรียนมีจิตสำนึกรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และร่วมเป็นแรงผลักดันเพื่อนๆ ในโรงเรียนและชุมชนในการอนุรักษ์ไปพร้อมๆ กัน

การประเมินผลในการจัดกิจกรรมที่กำหนดพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาการเรียนการสอน ทำแบบฝึกหัดได้ถูกต้อง (ร้อยละ 78) นักเรียนร้อยละ 93 มีความสุขกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นและนำเสนอความสัมพันธ์เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าไม้ได้อย่างเป็นระบบ และมีส่วนร่วมในการพัฒนารักษาป่ารอบโรงเรียนและป่าชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

นักเรียนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้วไม่ได้อยู่ในชุมชนอย่างถาวร จึงทำให้การขับเคลื่อนเครือข่ายรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ขยายผลสู่การปฏิบัติร่วมกับชุมชนไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ควรจัดการเรียนรู้ตั้งแต่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึง 6 เพื่อจะได้เสริมสร้างศักยภาพในการอนุรักษ์ป่าไม้ของเด็กนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง

เนื้อหาสาระบางส่วนในกิจกรรมการเรียนการสอนครูผู้สอนจะปรับปรุงเนื้อหาที่เน้นลงไปในพื้นที่ของโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติพื้นฐานของป่าไม้ในชุมชนอย่างจริงจังและลึกซึ้งสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สำนักพระราชวัง ส่วนจิตรลดา ดุสิต กรุงเทพมหานคร. 2556. คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามพระราชดำริ. บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด. กรุงเทพมหานคร

กิจกรรมค่ายวิทยาศาสตร์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก เด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำ

นางสาววันสินันท์ สันโต และนางสาวพิชามญชุ์ ปัญญา
โรงเรียนบ้านห้วยฟอง

“ป่าไม้ นั้นสำคัญ
หลายคน รักขัต้นไม้
ต้นไม้ สัตว์ หนีหาย
เด็กไทย ทำอย่างไร
เริ่มต้น การปลูกป่า
เด็กไทย ต้องพลิกฟื้น
ปลูกฝัง การรักป่า
ปลูกป่าที่ ไต ไต

ต้นไม้ สัตว์ อยู่อาศัย
หลายคนหมาย ทำลายป่า
ถูกทำลาย แหล่งอาศัย
ให้ต้นไม้ สัตว์ คีนมา
ให้มีค่า และยั่งยืน
คีนผืนป่า จากจิตใจ
รู้คุณค่า อย่างผ่องใส
ไม่ยิ่งใหญ่ เท่าปลูกป่า ในใจตน”

หลักการและเหตุผล

เรื่องของการปลูกป่า ปลูกต้นไม้อันรักขป่า รักขัต้นไม้ แต่ให้ความรู้ไม่เพียงพอ รู้ก็แค่รู้ ไม่ได้รู้ลึก แต่สำคัญอยู่ที่เห็นความสำคัญมากน้อยเพียงใด บางคนรู้แต่ไม่ทำ บางคนรู้แต่เมินเฉย บางคนรู้แต่กลับทำลาย ทำร้าย จะต้องทำอย่างไร ให้ทุกคน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นอนาคตของชาติ คิดว่าเป็นหน้าที่ของตน ในการที่จะนำความรู้ไปปฏิบัติหน้าที่ตามบริบทของแต่ละคน แต่ละสถานที่ ในการสร้างจิตสำนึก ตระหนักถึงความสำคัญของป่า เพราะเรื่องป่า เราต้องคิดได้ ทำได้ ลงมือด้วยตนเองได้ หากรอคนรอหน่วยงานมาสั่งการจะไม่ทันเวลา

เนื่องด้วยบริบทของโรงเรียนบ้านห้วยฟอง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด ตัดไม้ เฝ้าป่า เพื่อหาพื้นที่ทำกิน ส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ ทำให้เกิดปัญหาความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ การเลื่อนไหลของหน้าดิน น้ำป่าไหลหลากในฤดูฝน บรรยากาศถูกปกคลุมด้วยหมอกควันจากการเผาป่า

โรงเรียนบ้านห้วยฟองได้เล็งเห็นความสำคัญของการปลูกป่า รักขป่า รักขัต้นไม้ จึงได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในรูปแบบค่ายวิทยาศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำ เพื่อให้ นักเรียนมีความรัก ห่วงแหนป่าไม้ ต้นน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ มีจิตสำนึกในการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ พร้อมทั้งเกิดความตระหนักถึงผลกระทบอันเกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำและป่าไม้

วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยการนำหลักวิทยาศาสตร์มาใช้ในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยจัดเป็นฐานกิจกรรมการเรียนรู้ 12 ฐาน

หลังจากพิธีเปิดค่ายการเรียนรู้แล้ว คณะวิทยากรได้จัดให้มีกิจกรรมของเด็กนักเรียน โดยใช้เกมและเพลงสร้างความสัมพันธ์ของนักเรียนในค่าย เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ต่อไป หลังจากนั้นได้นำนักเรียนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้

ฐานที่ 1 ความคาดหวังของตัวเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้ นักเรียนเขียนความคาดหวังของตนเองว่า ต้องการได้อะไรจากการเข้าค่าย และหลังจากออกจากค่ายไปแล้วนักเรียนอยากให้ฝันป้าธรรมชาติเป็นอย่างไร โดยการให้นักเรียนเขียนความคาดหวังลงบนกระดาษ แล้วนำไปติดรวมกันที่ต้นไม้ หรือบอร์ดที่เตรียมไว้

ฐานที่ 2 ความรู้คู่ป่าไม้ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของต้นไม้ ป่าไม้ องค์ประกอบของต้นไม้ ป่าไม้ในประเทศไทย ป่าต้นน้ำ ความสำคัญของป่าบริเวณต้นน้ำ และนำเสนอข้อมูลให้นักเรียนได้ทราบถึงสภาพความเสื่อมโทรมของผืนป่าจังหวัดน่าน ผืนป่าในชุมชน เปรียบเทียบกับที่อื่นที่มีความอุดมสมบูรณ์

ฐานที่ 3 กิจกรรมความสัมพันธ์ในธรรมชาติ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอาหารของสิ่งมีชีวิต องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ มีกลุ่มของสิ่งมีชีวิตเป็นองค์ประกอบ ในกลุ่มของสิ่งมีชีวิตหนึ่งๆ จะมีสิ่งมีชีวิตทำหน้าที่เฉพาะตัวเอง ซึ่งเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในแง่ของการกินอาหาร การถ่ายทอดพลังงาน หรือห่วงโซ่อาหาร

หลังจากได้มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เบื้องต้นกับนักเรียนส่วนหนึ่งแล้ว ต่อจากนั้นจะเป็นกิจกรรม Walk Rally โดยแบ่งกลุ่มนักเรียนเรียนรู้กิจกรรมเวียนตามฐานการเรียนรู้

ฐานที่ 4 ป่าไม้ในฝัน จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้คิดและจินตนาการถึงป่าไม้ที่นักเรียนต้องการเห็น

ในอนาคตว่าเป็นเช่นไร โดยใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้สึกลึกซึ้งออกมาเป็นผังมโนภาพ (Mind Map)

ฐานที่ 5 ต้นไม้ของฉัน จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยเริ่มจากทุกคนได้ลงมือปลูกต้นไม้คนละ 1 ต้น พร้อมทั้งดูแลรักษาต่อไป เพื่อให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหนต้นไม้ของต้นไม้ที่ได้ปลูกขึ้นมา และเป็นการเพิ่มจำนวนของต้นไม้ในโรงเรียน และชุมชน

ฐานที่ 6 รักแท้ ดูแล ใส่ใจ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาต้นไม้ในโรงเรียนในชุมชน และให้นักเรียนระดมความคิด รวบรวมวิธีการดูแลรักษาต้นไม้

ฐานที่ 7 จากต้นเป็นป่า จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช ต้นไม้ในโรงเรียน และชุมชน โดยจะมีตัวอย่างพันธุ์ไม้มาให้ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง

ฐานที่ 8 ปรากฏการณ์เรือนกระจก จัดกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาภาวะเรือนกระจก สาเหตุ กระบวนการเกิด และผลกระทบของภาวะเรือนกระจกต่อโลกมนุษย์ เช่น ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน ผลกระทบของภาวะโลกร้อน นอกจากนี้ให้นักเรียนยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางในการลดปัญหาภาวะโลกร้อน โดยการหันมาพึ่งพาตนเอง ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งด้านการกิน การอยู่ ท่ามกลางผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะโลกร้อน

เมื่อนักเรียนเหน็ดเหนื่อยกับการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งวันแล้ว ทางโรงเรียนได้จัดเวลาให้นักเรียนได้ผ่อนคลาย สนุกสนาน และมีเวลาในการรวมกลุ่มกันเพื่อเตรียมสำหรับกิจกรรมรอบกองไฟ สันสรรค์ ชาวค่าย ประกวดขวัญใจค่าย และที่สำคัญกิจกรรมสะท้อนความรู้ที่ได้รับมาทั้งวัน รวมถึง เจตคติของนักเรียนถ่ายทอดออกมาในลักษณะของการแสดงละคร

การเรียนรู้ทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะเกิดขึ้นได้ดีหากผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติด้วยตนเอง ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เดินป่าศึกษาธรรมชาติ พร้อมกับการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้

ฐานที่ 9 สัมผัสธรรมชาติ เป็นฐานที่นักเรียนจะได้สัมผัสถึงธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และธรรมชาติที่แห้งแล้ง นำความรู้ที่ได้รับจากทั้งสองแห่งมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงความต้องการธรรมชาติที่แท้จริง

ฐานที่ 10 ระบบนิเวศแหล่งน้ำตามธรรมชาติ นักเรียนได้เรียนรู้และค้นหาสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในแหล่งน้ำ โดยการใช้อุปกรณ์สำรวจอย่างง่าย และคิดวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงไปยังคุณภาพของแหล่งน้ำที่สำรวจ รวมทั้งการอนุรักษ์น้ำและต้นกำเนิดน้ำ

ฐานที่ 11 ดิน หิน ทรัพยากรในท้องถิ่น ศึกษาดินชนิดต่างๆ วัตถุประสงค์กำเนิดดิน ความสัมพันธ์ของดินกับน้ำ การเจริญเติบโตของพืชพรรณรวมทั้งสัตว์ป่า การชะล้างพังทลายของดิน ความเหมาะสมของดินในการเพาะปลูก ปัญหาของดินในท้องถิ่น และการอนุรักษ์ดิน

ฐานที่ 12 เขียวธรรมชาติ จัดกิจกรรมให้นักเรียนอยู่ในบรรยากาศที่เย็นสบาย และนักเรียนสรุปความรู้ที่ได้ทั้งหมด พร้อมทั้งบอกแนวทางในการฟื้นฟู และรักษาผืนป่าให้คงอยู่คู่กับตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลที่ได้รับ

การจัดกิจกรรมส่งผลให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก มีทักษะ และเกิดความหวงแหนต้นไม้และผืนป่าที่นักเรียนได้ดูแล รวมถึงการขยายพันธุ์พืชและการดูแลรักษาต้นไม้

“พฤติกรรมการปลูกป่าในใจจะเกิดขึ้นไม่ได้

หากขาดการกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง” ทางโรงเรียนจึงมีกิจกรรมกระตุ้นให้นักเรียนเกิดพฤติกรรม อยากรลงมือทำด้วยตนเอง โดยจัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ของโรงเรียน เช่น กิจกรรมโครงการสวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน กิจกรรม 6,000 ต้นกล้าเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ คือ กิจกรรมบวชป่า กิจกรรมคืนกล้วยไม้สู่ไพรพฤกษ์ กิจกรรมปลูกป่า

การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบค่ายวิทยาศาสตร์ ปลูกฝังจิตสำนึกเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำได้ส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้ เกิดความรู้ ทักษะ และมีจิตสำนึกรักและหวงแหนป่า ต้นไม้มากยิ่งขึ้น นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และมองเห็นความสำคัญของตนเองในการร่วมอนุรักษ์ป่าไม้ และขยายผลไปสู่ผู้ปกครอง ชุมชน

“สร้างทุกสิ่งให้มีความ เริ่มสร้างป่าด้วยใจเรา”

เอกสารอ้างอิง

สมาคมพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม. คู่มือการวางแผนจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน โปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษา, 2556 - 2557.

สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกกราช (สสส.). คู่มือค่ายวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย http://www.sirindhornpark.or.th/UserFiles/Camp_Detail_2013.pdf

อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด

นายประทีป คำตัน และนางสาวศิริพร เชื้ออนัน

โรงเรียนบ้านบ่อหยวก

หลักการและเหตุผล

โรงเรียนบ้านบ่อหยวก ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่านเขต 2 สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาสลับซับซ้อน มีแหล่งต้นกำเนิดแม่น้ำที่สำคัญคือแม่น้ำน่านและแม่น้ำว่า ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางธรรมชาติ โรงเรียนบ้านบ่อหยวกได้ดำเนินการสอนในระดับชั้นปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น โดยที่นักเรียนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตบริการของโรงเรียนประกอบด้วย บ้านน้ำจูน บ้านห้วยป้อ บ้านน้ำว่า บ้านน้ำแคะ บ้านห้วยขาบ บ้านบ่อหยวกกลาง บ้านบ่อหยวกใต้ และบ้านสะละหะ ครอบครัวยของนักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน บางส่วนอยู่ในครอบครัวยที่แตกแยก พ่อแม่แยกทาง ทั้งนี้อยู่กับปู่ย่า-ตา-ยาย พอจบการศึกษาส่วนหนึ่งมีโอกาสในการศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น แต่ส่วนใหญ่มื่อจบในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะประกอบอาชีพเพื่อช่วยเหลือครอบครัวในภูมิลำเนาของตนเอง

จากการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทำให้เห็นถึงปัญหาซึ่งเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้เป็นปัญหาที่สำคัญ เช่น การเกิดไฟป่า ป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาการบุกรุกป่า ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ไม่คุ้มค่ากับผลประโยชน์ที่ได้รับ เกิดการสูญเสียต่อคุณภาพของระบบนิเวศ ส่งผลให้สภาพความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ของบริเวณหมู่บ้านที่เป็นภูมิลำเนาของนักเรียน จากอดีตที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทาง

ธรรมชาติกลีบกลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้มากกว่านี้ นักเรียนที่เป็นลูกหลานที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จึงจะเป็นผู้นำการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะป่าไม้และแม่น้ำให้คืนสู่สมดุลโดยเร็วที่สุด

ในปีการศึกษา 2556 โรงเรียนบ้านบ่อหยวก ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่านเขต 2 เป็นโรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในอนาคต โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้และศึกษาหาความรู้จากสภาพปัญหาที่เชื่อมโยงกับป่า แล้วหาวิธีในการแก้ปัญหาอย่างรู้คุณค่า จึงได้จัดทำโครงการ “อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด” ในลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้การอนุรักษ์สภาพป่าที่ยังคงสมบูรณ์ ฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างคุ้มค่า ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน
2. เพื่อให้ นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากกิจกรรมมาปรับใช้ในชุมชนบ้านเกิดของนักเรียน
3. เพื่อสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบ และสร้างความเข้าใจให้กับนักเรียน ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยคำนึงถึงทรัพยากรป่าไม้ให้สมดุล

สถานที่ดำเนินโครงการ

โรงเรียนบ้านบ่อหยวก และหมู่บ้านในเขตบริการ เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมในโครงการอนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด โดยดำเนินถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เริ่มจากโรงเรียนสู่ชุมชน

ระยะเวลาดำเนินงาน

การดำเนินโครงการ “อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด” มี 4 กิจกรรมย่อย โดยแต่ละกิจกรรมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เชื่อมโยงกัน โดยใช้เวลากลางหลังเลิกเรียน และคาบพิเศษของนักเรียนตลอดปีการศึกษา 2556 โดยเน้นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดทักษะกระบวนการจากการปฏิบัติจริงประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมนักสืบธรรมชาติบ้านเรา เป็นกิจกรรมที่นักเรียนตัวแทนแต่ละหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกันรวมกลุ่มระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ปัญหา สะท้อนปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาป่าไม้ถูกทำลายจากไฟป่า ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการบุกรุกป่าที่ทำกิน และปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม่คุ้มค่า ซึ่งแต่ละปัญหาล้วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้

2. กิจกรรมการทำแนวกันไฟ จากปัญหาที่เกิดขึ้นคณะครูจึงร่วมกับนักเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาลูกไฟป่าที่ถูกทำลายจากไฟป่า โดยให้นักเรียนศึกษาความหมายของการทำแนวกันไฟว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในงานควบคุมไฟป่าที่มุ่งเน้นในเรื่องของการป้องกันการลุกลามของไฟ

โดยทั่วไปแล้วแนวกันไฟ หมายถึง แนวกีดขวางตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อป้องกันการลุกลามของไฟป่า หรือเพื่อเป็นแนวตรวจการณ์ไฟป่า หรือเป็นแนวตั้งรับในการดับไฟป่า การทำแนวกันไฟเป็นการกำจัดเชื้อเพลิงออกไปทั้งหมดจนถึงชั้นดินแท้ (Mineral Soil) หรืออาจจะกำจัดเฉพาะเชื้อเพลิงที่ติดไฟง่าย เช่น ใบไม้ หญ้า ออกไปเท่านั้นก็ได้ โดยมีแนวคิดเพื่อตัดความต่อเนื่องของเชื้อเพลิงเป็นการป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ที่จะคุ้มครอง หรือป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกมาจากพื้นที่ที่กำหนด นักเรียนลงมือปฏิบัติทำแนวกันไฟในพื้นที่ป่าในบริเวณโรงเรียน แล้วนักเรียนสามารถนำไปทำที่ชุมชนเพื่อแก้ปัญหาไฟป่าที่เกิดขึ้น นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาไฟป่า

3. กิจกรรมบวชป่าและเขวชนปลูกป่า จากปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาการบุกรุกป่าที่ทำกิน คณะครูได้หากิจกรรมที่ปลูกฝังจิตสำนึกโดยอาศัยความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่า ซึ่งขั้นตอนและวิธีการบวชต้นไม้ นิยมทำกันเหมือนงานบุญทั่วไป โดยทางโรงเรียนเชิญชวนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการทำพิธี เริ่มโดยใช้สายสิญจน์ล้อมอาณาบริเวณที่จะบวชต้นไม้ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อนักเรียน ชาวบ้าน คณะครู และต้นไม้ที่จะทำพิธีการบวช สามารถบวชได้ตั้งแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ แต่ส่วนมากจะเน้นต้นไม้ขนาดใหญ่ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งต้นไม้ในป่าที่ผ่านการบุกรุกทำลาย เพราะจะสามารถฟื้นคืนสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ได้ในเวลาเพียงไม่กี่ปี ถ้าไม่ถูกรบกวน ซึ่งกิจกรรมการบวชป่านี้สามารถสร้างความเชื่อให้กับนักเรียนและชุมชนว่าผืนป่าที่ผ่านพิธีบวช เป็นเสมือนดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ไม่ว่าผู้ใดก็ไม่อาจเข้าไปทำลายได้ ทำให้ต้นไม้มีโอกาสคืนความชุ่มชื้นแก่แผ่นดินได้เต็มที่ และสายน้ำลำธาร

ที่เกิดจากป่าต้นน้ำดังกล่าว ก็จะฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง กิจกรรมการบวชป่าที่โรงเรียนจัดขึ้นโดยร่วมกับชุมชน ส่งผลให้นักเรียนและชุมชนช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติไว้ให้กับลูกหลาน เป็นการเรียกร่องลึทธิของชุมชนในการดูแลรักษาป่าและแหล่งต้นน้ำลำธารเองด้วย กิจกรรมพิธีบวชป่าจึงเป็นความปรารถนาดีที่ส่งต่อไปสู่คนรุ่นหลัง ท่วมกลางต่อไม้กับพื้นน้ำหมื่นในอดีตของผืนป่าของหมู่บ้าน เพื่อเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ต่อไปในอนาคต นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมพิธีบวชป่า เกิดจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่และเกิดความภาคภูมิใจในการแก้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาการบุกรุกป่าที่ทำกิน จนสามารถสรุปข้อดีของพิธีการบวชป่า เป็นแผนผังสรุปความคิด (Mind Mapping) ได้

นอกจากกิจกรรมบวชป่า คณะครูได้หากิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ กิจกรรมเยาวชนปลูกป่า โดยเริ่มต้นจากทางโรงเรียนเชิญวิทยากรจากกรมป่าไม้ให้ความรู้เกี่ยวกับชนิดพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และประโยชน์ของพันธุ์ไม้นั้นๆ จากนั้น คณะครูพานักเรียนออกสำรวจบริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลายพร้อมแบ่งเขตรับผิดชอบ แล้วเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่บริเวณนั้นโดยขอความอนุเคราะห์พันธุ์ไม้จากกรมป่าไม้ นักเรียนและผู้ปกครองลงมือปลูกต้นไม้ โดยนักเรียนทำบันทึกการเจริญเติบโตของต้นไม้ จากการสังเกตขนาด ความสูง จำนวนใบ และบันทึกผลเดือนละครั้ง โดยให้นักเรียนรับผิดชอบต้นไม้ที่นักเรียนปลูก พร้อมดูแลรักษา แล้วส่งต่อกับรุ่นน้องเมื่อจบการศึกษา

4. กิจกรรมจัดทำแปลงสาธิตวนเกษตร

สืบเนื่องจากปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้คุ่มค่า กิจกรรมที่จะทำให้นักเรียนได้เห็นถึงประโยชน์ของพื้นที่ป่าอย่างคุ่มค่า โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องวนเกษตร ว่าเป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติ มาเป็นแนวทางใน

การทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม่ใช้สอยต่างๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์ ซึ่งหลักการของระบบวนเกษตร หมายถึง การทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตรแซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพกลับไปเป็นป่า รวมถึงการสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุม และมีความชุ่มชื้นสูง บางพื้นที่มีชื่อเรียกเฉพาะ ตามลักษณะความโดดเด่นของระบบนั้นๆ การเกษตรรูปแบบนี้ส่วนใหญ่พบในชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ใช้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม ดังนั้นทางคณะครูจึงใช้กิจกรรมจัดทำแปลงสาธิตวนเกษตร เพื่อสาธิตการปลูกพืชเศรษฐกิจแซมในพืชป่าในโรงเรียน พืชเศรษฐกิจที่เลือกให้นักเรียนปลูก คือ ปลูกกาแฟ แซมบริเวณป่าไม้หน้ำและหลังอาคารพระราชทานจำนวน 2 ไร่ ส่วนไม้ตง ปลูกตามแนวรั้วโรงเรียนเป็นระยะทางทั้งหมดประมาณ 1 กิโลเมตร นักเรียนศึกษาค้นคว้าถึงการปลูกและดูแลรักษาต้นกาแฟและไม้ตง นอกจากการสังเกตและบันทึกการเจริญเติบโตแล้ว นักเรียนสามารถบอกได้ว่าปลูกกาแฟเพื่อเก็บเมล็ดกาแฟขาย สามารถสร้างอาชีพจากต้นกาแฟได้ ส่วนไม้ตงที่ปลูกเพื่อเป็นวัสดุในการจักสานส่งเสริมอาชีพให้กับนักเรียน และชุมชนในอนาคต ดังนั้นการบันทึกการเจริญเติบโตต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยการถ่ายทอดจากรุ่นพี่ให้รุ่นน้องไปเรื่อยๆ นักเรียนที่จบการศึกษาไปสามารถนำกาแฟ และไม้ตง ไปปลูกในรูปแบบวนเกษตรเพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้ และ

ไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างคุ้มค่าและยังรักษาให้ทรัพยากรป่าไม้คงอยู่

ปัญหาอุปสรรค

จากการดำเนินโครงการ “อนุรักษ์ป่า พัฒนาบ้านเกิด” มีกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดกับทรัพยากรป่าไม้ มี 4 กิจกรรมย่อย โดยที่บางกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมเริ่มทำใหม่ในปีการศึกษา 2556 เช่น กิจกรรมแปลงสาธิตวนเกษตร จึงมีปัญหาอุปสรรคดังนี้

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังไม่ครอบคลุมนักเรียนทั้งโรงเรียน และการจัดกิจกรรมนี้เน้นสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบให้กับนักเรียน อาจจะไม่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ได้ทั้งหมด

ด้านงบประมาณในการทำกิจกรรมมีความจำกัด ทำให้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่หลากหลายเท่าที่ควร

แนวทางแก้ไข

ทางโรงเรียนมีแนวทางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ครอบคลุมนักเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่องทุกปีการศึกษา และเพิ่มความหลากหลายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากขึ้นในปีการศึกษาต่อไป เพื่อให้ให้นักเรียนเรียนรู้และตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในลำดับต่อไป

ด้านงบประมาณในปีการศึกษาต่อไป จะขอความอนุเคราะห์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายในลำดับต่อไป

การใช้กระบวนการทางศิลปะ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชนให้ตระหนักรักษาป่าต้นน้ำ

นายยุทธภูมิ สุประการ และนางสาวสุนิตา ไชยชนะ

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56

“...ป่าต้นน้ำ มีนัยยะและความหมายที่ลึกซึ้งถึงขั้นที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม หรือสัจธรรมที่แท้จริงในชีวิต เมื่อมนุษย์เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต ก็หมายความว่า มนุษย์มีแนวโน้มที่จะเกิดความรักและหวงแหนป่าต้นน้ำในฐานะต้นธารของสรรพชีวิต...”

(พระไพศาล วิสาโล)

หากเรามอง “ป่าต้นน้ำ” เป็นงานศิลป์ นี่คงเป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ธรรมชาติและศิลปะล้วนเกี่ยวโยงกับความดี ความงาม ความจริง ระบบนิเวศตามธรรมชาติเช่นป่าต้นน้ำ รวมทั้งงานศิลปะต่างๆ มักเป็นสื่อหรือสะพานที่พาผู้คนให้เข้าถึงความดีและความงาม เพราะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของคนเราให้สงบ เกิดความสุขที่ลุ่มลึก และประจักษ์แจ้งในธรรมชาติของชีวิต ผู้ที่มองเห็นความงามไม่ว่าในธรรมชาติหรืองานศิลป์ ย่อมได้รับความสุข เกิดแรงบันดาลใจในการทำความดี เสมือนช่วยเปิดประตูใจให้เห็นถึงความจริงหรือธรรมชาติของชีวิตทั้งภายนอกและภายในได้

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันป่าต้นน้ำอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง จากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อแผ้วถางพื้นที่ทำกิน การลักลอบตัดไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ทางภาคเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำ ปิง วัง ยม น่าน สะแกกรัง และป่าสัก ต้นทางของแม่น้ำเจ้าพระยาที่หล่อเลี้ยงคนไทยกว่าครึ่งประเทศ ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศป่าต้นน้ำและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแยก

ไม่ออก เป็นวิถีของการพึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เกิดเป็นภูมินิเวศน์ วิถีวัฒนธรรมของคนในกลุ่มน้ำต่างๆ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และวิกฤตการณ์ป่าต้นน้ำที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ กรณีน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลางเมื่อปี 2554 ที่สร้างความเสียหายให้กับชีวิตผู้คน ทรัพย์สินมูลค่ามหาศาล ยังไม่รวมถึงผลกระทบต่อทางด้านจิตใจที่ไม่อาจประเมินได้ ซึ่งในที่สุดแล้วปัญหาการทำลายป่าต้นน้ำ วิกฤตสิ่งแวดล้อมต่างๆ ระบบนิเวศธรรมชาติที่เสียสมดุลจนเกิดความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศที่เราเห็นได้ชัดทุกวันนี้ เป็นภาพสะท้อนความผันผวนแปรปรวนหรือการเสียสมดุลของธรรมชาติภายในของผู้คน ที่ไม่ได้ตระหนักหรือเข้าใจความเป็นจริงที่ว่ามนุษย์เราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่เกื้อกูลให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้

การปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนตระหนักในการรักษาป่าต้นน้ำจึงเป็นเรื่องสำคัญ โครงการใช้กระบวนการทางศิลปะเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชนให้ตระหนักรักษาป่าต้นน้ำจึงเกิดขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อหนุนเสริม บ่มเพาะเด็กเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่มีต้นทุนความสนใจด้านศิลปะ ให้มีวิธีคิด วิธีมองโลก มีหัวใจที่เข้าถึงความดี ความงาม ความจริง ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร วิปัสสนาสีน้ำให้ป็นต้นกล้าศิลปินเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Young Artist for Changes) ที่มีท่าทีการมองโลก การใช้ชีวิตอย่างรู้สำนึกต่อธรรมชาติที่ให้คุณ

2. เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ สร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้สนใจ ผ่านผลงานเพลง ภาพวาด สีนํ้า หรืออื่นๆ ในเรื่องการร่วมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. เพื่อริเริ่มพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการเรียนรู้และเติบโตทางวิญญาณ (Spiritual Infrastructure) ร่วมกันของคนในพื้นที่ และเพื่อให้เป็นทางเลือกในการมีมรดกวิถึแห่งปัญญา

วิธีการ

ใช้ “กระบวนการทางศิลปะ” เชื่อมโยงกลุ่มคนเข้าหากัน เป็นการทำงานระหว่างศิลปิน ครู โรงเรียน และชุมชน ร่วมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งเคยมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดและพึ่งพาระบบนิเวศป่าต้นน้ำ รวมถึงเด็กเยาวชนในพื้นที่ปลายน้ำ ขณะเดียวกันพวกเขาเหล่านั้นกำลังอยู่ในช่วงวัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ให้มีวิถีคิด จิตใจ และสายตาที่เห็นความจริงที่ว่าสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน อันจะช่วยโน้มน้าว กลุ่มเกลาให้มีจิตใจที่สงบเย็น ช่วยเติมเต็มส่วนลึกของจิตวิญญาณ ให้เป็นชีวิตที่งามอุดม เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อชีวิต

“กระบวนการทางศิลปะ” ที่บูรณาการอยู่ในการจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสม จะช่วยบ่มเพาะและสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนตระหนักถึงการรักษาป่าต้นน้ำให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งกระบวนการทางศิลปะประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 กระบวนการสอนให้เด็กเรียนรู้การมองเห็น (หลักทัศนธาตุ) ผ่านบทเรียนประสบการณ์ตรงโดยใช้กระบวนการค่าย

ขั้นที่ 2 การเรียนรู้การสร้างสรรค์งานศิลปะ (หลักองค์ประกอบศิลป์) เรียนรู้ขั้นตอนวิธีการทำงานและเทคนิควิธีการถ่ายทอด

ขั้นที่ 3 การเรียนรู้การสื่อสาร สื่อความหมายโดยใช้กระบวนการศิลปะ ถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นความงามด้านดนตรี วรรณกรรม ทัศนศิลป์และมีการปะทะสังสรรค์เรียนรู้ร่วมกันทั้งตัวเยาวชนผู้สร้างสรรค์งานศิลปะและผู้ชมผลงานศิลปะของเยาวชน

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นกลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่สนใจทางด้านศิลปะอยู่แล้ว ให้เป็นต้นกล้าศิลปิน (Young Artists)

การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเด็กเยาวชนเหล่านี้ ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางศิลปะ จะเป็นหนทางที่ช่วยสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีงามให้เกิดขึ้นได้ โดยมีพื้นที่ธรรมชาติ “ป่าต้นน้ำ” เป็นห้องเรียน เป็นเสมือนครูเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางธรรมชาติที่มีอยู่แล้วและเอื้อต่อการเรียนรู้เติบโตทางจิตวิญญาณ (Spiritual Infrastructure) ของมนุษย์ เช่น ป่าที่เงียบสงบช่วยย้อมช่วยให้จิตสงบได้ง่าย เกิดความลึกซึ้ง เป็นสภาพที่เอื้อต่อการ “เห็น” ธรรมชาติของจิตใจตามดังที่มีผู้กล่าวว่า **“จิตสงบ ใจเปิดกว้าง” ย่อมเกิดการเรียนรู้ “ธรรม”** ได้มากมายจากธรรมชาติ เกิดการประจักษ์แจ้ง มองเห็นความจริงตามความเป็นจริง จะยิ่งช่วยเสริมแรงใจของเด็กเยาวชนที่รักและชื่นชอบศิลปะอยู่แล้ว ให้เกิดความตื่นตัว ใฝ่เรียนรู้ ใฝ่สร้างสรรค์ผลงานศิลป์ได้ดียิ่งขึ้น ขณะที่ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นสามารถใช้ส่ง “สาร” บอกสังคมเพื่อให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ เป็นสื่อให้คนมาใกล้ชิดกับธรรมชาติ เรียนรู้ความจริงของธรรมชาติ ผู้ที่เห็นความงามในงานศิลปะย่อมมีความสุข เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำความดี อยากช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติ การสร้างสรรค์งานศิลป์เป็นเหมือนการฝึกฝนขัดเกลาด้านในของผู้สร้างผลงานเอง การได้เรียนรู้

ตัวเองผ่านการวาดรูป การได้ลงมือทำจะนำไปสู่ความเข้าใจธรรมชาติภายในใจตัวเองได้ ซึ่งเป็นเรื่องของคุณค่าความหมายที่มากกว่าผลสำเร็จของงานศิลปะชิ้นหนึ่งๆ เท่านั้น เพราะเป้าหมายของ “ศิลปะ” ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ในการเข้าถึงความจริง ความงาม และความดี ความหมายจึงไม่ได้จำเพาะอยู่ที่ผลงานสุดท้ายที่ออกมา หากอยู่ที่กระบวนการระหว่างทางที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความหมาย ตระหนักรู้ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งในด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ระหว่างสร้างสรรค์งาน โดยพื้นฐานที่ว่า ศิลปะหรือความงามจะนำมนุษย์เข้าไปสู่ความจริง ในแง่นี้หมายความว่า ความงามช่วยเปิดใจให้เห็นความจริงทั้งภายในและภายนอก ศิลปะเป็นจุดเริ่มต้นของการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อจะเห็นถึงความจริงพื้นฐานที่สุดในตัวเอง เป็นการเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง รู้จักธรรมชาติของใจตนเองซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติที่อยู่นอกตัว ในทางกลับกันศิลปินผู้ปรารถนาปรารถนาอย่างแท้จริงสามารถทำให้ความจริงอันลุ่มลึก ปรากฏเป็นความงามที่คนทั่วไปเข้าถึงได้ แล้วจากการเข้าใจความจริงจะพาเข้าไปสู่ความดี ช่วยน้อมนำไปสู่ความรู้สึกหรือสำนึกที่ว่าจะต้องขัดเกลาตัวเอง น้อมใจไปในทางทำความดีได้ง่ายขึ้น ก่อเกิดจิตสำนึกที่ตั้งงามในการใช้ชีวิต ทั้งในส่วนเพื่อตนเอง และในด้านที่เป็นการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือกับสถานการณ์ต่างๆ มีท่าทีในการมองโลก การใช้ชีวิตที่สมดุลเป็นปกติ มีความอ่อนโยนต่อชีวิตและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เป็นชีวิตที่มีความงามในตัวเองและอุดม คือไม่พร่องหรือรู้สึกว่างเปล่า ซึ่งกระบวนการทางสุนทรีย์และงานศิลปะสามารถช่วยประพาสหรือกล่อมเกล่าให้เกิดขึ้นได้ เช่น เป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกให้เด็กเยาวชนรักถิ่นเกิด เป็นสื่อในการสร้างวินัยหรือขัดเกลานิสัยบางอย่างของเด็กและเยาวชน เป็นสื่อให้มองโลกด้วยความตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งทำให้เกิดความเมตตากรุณาต่อกัน หรือดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เป็นต้น

ผลลัพธ์ที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้นระหว่างและหลังดำเนินโครงการเสร็จสมบูรณ์

1. มีเยาวชนต้นกล้าศิลปินเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Young Artist for Changes) เข้าร่วมโครงการ 60 คน ที่ได้รับการพัฒนาให้การมีจิตสำนึกรัก ห่วงแหวน และมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นเยาว์ในพื้นที่ที่จะช่วยดูแลและปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น
2. เกิดผลงานเยาวชนที่เป็นสื่อแขนงต่างๆ เช่น ดนตรี ภาพวาด หนังสือ เพื่อเป็นสื่อในการสร้างกระแสให้คนในสังคมตระหนักในการร่วมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ จำนวน 10 ผลงาน
3. เกิดพื้นที่ทางปัญญา (Spiritual Infrastructure) ที่เยาวชน และคนในจังหวัดน่านมาใช้เพื่อพัฒนาตนเองและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง
4. ได้แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ (หลักสูตร) ที่ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสร้างสำนึกร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผู้ทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
5. เกิดการตระหนักร่วมของคนในพื้นที่และคนในสังคมเมืองต่อประเด็นการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
6. การผลิตสื่อ/เอกสารตีพิมพ์ โดยโครงการ “ป่าต้นน้ำ...ศิลปะ และธรรมชาติเพื่อชีวิตที่งามอุดม”
7. การจัดนิทรรศการศิลปะ “แว่วเสียงเมื่อน่าน ภาพสะท้อนความเป็นไปของป่าต้นน้ำ” เป็นการจัดนิทรรศการศิลปะ เมื่อเด็กได้สร้างภาพเสร็จสมบูรณ์ ไม่จำกัดเทคนิคที่มีแนวทางเปิดเผยให้เห็นปัญหาของป่าต้นน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การเผาป่า การตัดไม้ทำลายป่า หรือปัญหาน้ำเสีย ฯลฯ ที่สะท้อนเป็นภาพและใช้กลวิธีทางศิลปะมาจัดแสดงในกิจกรรมของโครงการ
8. การจัดกิจกรรมแสดงดนตรี “แว่วเสียงเมื่อน่าน มินิคอนเสิร์ต เพื่อฝันป่าต้นน้ำ” กิจกรรม

การแสดงดนตรีจากกระบวนการจัดกิจกรรมค่ายผู้นำดนตรีรุ่นใหม่ที่น่าสนใจปัญหาของป่าต้นน้ำธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น และเป็นการจัดแสดงดนตรีมินิคอนเสิร์ตที่เรียบง่าย เน้นการบรรเลงเพลงแบบ “อะคูสติค” ที่ไม่ใช่ไฟฟ้า ฟูมเฟอบและสร้างมลภาวะทางเสียง

เอกสารอ้างอิง

สืบค้น: บทคัดลอก คำสอน พระไพศาล วิสาโลมุล นิตินวชีวัน (<http://www.nawachione.org/author/nawachione/page/3/>)

โกมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์. กรอบการทำความเข้าใจเรื่องจิตวิญญาณ: แนวคิดและปรัชญาเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาสู่ภาวะทางจิตวิญญาณ. สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.).

ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ และคณะ. 2543. โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์ กรณี: โรงเรียนไผ่ทอฒศึกษา. คณะศิลปกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สร้างเด็กไทยหัวใจรักป่า

นายประเสริฐ คำอ้อ และนางนภารัตน์ สิงห์ชนะ
โรงเรียนบ้านน้ำอ้อ

โรงเรียนบ้านน้ำอ้อ อำเภอเสิงสาง จังหวัดน่าน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา น่านเขต 2 อยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเปือ เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 4 คน นักเรียน จำนวน 48 คน มีพื้นที่จำนวน 12 ไร่ 3 งาน 61 ตารางวา ในอดีตสภาพของโรงเรียนไม่ค่อยจะเอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอน มีสภาพเป็นที่โล่ง ไม่ค่อยมีต้นไม้ แต่ทางโรงเรียนได้พยายามปรับปรุงและขอความร่วมมือจากชุมชนมาโดยตลอด แม้จะไม่มีพื้นที่ป่าเป็นของตนเอง แต่โรงเรียนก็ได้รับการเชิญชวนจากหน่วยงานต่างๆ ให้นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าในโครงการต่างๆ ตลอดมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 30 ปี จนทำให้บริเวณรอบๆโรงเรียนเต็มไปด้วยป่าไม้ แต่ภายในบริเวณโรงเรียนยังเป็นที่ว่างเปล่าไม่ค่อยมีต้นไม้ เพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนที่ได้เข้ามาใช้บริการภายในโรงเรียน จากการที่โรงเรียนบ้านน้ำอ้อ ได้นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าของหน่วยงานต่างๆ ตลอดมา ตลอดจนได้ร่วมการปลูกป่าถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตามโครงการปารักษ์น้ำ ทำให้คณะครูและนักเรียนได้เห็นความสำคัญของการปลูกป่า และเกิดแรงบันดาลใจที่จะนำกิจกรรมการปลูกป่ามาร่วมกันคิดและปฏิบัติภายในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้นักเรียนได้เห็นคุณค่า ประโยชน์ ความสำคัญและความสวยงามของต้นไม้ เกิดความรัก ห่วงหวนมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ในท้องถิ่นของตนเอง

โรงเรียนได้เริ่มจัดกิจกรรมการปลูกป่าใน

โรงเรียน เมื่อปีพ.ศ. 2539 โดยให้นักเรียนนำต้นไม้ที่สนใจและพืชสมุนไพรจากที่บ้านเข้ามาปลูกในบริเวณโรงเรียน กำหนดพื้นที่ให้นักเรียนปลูกและแบ่งพื้นที่ตามต้นไม้ที่นักเรียนนำมาดังนี้ พืชประเภทไม้ดอกไม้ประดับปลูกบริเวณหน้าอาคารเรียน พืชสมุนไพรปลูกบริเวณสวนหย่อมของโรงเรียน พืชประเภทไม้ยืนต้นปลูกตามริมกำแพงรอบๆ โรงเรียน และพื้นที่ป่าหลังโรงเรียน โรงเรียนได้ดำเนินการกิจกรรมนี้มาอย่างต่อเนื่อง เป็นเวลา 10 กว่าปี ทำให้ต้นไม้ในบริเวณโรงเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความร่มรื่น สวยงามเต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด โดยช่วงหลังๆ ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการนำต้นไม้เข้ามาปลูกด้วยในวันสำคัญต่างๆ

เมื่อต้นไม้ในโรงเรียนมีจำนวนมากมายจนเกิดเป็นป่าเล็กๆ มีต้นไม้หลายชนิดที่นักเรียนไม่รู้จักชื่อตลอดถึงประโยชน์ของต้นไม้ที่ได้นำเข้ามาปลูกมากมาย ทำให้นักเรียนไม่สามารถแยกแยะลักษณะของต้นไม้ได้ จึงได้ไปสอบถามจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นข้อมูลถูกบ้างผิดบ้าง ทำให้นักเรียนเกิดความสับสน ทางโรงเรียนจึงได้ใช้**กระบวนการจัดการเรียนรู้ฐานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน** เป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช โดยให้เด็กได้ใกล้ชิดกับพืชพรรณไม้ เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่า ประโยชน์ และความสวยงาม อันจะก่อให้เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ต่อไป

เมื่อนักเรียนได้นำต้นไม้เข้ามาปลูก ทำให้เกิดความคิดที่จะเป็นเจ้าของต้นไม้ดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง จึงได้จัดทำป้ายชื่อพรรณไม้และศึกษาข้อมูลพรรณไม้

อย่างละเอียด โดยการสอบถามจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่างๆ รู้ชื่อ รู้คุณ รู้ประโยชน์ ใฝ่ดูการเจริญเติบโตของต้นไม้ นักเรียนต้องมีความอดทนต่อการรอคอยการเจริญเติบโตเป็นระยะๆ ซึ่งต้องใช้เวลานาน ถ้านักเรียนที่เป็นเจ้าของต้นไม้ประเภทไม้ดอกก็ต้องรอจนออกดอก ไม้ผลก็ต้องรอจนออกผล ซึ่งอาจจะใช้เวลารอคอยจนจบออกจากโรงเรียน เพราะพืชบางชนิดออกดอกผลช้า บางชนิดออกดอกผลเร็ว เมื่อนักเรียนจบออกจากโรงเรียนไปแล้ว ยังกลับมาดูแลได้อีกซึ่งนักเรียนรุ่นพี่ก็ยังคงกลับมาดูแลต้นไม้อย่างสม่ำเสมอ เป็นการปฏิบัติกิจกรรมจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นความงดงาม เห็นประโยชน์และคุณค่าของพืชพรรณไม้โดยไม่รู้ตัว ซึ่งทำให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้งและภาคภูมิใจที่ต้นไม้ของตนเองเติบโตขึ้น จึงเกิดความรักและมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ในท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

โรงเรียนได้**พัฒนากิจกรรมโดยการบูรณาการในการเรียนสาระการเรียนรู้ต่างๆ 8 กลุ่มสาระ** นักเรียนได้นำต้นไม้ของตนเอง เช่น นักเรียนได้สร้างสรรค์งานศิลปะ โดยใช้ต้นไม้เป็นอุปกรณ์แต่งเติมความสวยงามของต้นไม้ตามจินตนาการของตนเอง นำชิ้นส่วนต่างๆ ของพืช เช่น เปลือกไม้ เมล็ด และใบ มาสร้างสรรค์เป็นงานประดิษฐ์ต่างๆ เช่น บัตรอวยพรที่คั่นหนังสือ ฯลฯ นำส่วนประกอบต่างๆ ของพืชคือ ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล และเมล็ด มาจัดทำเป็นสมุดภาพเลือกส่วนใดส่วนหนึ่งของต้นไม้ แล้วเขียนแสดงความรู้สึกในสมุดภาพของตน พร้อมทั้งเล่าความประทับใจต่อต้นไม้ของตนทำให้นักเรียนได้รู้จักต้นไม้อย่างแท้จริง ทั้งชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อภาษาอังกฤษ ประวัติความเป็นมา คุณประโยชน์หรือโทษของต้นไม้แต่ละชนิดด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้ดูแลบำรุงรักษา รวมถึงวิธีการขยายพันธุ์ของต้นไม้เพื่อเพิ่มจำนวนขึ้นนอกเหนือจากการนำเข้ามาปลูก

การจัดกิจกรรมทำให้โรงเรียนได้ใช้**ต้นไม้เป็นห้องสมุดธรรมชาติที่มีคุณค่า** เป็นแหล่งค้นคว้าหรือแหล่งเรียนรู้เบื้องต้นที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง โดยครูไม่ใช่ผู้ถ่ายทอด ไม่ใช่จากการอ่านหนังสือ นักเรียนแสวงหาคำตอบจากการสังเกต สัมผัส รับรู้ เกิดความเข้าใจ เป็นประสบการณ์ที่มีความหมาย นำไปสู่การสร้างแนวคิด ข้อสรุป เขาจะจำได้ดีและคงทน ถ้าสิ่งนั้นเขาค้นพบเอง เปรียบเสมือนเขาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่แยกจากกันไม่ได้ เกิดการซึมซับความตระหนักในความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา รู้จักการนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เกิดความรัก จุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุดคือ เด็กๆ เหล่านี้ จะเป็นผู้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมต่อไป เป็นการสร้างความตระหนักให้นักเรียนรู้ถึงคุณค่า ประโยชน์และความสวยงาม โดยใช้ต้นไม้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้สภาพแวดล้อมร่มรื่นสวยงามเต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด ต้นไม้ให้ร่มเงาให้ประโยชน์อย่างหลากหลาย เหมาะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ นักเรียนมีความสุขในการเรียนรู้ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ตนเองตกแต่งสร้างสรรค์ขึ้น ส่งผลให้โรงเรียนเปรียบเสมือนป่าเล็กๆ ที่มีเด็กนักเรียนเป็นผู้ดูแลรักษา ซึ่งมีความพร้อมที่จะกลายเป็นผู้ดูแลรักษาป่าใหญ่ เมื่อเขาจบออกจากโรงเรียนไปอยู่ในสังคม เพราะเขาได้ซึมซับสิ่งต่างๆ ที่ได้รับ อันจะก่อให้เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ต่อไป

ละอ่อนนาน้อยรักโลก

นายบุญฤทธิ์ ชาเตียม นางปริยากร คำล่าง
และนางสาวอิชฎาภรณ์ สิทธิชัย
โรงเรียนนาน้อย

ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับภาวะโลกร้อน เป็นวิกฤติปัจจุบันของโลกที่ทุกภาคส่วนของสังคมโลกต้องรับรู้และมีส่วนร่วมในการลดภาวะโลกร้อน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ระบุไว้ในมาตรา 85 (5) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยเจตนารมณ์มาตรา 85 (5) เพื่อกำหนดเป็นนโยบายให้รัฐบาลต้องปฏิบัติในการบำรุงรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และควบคุมจำกัดมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิต เช่น การรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงสภาวะโลกร้อนรวมถึงการปลูกป่าทดแทน เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวว่านักเรียนโรงเรียนนาน้อยจึงจัดทำโครงการนี้ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมให้เยาวชนตระหนักถึงปัญหาสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาภาวะโลกร้อน รวมทั้งสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการในการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เยาวชน สำหรับหลักธรรมจะเน้นการปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตร สาราณียธรรม ไตรสิกขา อิทธิบาท 4 และความกตัญญูกตเวทีต่อชุมชน สิ่งแวดล้อมและโลก ส่วนหลักธรรมคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการของเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้

ได้แก่ ด้านความมีวินัย ขยัน สุภาพ ซื่อสัตย์ ประหยัด สามีคคี สะอาดและมีน้ำใจ ผู้ที่มีวินัยคือผู้ที่ปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขตตามกฎระเบียบของชุมชนและสังคม คนขยันคือคนที่ตั้งใจทำงานอย่างจริงจังต่อเนื่อง มีความพยายามไม่ทอดย้อต่ออุปสรรค และคนที่มีความสุภาพ ประกอบกับได้ศึกษาพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งโรงเรียนนาน้อยได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ส่วนพฤกษศาสตร์โรงเรียนตั้งแต่ปี 2541 – ปัจจุบัน

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของนักเรียน และขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมไปยังครอบครัวและชุมชน ผลของการจัดทำโครงการ โดยการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเพื่อลดภาวะโลกร้อน ไม่เพียงแต่ในโรงเรียนนาน้อยเท่านั้น ยังรวมไปถึงชุมชนใกล้เคียงโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเพื่อลดภาวะโลกร้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนในสังคมไทยและสังคมโลก

วิธีการดำเนินงาน

1. ระยะที่ 1 บุกเบิก ทดลอง

1.1 ประชุมแกนนำ โดยสภาเด็กและเยาวชนอำเภอพาน้อยเป็นผู้ดำเนินการ และสมาชิกของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อกำหนดกิจกรรม

1.2 ศึกษาปัญหาที่เกิดจากภาวะโลกร้อนและผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง

1.3 ศึกษาพระสงฆ์และอาจารย์ที่
ปรึกษา ด้านการจัดกิจกรรมและการนำหลักธรรมมาใช้

1.4 สำรวจพื้นที่ที่จะปลูกในชุมชน
(บ้าน วัด โรงเรียน)

1.5 ประชาสัมพันธ์โครงการละอ่อน
นานาชาติฮักโลก และรับสมัครอาสาสมัคร จำนวน
250 คน

1.6 จัดหากล้าไม้ต่างๆ เพื่อใช้ปลูก
โดยการให้นักเรียนนำมาบริจาคและทางโรงเรียนจัด
ซื้อกล้าไม้ที่หายาก แล้วนำพรรณไม้ที่ได้มาเก็บไว้ที่
โรงเพาะชำของโรงเรียนเพื่อเตรียมการปลูกขยาย
พรรณไม้และเพาะกล้าพรรณไม้

2. ระยะที่ 2 ตอกย้ำ ขยายผล

2.1 ดำเนินการปลูกต้นไม้ในสถานที่
ต่างๆ เช่น บ้าน วัด โรงเรียน (กิจกรรมละอ่อน
นานาชาติ ฮักโลกสัญจร)

2.2 ศึกษาพรรณไม้ ดูแลรักษาต้นไม้
ที่ได้รับผิดชอบ และขยายพรรณ รวมทั้งติดป้ายชื่อ
พรรณไม้

2.3 เก็บรวบรวมเมล็ดพรรณไม้และทำ
หนังสือพรรณไม้ในพุทธประวัติ

3. ประเมิน ระบุผลการทำโครงการ

4. รายงานโครงการ

หลักการและหลักธรรมที่นำมาใช้

ในการจัดทำโครงการได้ใช้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้สอนหลักธรรมต่างๆ
ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1. **สำราญยธรรม** หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้ง
แห่งความระลึกถึงกัน ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน
กล่าวโดยย่อ ดังนี้

1.1 ทำอะไรก็ทำด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

1.2 พุดอะไรก็พุดด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

1.3 คิดอะไรก็คิดด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

1.4 แบ่งปันสิ่งที่ตนได้มาโดยขอรับให้
แก่กัน

1.5 มีศีล มีความประพฤติเสมอกัน
(ศีลสามัญญา)

1.6 มีความคิดเห็นเสมอกัน (ทิวัญญา
สามัญญา)

2. กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรแท้ มิตรที่

ไม่มีลักษณะบาปมิตรหรือมิตรเทียม เป็นมิตรแท้ ควร
คบหาสมาคม ดังนี้

2.1 มิตรอุปการะ คือ ช่วยป้องกัน
เพื่อนและสมบัติของเพื่อน พี่งพาอาศัยได้ตลอด

2.2 มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ เป็นคน
เปิดเผยเก็บความลับของเพื่อนได้ ไม่ละทิ้งกัน สามารถ
ตายแทนกันได้

2.3 มิตรแนะนำประโยชน์ คือ ห้ามเพื่อน
มิให้ทำผิด แนะนำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม

2.4 มิตรมีความรักใคร่ คือ เป็นเพื่อน
ตาย สุขทุกข์ด้วยกัน โต้ตอบคนที่ติเตียนเพื่อน

3. ไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา

การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่าง ดังนี้

3.1 อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาเรื่องศีล
อบรมปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม ให้บริสุทธิ์ตามหลัก
จูลศีล คือ มัชฌิมาศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติ
อยู่ในอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

3.2 อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต
อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญ
สมาธิฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลขั้น ๓ จนได้
บรรลุฌาน 4

3.3 อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่อง
ปัญญา อบรมกายให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่ การ
บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้
บรรลุวิชชา 8 คือ เป็นพระอรหันต์

4. อิทธิบาท 4 หมายถึง คุณ德เรื่องให้สำเร็จตามต้องการ หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติ ตามถึงความสำเร็จสมประสงค์ ได้แก่

4.1 ฉันทะ หมายถึง ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น เป็นคุณ德ที่คอยกระตุ้นจิตให้เกิดความกล้าคิดแล้วทำตาม ที่คิดเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นด้วยการพิจารณาถึงข้อดีข้อเสีย ความเป็นไปได้และผลตอบแทนที่จะได้ เมื่อพิจารณาได้อย่างนั้น ก็จะเกิดความชอบ รักที่จะทำสิ่งนั้นด้วยหัวใจที่ทุ่มเทเพราะเต็มใจทำ

4.2 วิริยะ หมายถึง ความเพียรประกอบในสิ่งนั้น ความกล้าที่จะลงมือทำงานตามที่ตัวเองชอบ ทำด้วยความมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อต่อปัญหาที่เผชิญ ทำด้วยหัวใจที่รู้สึกสนุกกับงาน แม้จะมีอุปสรรคก็เพียรแก้ไข โดยไม่ยอมแพ้ ตั้งหน้าทำเรื่อยไปจนกว่าจะพบความสำเร็จ

4.3 จิตตะ หมายถึง เอาใจใส่ใฝ่ในสิ่งนั้น วางอุระ เอาใจจดจ่ออยู่ในสิ่งที่ทำด้วยสติที่มั่นคง ไม่ทำแบบเช้าชามเย็นชาม แต่ทำไปเรื่อยๆ ไม่ขาดช่วง ถึงจะมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ก็ตั้งสติให้มั่นคง แก้ไขปัญหานั้นด้วยจิตใจที่ไม่หวั่นไหวทอดยมีผลทำให้งานไม่ล้มกลางคัน

4.4 วิมังสา หมายถึง การหมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งที่ทำ เป็นการใช้ปัญญาในการทำงาน พิจารณาไตร่ตรองถึงสิ่งที่ทำว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร มีผลทำให้งานที่ไม่ผิดพลาด รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาลดอุปสรรค ปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น เพื่อให้งานดำเนินต่อไป

5. เบญจธรรม หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติ 5 ประการซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเจริญก้าวหน้า ปลอดภัย ปลอดภัย เพิ่มพูนความดีได้แก่

5.1 เมตตากาจรูณา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และความสงสาร ปรารถนาจะ ทำให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

5.2 สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบสัมมาอาชีพ

5.3 กามสังวร คือ การกสิกรรมในกาม

5.4 สัจจะ คือ การพูดคำจริง

5.5 สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ลึก

6. ขรवासธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับ ผู้ครองเรือน หมายถึง หลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่ เป็นคฤหัสถ์ เป็นชาวบ้านและสำหรับผู้ที่อยู่ครองคู่เป็นสามีภรรยา กัน ได้แก่

6.1. สัจจะ คือ จริงใจต่อกัน

6.2. ทมะ คือ ระวังอารมณ์ ชมใจได้

6.3. ชันติ คือ อดทนได้

6.4. จาคะ คือ เสียสละแก่กัน

ขรवासธรรม เป็นธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และความสงบร่มเย็นแก่ผู้ปฏิบัติตาม เป็นธรรมที่จะนำพาครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข นำพาให้ชีวิตการครองเรือนเป็นไปด้วยความราบรื่น อยู่กันยืดยาวตลอดไป โดยไม่แตกร้าง ไม่เกิดความ กิเลสแห่งระวางกัน

7. สติสัมปชัญญะ หมายความว่า ความระลึกได้ในสิ่งที่ทำ คำที่พูดและเรื่อง ที่คิดหัง ของตนและผู้อื่น สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวเป็น การระลึกถึงความจริงที่ปรากฏในขณะนั้น

8. สปัปฺริสธรรม แปลว่า ธรรมของสปัปฺริส ๗ ประการ ได้แก่

8.1 อัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุผล คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตน เข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต

8.2 อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและ รู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลัก การที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนทำ

8.3 อตถัญญตา รู้ตน คือ รู้ความเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม

8.4 มีัตัญญาตา รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่าย รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ

8.5 กาลัญญาตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการที่การทำงานและปฏิบัติการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

8.6 ปริสัญญญาตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่นที่ชุมชนและ รู้จักสิ่งอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชนของชุมชนนั้นๆ

8.7 บุคคลัญญาตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างโดยบุคคลว่า โดยอัธยาศัยความสามารถ และคุณธรรม

9. กตัญญู กตเวที

9.1 กตัญญู แปลว่า ผู้ระลึกถึงบุญคุณที่เขาทำแก่ตน คือ ผู้ระลึกว่าใครเคยทำดี เคยช่วยเหลือเกื้อกูลตนมา ก็ยอมรับและไม่ลืมบุญคุณของผู้นั้น รวมถึงผู้ที่มีบุญคุณถึงบุญคุณของสัตว์ บุญคุณของที่อยู่อาศัย บุญคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่ช่วยให้ตนได้รับความสะดวกสบาย อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

9.2 กตเวที แปลว่า ผู้ประกาศบุญคุณของผู้มีอุปการะแก่ตนมาด้วยการทำอุปการะตอบแทน คือ ผู้ที่ประกาศยกย่อง ผู้ทำอุปการะแก่ตนต่อสาธารณชน ไม่ปกปิดคุณความดีของผู้นั้น แม้เขาจะเป็นคนต้อยต่ำ รวมถึงหมายถึงผู้ที่สนองคุณของผู้มีบุญคุณแก่ตน เช่น เลี้ยงดูตอบแทน เชื้อฟังก่าสอน ดูแลรักษา ไม่ทำลายเป็นต้น ด้วยความสำนึกในบุญคุณ

กตัญญู กตเวที จัดเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะคนทั่วไปมักลืมบุญคุณคนอื่นง่าย

10. สังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องสังเคราะห์ต่อกันเป็นธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวหัวใจของกันและกัน ช่วยประสานความสามัคคีระหว่างกันของคนในสังคมมิให้เกิดความแตกแยก

10.1 ทาน หมายถึง ให้เป็นของขวัญของตนแก่คนอื่นที่ควรแบ่งปันให้ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูล

กันด้วยวัตถุสิ่งของ รวมไปถึงการให้ความรู้และข้อเสนอแนะช่วยเหลือสังเคราะห์กันตามกำลังความสามารถ ผู้รู้จักให้เป็นที่รักใคร่ของผู้คนโดยทั่วไป

10.2 ปิยวาจา หมายถึง เจรจาด้วยวาจาที่อ่อนหวาน พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ คำสุภาพเหมือนกับคนรัก ญาติมิตรพูดต่อกัน ผู้รู้จักพูดให้ถูกกาลเทศะ บุคคล มักเป็นผู้ประสานประโยชน์กับผู้อื่นได้ดี

10.3 อตถจริยา หมายถึง ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการช่วยเหลือในกิจธุระของผู้อื่นที่ทำคนเดียวไม่ไหว เมื่อตนรู้เห็นเข้า ก็ไม่ดูดายรีบเข้าไปช่วยเหลือ รวมถึงการช่วยบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทางสังคมด้วย ผู้ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น แม้ตกทุกข์ได้ยากก็มีคนช่วยเหลือ

10.4 สมนัตตา หมายถึง ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว เป็นผู้รู้จักการวางตัวได้ถูกต้องต่อสถานที่ บุคคล และสังคมนั้นๆ วางตัวได้เสมอตนเสมอปลายและเสมอภาคกับทุกคน มีความยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ผู้วางตัวได้เหมาะสมเป็นคนที่น่านับถือน่าคบหาต่อผู้พบเห็น เพราะทำตัวเข้ากับคนอื่นได้ดี

11. หลักคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ได้แก่

11.1 มีวินัย หมายถึง การยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยต่อตนเองและสังคม โดยยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ และตั้งใจ

11.2 ขยัน หมายถึง ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมออดทน ไม่ทอดยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องใช้ควบคู่กับสติปัญญาแก้ปัญหา

11.3 สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ร่วมใจปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ความหลากหลายทางความคิด รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

11.4 สุภาพ หมายถึง ความเรียบร้อย อ่อนโยน มีกิริยามารยาทที่ดีงาม ไม่ก้าวร้าว ทั้งโดย วาจาและท่าทาง มีความมั่นใจในตนเอง วางตน เหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

11.5 สะอาด หมายถึง การปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม

11.6 มีน้ำใจ หมายถึง ความจริงใจในการช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัวเอง รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

11.7 ซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ

11.8 ประหยัด หมายถึง การรู้จักเก็บออมมรดกของใช้ทรัพย์สินสิ่งของแต่พอควร พอประมาณ ไม่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย

12. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ในหลักธรรมคำสอนของศาสนาทุกศาสนา แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีหลักมาจากหลักธรรมในศาสนาพุทธ ที่สอนเรื่อง การพึ่งตนเอง (อัสตาทิ อัสตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน) เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง มีฐานมาจาก ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา คือ

12.1 อัสตาทิ อัสตโน นาโถ การพึ่งตนเอง

12.2 รู้จักคำว่าพอเพียง คือ พอใจตาม มี ยินดีตามได้ ตามหลักสันโดษ

12.3 รู้จักคำว่า พอดี มีมีขมิมาปฏิปทา คือทางสายกลางโดยให้มีความสุขกาย สุขใจไปด้วยกัน

บทสรุป

ผลการดำเนินโครงการทำให้ได้ผลผลิต เช่น การรวบรวมกล้าไม้และเมล็ดพรรณไม้ การจัดทำหนังสือพรรณไม้ในพุทธประวัติ นักเรียนตระหนักถึงปัญหาภาวะโลกร้อน มีจิตสำนึกให้เยาวชนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถสนองแนวพระราชดำริตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อม ทำให้นักเรียนรู้จักช่วยเหลือสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (จิตสำธารณะ) รวมทั้งสามารถนำหลักธรรมทางศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

แผนการดำเนินงานในอนาคตและข้อเสนอแนะ

มีแผนการต่อเนื่อง เพื่อเป็นการขยายผล การปลูกป่า ลดภาวะโลกร้อนต่อชุมชน โดยมีเยาวชนเป็นแกนกลาง ซึ่งอาศัยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

วิทย์ วิศุทเวทย์ และพิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2548. หนังสือเรียน สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา ม.6. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. กรมการศาสนา. แผนพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สร้างความตระหนักรักษาป่าบ้านเราด้วยกิจกรรมหนังสือเล่มเล็ก

นางศศิมา สกุลไทยเทียนชัย และนางศศิณี จันทร์โคตร

โรงเรียนบ้านน้ำยาว

โรงเรียนบ้านน้ำยาว อำเภอป่าจ้อย จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดทำการสอน 2 ระดับ คือ ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา มีผู้บริหารและครู จำนวน 13 คน นักเรียน จำนวน 141 คน มีชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านทุ่งฆ้อง หมู่ที่ 2 บ้านน้ำยาว หมู่ที่ 3 และบ้านดอนน้ำยาว หมู่ที่ 10 ซึ่งทุกหมู่บ้านเป็นชาวพื้นเมืองเผ่าไทลื้อ อาศัยบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขา ทำเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ และมีขนบธรรมเนียมประเพณีตามวัฒนธรรมแบบล้านนา ใช้ภาษาพื้นเมืองในการสื่อสาร (เป็นโรงเรียนที่อยู่ในตำบลอวนซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดอุทกภัยทุกปี) ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ได้ทำการผลิตข้าวโพดอาหารสัตว์เพิ่มขึ้นเพื่อเป็นรายได้ ทำนาข้าว และทำสวนไม้เศรษฐกิจอื่นๆ มีการถางป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวโพด เพิ่มปุ๋ย เพิ่มยาฆ่าหญ้าและยาคุมหญ้าให้สีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ในปี 2553 – 2554 เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่สร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรเป็นวงกว้าง จนรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือเยียวยาให้กับคนในตำบลอวนทุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม จะมีการเผาทุกปีทำให้อากาศร้อนอบอ้าวมีหมอกควัน อากาศเป็นพิษทำให้นักเรียนมีปัญหาด้านสุขภาพร่างกายเจ็บป่วยบ่อย

จากการพบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว คณะครูโรงเรียนบ้านน้ำยาวจึงได้จัดทำโครงการสร้างความตระหนักรักษาป่าบ้านเราด้วยกิจกรรมหนังสือเล่มเล็ก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชนของตน
2. เพื่อให้นักเรียนได้ตระหนักถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่า
3. เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการรักษาป่าในชุมชน

ขอบเขตการศึกษา

นักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำยาวระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 จำนวน 103 คน ได้เข้าร่วมกิจกรรม

สถานที่ดำเนินงาน

โรงเรียนบ้านน้ำยาว ป่าชุมชนบ้านน้ำยาว หมู่ที่ 3

ระยะเวลา

เดือนมิถุนายน 2556 – มีนาคม 2557

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 เห็นความสำคัญและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชนของตนเอง
2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ตระหนักถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่า

3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 เรียนรู้วิธีการรักษาป่าในชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการการจัดกิจกรรม

โครงการสร้างความตระหนักรักษาป่าบ้านเราด้วยกิจกรรมหนังสือเล่มเล็กเป็นระยะเวลา 1 ปี (เดือนมิถุนายน 2556 - มีนาคม 2557) โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมดังนี้

1. กิจกรรมการทำหนังสือเล่มเล็ก โดยการ

ใช้กระบวนการวัฒนธรรมการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การตั้งคำถาม โดยครูพานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนของตนเอง เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ภูเขา และไร่ข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชน แล้วให้นักเรียนดูการเกิดอุทกภัยจากรูปภาพน้ำท่วม รูปภาพภูเขาหัวโล้น และรูปภาพไฟป่า จากนั้นครูใช้การตั้งคำถามหลายๆ คำถามที่เกี่ยวกับภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิด และหาสาเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมา เพื่อให้เด็กเกิดความสงสัยและอยากค้นหาคำตอบด้วยตนเอง จึงให้เด็กแต่ละคนตั้งคำถามที่ตนเองสงสัย คนละ 1 คำถาม เพื่อสร้างความตระหนักให้เด็กได้รู้ถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่า

ขั้นที่ 2 เตรียมการค้นหาคำตอบ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มคิดวางแผนการค้นหาคำตอบที่ตนเองสงสัย โดยใช้เทคโนโลยีในการค้นคว้า หากทางเลือกและตัดสินใจเลือกวิธีที่เหมาะสมในเรื่องที่ตนเองสนใจจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ในห้องสมุด อินเทอร์เน็ต หรือสอบถามจากผู้รู้ เพื่อปลุกฝังให้เด็กรู้จักการวางแผนในการทำงาน

ขั้นที่ 3 ดำเนินงานค้นหาคำตอบและตรวจสอบคำตอบ ให้นักเรียนใช้เทคโนโลยีในการค้นคว้าหาคำตอบที่ตนเองสงสัย เช่น ค้นคว้าหา

ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต จากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุด หรือสอบถามจากผู้รู้ โดยครูคอยกระตุ้นให้นักเรียนรายงานความก้าวหน้าของแต่ละกลุ่ม นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันอภิปราย และหาคำตอบของแต่ละคนภายในกลุ่มของตนเอง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาคำตอบ แล้วนำคำตอบนั้นมาปรึกษาครูเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง แล้วเขียนสรุปโครงสร้างเป็นแผนผังความคิด เพื่อปลุกฝังให้เด็กรู้จักการค้นคว้าหาความรู้

ขั้นที่ 4 สรุปและนำเสนอผลการค้นหาคำตอบ โดยให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำความรู้ที่ได้รับไปสรุปตามความเข้าใจและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากข้อมูลที่ได้ศึกษามา และนักเรียนทำโครงร่างแสดงรายละเอียดการนำเสนอข้อมูล โดยครูจะเป็นผู้คอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือ นักเรียนนำข้อมูลในโครงร่างที่ได้รับการปรับปรุงมาเขียนสรุปเป็นหนังสือเล่มเล็ก โดยการเขียนเป็นร้อยแก้วและแต่งคำประพันธ์ นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามานำเสนอผลงานของตนเองเป็นหนังสือเล่มเล็ก

วิธีดำเนินกิจกรรมการทำหนังสือเล่มเล็ก

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ได้ดำเนินกิจกรรมการทำหนังสือเล่มเล็ก ดังนี้

1. ประธานนักเรียนประชุมสภานักเรียนเพื่อชี้แจงการทำหนังสือเล่มเล็ก เรื่องรักษาป่าของนักเรียนทุกชั้นเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6
2. นักเรียนศึกษาการเกิดน้ำท่วมในชุมชนและผลกระทบที่นักเรียนได้รับ โดยครูพานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนของตนเอง เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ภูเขา และไร่ข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชน แล้วให้นักเรียนศึกษาการเกิดอุทกภัยจากรูปภาพน้ำท่วม รูปภาพภูเขาหัวโล้น และรูปภาพไฟป่า
3. แบ่งกลุ่มนักเรียนคณะชั้นเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

4. นักเรียนแต่ละคนตั้งคำถามที่ตนเอง
อยากรู้มาคนละ 1 คำถาม

5. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปราย และ
หาคำตอบของแต่ละคนภายในกลุ่มของตนเอง แล้ว
เขียนสรุปโครงร่างเป็นแผนผังความคิด

6. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาคำตอบแล้ว
นำคำตอบนั้นมาปรึกษาครูเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

7. นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามา
นำเสนอผลงานของตนเองเป็นหนังสือเล่มเล็ก
ทั้งหมดจำนวน 16 เล่ม ได้แก่ ไฟป่า ต้นน้ำของ
ไทยที่หนูใส่ใจ นิด-อ้อมผู้รักษาป่า ป่าไม้ไทย ร่วมใจ
รักษาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติบ้านเรา อนุรักษ์
ป่าไม้ ธรรมชาติवादโลกได้ อนุรักษ์ป่าไม้ ช่วยกัน
ต้านไฟป่า ช่วยกันรักษาป่าไม้ เรียนรู้เรื่องไฟป่า
ช่วยกันป้องกันไฟป่า อันตรายจากไฟป่า สาเหตุไฟป่า
และป่านานบ้านเราวันนี้

หลังจากนักเรียนได้ผลงานคือหนังสือเล่ม
เล็กจำนวน 16 เรื่องแล้วครูจึงได้นำหนังสือเล่มเล็ก
มาจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

2. การนำผลงานไปใช้ประโยชน์โดยใช้ กิจกรรมพี่สอนน้อง

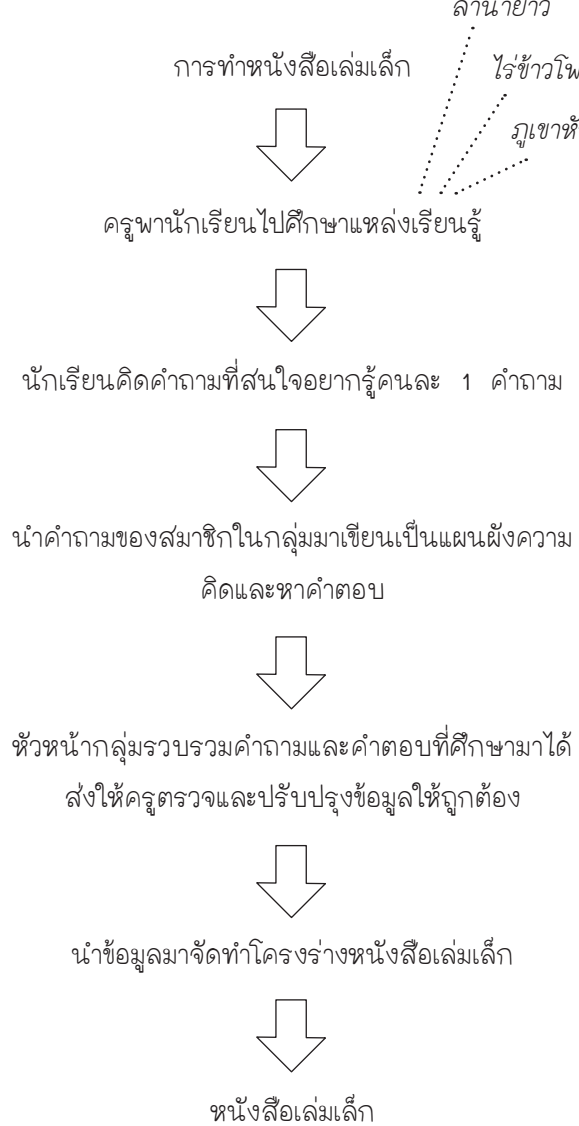
2.1 นักเรียนเลือกหนังสือเล่มเล็กที่
สนใจ เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมพี่สอนน้อง และทำ
เป็นแบบบันทึกกิจกรรมพี่สอนน้อง

2.2 จัดกลุ่มนักเรียนรุ่นพี่กับนักเรียน
รุ่นน้อง โดยให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สอน
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 5 สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2
และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สอนนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็นคู่ๆ โดยให้นักเรียน
หนังสือเล่มเล็กเรื่องที่ตนเองชอบอ่านมา 1 เรื่อง มา
อ่านให้รุ่นพี่ฟัง พี่ตั้งคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาที่อ่านให้
น้องตอบคำถาม ถ้าน้องอ่านและตอบคำถามได้ถูกต้อง
พี่ก็จะพาน้องไปอ่านหนังสือให้ครูฟัง

2.3 นักเรียนอ่านหนังสือให้ครูฟัง

ถ้านักเรียนอ่านและตอบคำถามได้ถูกต้อง ครูก็จะ
ลงลายมือชื่อในแบบบันทึกพี่สอนน้อง ถ้าอ่านไม่ถูก
ต้องหรือตอบคำถามไม่ได้ ก็กลับไปให้พี่สอนน้องใหม่
และมาอ่านให้ครูฟังอีกครั้ง เมื่ออ่านและตอบคำถาม
ได้ถูกต้อง ครูจึงลงลายมือชื่อให้

2.4 ครูตรวจแบบบันทึกกิจกรรมพี่
สอนน้อง และชื่นชมผลงาน

สรุปผลการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมหนังสือเล่มเล็ก ด้วยการ
ใช้กระบวนการ การสร้างวัฒนธรรมการวิจัย 4 ขั้นตอน
ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าและการ
รักษาน้ำโดยวิธีการสร้างองค์ความรู้ นอกจากนี้ยัง

ทำให้นักเรียนมีทักษะทางด้านภาษา ศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ เมื่อครูนำไปใช้ในด้านการจัดการเรียนการสอนแล้วทำให้เด็กเกิดความตระหนัก สามารถนำไปสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ทำไร่ข้าวโพด

น้ำท่วมพื้นที่นาข้าวในชุมชน

ตัวอย่างหนังสือเล่มเล็ก

โรงเรียนชุมชน: ป่าเล็กสู่ป่าใหญ่

นางนงนุช พิมพ์ดี และนางสมพรรณ ก้อนคำ

โรงเรียนบ้านหนองผูก

หลักการและเหตุผล

แนวคิดในการแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ปรับเปลี่ยนวิธีการจากเดิมที่รัฐมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเพียงฝ่ายเดียว เป็นการกระจายอำนาจให้ราษฎรและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือ “แนวทางประชารัฐ” ซึ่งเป็นไปตามหลักการธรรมาภิบาลและเน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา พร้อมทั้งให้องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายในการคุ้มครองดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

การจัดการป่าชุมชนต้องอาศัยต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและต้นทุนทางสังคมเป็นปัจจัยพื้นฐาน การจัดการป่าชุมชนนั้นมิได้หมายความว่าชุมชนจะจัดการป่าแต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องจัดการร่วมกับหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐที่ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ดูแล ส่งเสริม ให้ความรู้ มีการประยุกต์ใช้เทคนิคความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับการจัดการป่าแบบดั้งเดิมที่มีกลไกทางประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ อย่างไรก็ตามต้องถือว่าคนที่อยู่ในชุมชนซึ่งเป็นทั้งผู้ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากทรัพยากรดังกล่าวเป็นผู้ที่มีความสำคัญสูงสุดในการมีส่วนร่วมสงวนรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต การหล่อหลอมให้คนในชุมชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นบทบาทสำคัญของโรงเรียนในฐานะที่เป็นสถาบัน

หนึ่งที่อยู่ในชุมชน

โรงเรียนบ้านหนองผูก ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ เปิดสอนในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2478 โรงเรียนได้แสดงบทบาทของโรงเรียนชุมชนในการผลิตพลเมืองที่มีสำนึกความเป็นชุมชนอย่างต่อเนื่องมากกว่า 70 ปี จากปี 2478 จนถึงปัจจุบัน พลังของเยาวชนและประชาชนบ้านหนองผูกได้ร่วมกันฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องจนมีสภาพที่สมบูรณ์ขึ้นสามารถเป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชน รวมทั้งอาหารธรรมชาติต่างๆ จนได้รับรางวัลจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ หลายรางวัล

แนวคิดโรงเรียนชุมชน

เดิมการจัดการศึกษาของไทยเป็นการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม มีวัดเป็นหน่วยหลักในการจัดการศึกษา ซึ่งนอกจากทำหน้าที่ให้เด็กและเยาวชนอ่านออกเขียนได้แล้วพระยังได้ถ่ายทอดเรื่องศีลธรรม มีการเรียนรู้เรื่องทางโลกจากคนในชุมชน ขณะที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายก็ร่วมกันอบรมสั่งสอนบุตรหลานผ่านพิธีกรรมและการทำมาหากิน ต่อมาเมื่อรัฐแยกโรงเรียนออกมาเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะส่วนมุ่งเน้นไปสู่การทำมาหากินในระบบการค้าและอุตสาหกรรม มีการใช้หลักสูตรและวิธีการบริหารจัดการศึกษาจากส่วนกลางอย่างเข้มแข็ง การพัฒนาแนวทางนี้เป็นการดึงคนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาสมัยใหม่ออกจากชุมชนไปทำมาหากินในเมืองทำให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอ เด็กรุ่นใหม่ไม่มีความรู้

ความเข้าใจในฐานทรัพยากรของชุมชน ทั้งวัฒนธรรม ประเพณีและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่เห็นความสำคัญ และขาดความตระหนักที่จะสงวนรักษาไว้

โรงเรียนชุมชนเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการศึกษา โดยโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งเป็นผู้ร่วมและเป็นผู้รับ เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย และทุกอาชีพแล้วยังเป็นโรงเรียนที่จัดขึ้นโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นใหญ่ มีการจัดบริการด้านต่างๆ ให้ประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์ เช่น ห้องสมุด โรงฝึกงาน หอประชุม ฯลฯ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมพัฒนาต่างๆ กิจกรรมตามประเพณี รวมทั้งมีการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย ตลอดจนจะมีการศึกษาปัญหาของชุมชนเพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

ป่าชุมชนบ้านหนองผูก

บ้านหนองผูก เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ทิศเหนือติดกับลำน้ำน่าน บ้านลือและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ ทิศใต้ติดกับบ้านชาววาและบ้านวังทอง ตำบลพระพุทธบาท ทิศตะวันออกติดกับลำน้ำน่าน และบ้านสบกอน ตำบลเชียงกลาง ทิศตะวันตกติดกับภูเขาล้อมและพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองผูก ในปัจจุบันมีประชากร 624 คน ครัวเรือน 181 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ย 35,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ทำสวนและทำไร่ นอกจากนี้บางส่วนมีอาชีพรับจ้าง ค้าขาย มีพื้นที่การเกษตร 6,000 ไร่กว่า มีพื้นที่ป่าชุมชน 3,726 ไร่

บริเวณพื้นที่ของบ้านหนองผูกในอดีตเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เกิดจากการสัมปทานป่าของเอกชน ต่อมาเมื่อสัมปทานหมดอายุลงชาวบ้านได้เข้าไปบุกรุกทำไร่ข้าว มีลักษณะเป็นไร่เลื่อนลอยและได้ขยายพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำ

ประมาณปี 2491 มีชาวบ้านชื่อลุงหมวก สุโรพันธ์ เป็นคนที่เห็นความสำคัญของป่า จึงเขียนหนังสือเป็นประกาศของหมู่บ้านมาขอให้ครูที่โรงเรียนพิมพ์แล้วส่งไปถึงผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อประกาศให้ประชาชนในหมู่บ้านทราบถึงเขตป่าชุมชนบ้านหนองผูก และไม่ให้นำไปบุกรุก พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษไว้และพยายามที่จะปลูกต้นไม้เสริมเข้าไป ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองผูก

ต่อมาชุมชนได้สร้างกติกา ระเบียบ ข้อบังคับในการดูแลรักษาป่าไม้และสิ่งแวดล้อมของชุมชนขึ้น มีการจัดทำแนวกันไฟในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม เป็นประจำทุกปี รอบๆ พื้นที่ป่า ชาวบ้านทุกคนต้องส่งสมาชิกในครัวเรือนออกมาช่วยกันทำมีการปลูกป่าเสริมเข้าไปในพื้นที่ป่าเดิม มีการทำฝายชะลอน้ำเพื่อรักษาความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่า การบวชป่า ห้ามล่าสัตว์ป่า ขณะเดียวกันน้ำใช้ทั้งเพื่อการเกษตรและครัวเรือน มีปัญหาไม่พอกับความต้องการของชุมชน มีการแย่งน้ำ ประมาณปี 2540 ชุมชนบางส่วนมีการปรับรูปแบบจากการทำไร่ข้าวโพดมาเป็นการทำนา ทำให้ไม่ต้องขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่ม ชาวบ้านที่เห็นด้วยทยอยกันทำตามๆ ไป ต่อมามีการทำฝายสำหรับกักเก็บน้ำของชุมชนเพื่อให้มีน้ำใช้มากขึ้น ปล่อยปลา มีการเรียนรู้และทำต่อๆ กันมา หลังจากนั้นมีการส่งเสริมให้มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ของบริษัท เจียใต้ ครงแดง เช่น แดงโม ถั่วลิ้นเตา พริก พักทอง ผักกาดเขียว ถั่วฝักยาว ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตร โดยการปลูกพืชผักหมุนเวียน ประชาชนมีรายได้มากขึ้น ทำให้ลดการปลูกข้าวโพดและพืชไร่อื่นๆ ลง ชาวบ้านต้องการความมั่นคงของน้ำมาใช้ในการประกอบอาชีพ ได้เรียนรู้ว่าน้ำมาจากป่า จึงได้มีกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ หลังจากนั้นในปี 2552 ได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมป่าไม้ประกาศ

เป็นพื้นที่ป่าชุมชน

การนำชาวบ้านเข้าไปดูแลพื้นที่ป่าอย่างน้อย หลังคาเรือนละ 1 คน เมื่อมีชาวบ้านเข้าไปช่วย เด็ก และเยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนและชุมชนก็ตามเข้าไปช่วย ทำงานด้วย รวมทั้งเป็นหูเป็นตาในการพิทักษ์ปกป้อง ผืนป่าของชุมชน จากการที่เด็กและเยาวชนตามพ่อแม่ เข้าไปช่วย จนต่อมากลายเป็นบุคคลหลัก มีการตั้ง กลุ่ม “ละอ่อนฮักป่า” เพื่อสืบสานอุดมการณ์อนุรักษ์ ป่าของชุมชนบ้านหนองผูก ในระยะแรกมีสมาชิกเพียง 10 คน ต่อมาในปัจจุบันได้ขยายเป็นกว่า 80 คน อายุตั้งแต่ 7 ปี จนถึง 23 ปี มีทั้งเด็กที่อยู่ใน วิทยาลัย และรุ่นพี่ที่ไปเรียนชั้นมัธยมในเมือง รวมถึงคนที่ออกไปทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วย ผลการ อนุรักษ์ป่าชุมชนของบ้านหนองผูกทำให้ในฝายมีน้ำ ตลอดปี มีสัตว์น้ำกึ่งหอยปูปลาในฝายในลำห้วยมาก ขึ้น ซึ่งเดิมหมดไป มีสัตว์ป่ามากขึ้น เช่น กระต่าย หมูป่า นก เห็นบ่อยขึ้น รวมทั้งความหลากหลายของ พืชพันธุ์มีมากขึ้นด้วย เช่น เห็ด หน่อไม้ ฝัก ส้มุนไพรร ่างๆ

ชุมชนบ้านหนองผูกจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ประสบความสำเร็จในการพัฒนา ได้รับ รางวัลต่างๆ หลายรางวัล เช่น ปี 2554 รางวัลป่า ชุมชนดีเด่น ด้านเยาวชนรักษ์ป่าระดับประเทศ รางวัล ชนะเลิศหมู่บ้านดีเด่นในการป้องกันแก้ปัญหาหมอก ควันและไฟป่า ปี 2555 รางวัลพระราชทานจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” และได้รับ เป็นชุมชนต้นแบบลดการใช้สารเคมีของจังหวัดน่าน ปี 2556 ได้รับเป็นศูนย์เรียนรู้ขยายผลโครงการ ตามพระราชดำริ ต้นแบบของจังหวัดน่าน ตามวาระ จังหวัดน่าน “สร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ”

โรงเรียน เยาวชน ชุมชน

การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านหนองผูก อาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งครู อาจารย์ ผู้ปกครอง บุคลากรในชุมชน และตัวนักเรียนเอง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ปัจจุบันมีนักเรียน จำนวน 30 คน โรงเรียนใช้กระบวนการประชาธิปไตย การ บริหารจัดการภายในโรงเรียนมีการแบ่งงานกันทำ ตามความสามารถของแต่ละคน มีการตั้งจุดมุ่งหมาย ร่วมกัน วางแผนงานและจัดโครงการต่างๆ ร่วมกัน ช่วยกันดำเนินงานและประเมินผลงานร่วมกัน ให้ความสำคัญระหว่างโรงเรียนและชุมชนมากขึ้น

คณะกรรมการโรงเรียนบ้านหนองผูก ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและ สมาชิกในชุมชน หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน มีความสอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการ ของชุมชน ตามทรัพยากรที่มีอยู่และสภาพแวดล้อม ของบ้านหนองผูก ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตรซึ่งต้องอาศัยน้ำจากแหล่งธรรมชาติ ที่มาจากป่า โรงเรียนจึงจัดให้มีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง กับน้ำและป่าไม้ เช่น ส่วนพฤกษศาสตร์ที่เน้นให้ นักเรียนได้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อต้นไม้ และสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศตามโครงการอนุรักษ์ พันธุกรรมพืช ตามพระราชดำริ เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร พืชอาหารตามธรรมชาติจากป่า การทำฝายชะลอน้ำ การอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการทำกิจกรรมการเกษตร ในโรงเรียน เป็นต้น ทั้งหมดเป็นการปฏิบัติควบคู่ ไปกับการเรียนทฤษฎีโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้

ครูโรงเรียนบ้านหนองผูกมีทั้งหมด 5 คน ในจำนวนนี้ 1 คน เป็นคนในหมู่บ้านหนองผูก ซึ่ง สอนอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี สามารถที่จะเชื่อมประวัติความเป็นมา ฐานทรัพยากร ต่างๆ ในชุมชนให้แก่กันได้ สามารถร่วมมือและ ประสานงานกับบุคลากรฝ่ายต่างๆ ในชุมชนได้ มี

ความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ที่สำคัญคือโรงเรียนบ้านหนองผูกมีความรักและศรัทธาต่อท้องถิ่นของตน มีความสนใจและรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชน มีการเชิญพ่อหลวง อื่น วันดี ซึ่งเป็นปราชญ์ในท้องถิ่นที่มีความรู้ด้านสมุนไพร ตลอดจนพืชพรรณท้องถิ่น มาเป็นวิทยากรให้ความรู้และฝึกฝนทักษะให้กับนักเรียน รวมทั้งชุมชนจะจัดชาวบ้านมาพัฒนาโรงเรียนเองตามที่เขาเห็นสมควร เช่น ซ่อมแซมอาคารสถานที่ ตัดหญ้า ตบแต่งสถานที่ โดยที่บางครั้งโรงเรียนไม่ได้ร้องขอ เพราะชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของที่ต้องรับผิดชอบ

การบริการให้แก่ชุมชนนั้น โรงเรียนจะเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมาใช้บริการด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ หรือบริเวณโรงเรียน เพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การใช้สนามกีฬาของโรงเรียนในการจัดแข่งขันกีฬาต่างๆ การใช้ห้องสมุดหรือหอประชุมของโรงเรียนในการประชุมชาวบ้านให้หน่วยงานต่างๆ ได้มาใช้เป็นสถานที่ในการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ชุมชน หรือสาธิต นิทรรศการต่างๆ

สำหรับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนนั้น โรงเรียนบ้านหนองผูกมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การฝึกให้นักเรียนรู้จักป่าเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน ด้วยการร่วมทำความสะอาดถนนหนทางหรือสาธารณสถาน การปลูกป่า การทำแนวกันไฟ การบวชป่า รวมทั้งมีการประชุมปรึกษาหารือกับผู้ปกครองนักเรียนเพื่อปรับปรุงพัฒนาส่วนต่างๆ ของชุมชน อาทิเช่น ระบบน้ำสาธารณะ สภาพแวดล้อมของชุมชน การพัฒนากลุ่มอาชีพต่างๆ ของกลุ่มแม่บ้านและเยาวชน มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานเกี่ยวกับสวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน และงานการพัฒนาป่าชุมชนของหมู่บ้าน เด็กนักเรียนบ้านหนองผูกเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับแขก เตรียมข้อมูล นำเสนอ พร้อมทั้งนำเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ทำให้เด็กนักเรียนมีความภูมิใจในชุมชน ได้มีการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นเยาวชนที่มีศักยภาพเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน

ของเขาในอนาคต

กลุ่มเยาวชนบ้านหนองผูกเป็นผู้มีความผูกพันกับชุมชน และบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้มีการรวมตัวกันมาตั้งแต่ปี 2520 เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นดนตรีพื้นเมือง และกิจกรรมบันเทิงต่างๆ หลังจากนั้นจะมีเยาวชนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านจะรวมตัวกันมาบูรณะวัด ช่วยจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับโรงเรียน รวมทั้งอุปกรณ์กีฬา นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้นักเรียนอีกด้วย และในช่วงที่ครูไม่พอกกลุ่มเยาวชนยังหาเงินจ้างครูพิเศษมาช่วยสอนหนังสือปีละ 60,000 บาท ทำต่อเนื่องมา 3 ปี กลุ่มเยาวชนบ้านหนองผูกเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับรุ่นน้องที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ เป็นทั้งแรงบันดาลใจและได้รับความผูกพันที่มีต่อชุมชน ในปัจจุบันกลุ่มเยาวชนบ้านหนองผูกเป็นกำลังหลักในการพัฒนา เช่น “กลุ่มละอ่อนฮักป่า” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้นำรุ่นใหม่ของบ้านหนองผูก เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. ล้วนจบการศึกษามาจากโรงเรียนบ้านหนองผูกทั้งสิ้น

โรงเรียนชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน

โรงเรียนบ้านหนองผูกจัดว่าเป็นโรงเรียนชุมชนที่เป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของการมีพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงอยู่ของชุมชน โรงเรียนได้มีส่วนร่วมกับชุมชนในการเริ่มจัดทำป่าชุมชน และการผลิตเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และมีส่วนร่วมรับช่วงการพัฒนาจากคนรุ่นก่อนมาสู่รุ่นปัจจุบันอย่างต่อเนื่องมากกว่า 70 ปี กระบวนการพัฒนานักเรียนของโรงเรียนมีลักษณะที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การกำหนดปรัชญาและจุดหมายของ

โรงเรียน ที่เน้นความสามัคคีของหมู่คณะ ทำให้เกิดความสุข นักเรียนมีความรัก สามัคคี ช่วยเหลือซึ่ง

กันและกัน นักเรียนรุ่นพี่ดูแลช่วยเหลือรุ่นน้อง นักเรียนเก่งกว่าช่วยเหลือนักเรียนที่อ่อน รุ่นน้องมีความเคารพรุ่นพี่

2. โรงเรียนจะแยกออกจากชุมชนไม่ได้ ผู้บริหารและครูจะต้องสำนึกอย่างแท้จริงว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โรงเรียนไม่ใช่เป็นของราชการ แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นของชุมชน ผู้ปกครองของนักเรียนที่ถูกส่งมาเรียนด้วย ปัญหาสำคัญของชุมชนคือป่าไม้ บุคลากรในโรงเรียนทุกคนต้องตระหนักและถือปฏิบัติไปแนวเดียวกันอย่างต่อเนื่อง

3. โรงเรียนสนับสนุนให้ผู้เรียน ได้ศึกษาค้นคว้าในสิ่งที่เขาสนใจได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสวนพฤกษศาสตร์ มีตำราเอกสาร สื่อต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้ไปศึกษาจากของจริง สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้ มีการดูงานนอกสถานที่อย่างสม่ำเสมอ

4. โรงเรียนประกาศถึงความก้าวหน้าและความสำเร็จเฉพาะตัวของผู้เรียน โดยเป็นไปในลักษณะของการประกาศยกย่องชมเชยมากกว่าการแข่งขัน เปรียบเทียบหรือชิงดีชิงเด่นซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้เพื่อนรู้สึกรักใคร่และภาคภูมิใจกับความสำเร็จของเพื่อน

5. โรงเรียนเปิดโอกาสคนในชุมชนมาใช้ศักยภาพของโรงเรียน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนา ในฐานะที่เป็นเจ้าของโรงเรียน ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนก็ร่วมกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของนักเรียนด้วย

6. โรงเรียนถือเป็นหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ใหม่ๆ ให้กับชุมชนทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ทั้งเรื่องการทำมาหากิน สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม ความรู้ที่เผยแพร่เป็นความรู้ที่ทำให้บุคคลในชุมชนนั้นมีชีวิตที่ดีขึ้น

7. โรงเรียนทำหน้าที่เป็นทั้งผู้กระตุ้นให้ชุมชนพัฒนา ร่วมทำงานกับชุมชน รวมทั้งร่วมประเมินถึงผลที่เกิดขึ้น และร่วมศึกษาปัญหาของชุมชนต่อไปอย่างไม่จบสิ้น โดยโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการ

พัฒนา รวบรวมองค์ความรู้ประสบการณ์ ให้ชุมชนได้กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

<http://moe.go.th>

<http://northern-thailand-river.com>

<http://oknation.net>

<http://th-th.facebook.com/.../ละอ่อนฮักป่า-บ้านหนองผูก>

พลวัตของการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการจัดการป่าต้นน้ำ กรณี เยาวชนต้นกล้าฮักเมืองน่าน ฮักป่า

นายสำรวจ ผิดผล นางบัวตอง ธรรมมะ
และนางสาวพิมพ์พรรณ สักดิ์รัมย์
เครือข่ายป่าชุมชนฮักเมืองน่าน

หลักการและความสำคัญ

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน พื้นที่จังหวัดน่าน 7.6 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ประกาศเขตป่าตามกฎหมาย (อ้างอิงตาม พ.ร.บ.ป่าสงวน ปี 2507) 6.4 ล้านไร่ คิดเป็น 85% ปัจจุบันพื้นที่ป่าลดลงเหลือ 64% และเป็นการลดลงในรอบ 10 ปี ถึง 10% ขณะเดียวกันสถานการณ์การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ระยะ 10 ปีที่ผ่านมา เฉลี่ยปีละ 90,000 ไร่ และมีความรุนแรงใน 4 อำเภอที่มีการลดลงในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A คือ อำเภอปัว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอแม่จริม และอำเภอปอเกวียน จากการถอดบทเรียนและวิเคราะห์สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ **ประการแรก นโยบายการพัฒนาของรัฐ** ได้แก่ การสัมปทานป่าให้กับนายทุน การปราบปรามคอมมิวนิสต์ การสร้างถนนสายยุทธศาสตร์หลายเส้นเพื่อความมั่นคงของประเทศในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ยาสูบ ข้าวโพด ยางพารา) โดยเฉพาะข้าวโพด ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าวโพดไปถึงไหน ภูเขาหัวโล้นไปถึงที่นั่น” เมื่อพื้นที่ป่าถูกแปรสภาพเป็นไร่ข้าวโพด และ **ประการที่สอง แรงจูงใจเศรษฐกิจ** ในด้านการลงทุน ตลาดสินค้าและผลตอบแทนที่ครบวงจร รวมถึงการสนับสนุนด้านเทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต และการให้สินเชื่อ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่าน และวิถีชีวิตของคนน่าน ซึ่งการพัฒนาและนโยบายรัฐที่ผ่านมาเป็นการมองทรัพยากรป่าเป็นเพียงต้นทุนการพัฒนาเพียงด้านเดียว ขาดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า (บานจิตร สำนวนคำและถนัด ไบยา, 2549)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ รูปแบบการใช้ที่ดิน วิธีการผลิตของน่าน จึงมีการก่อตัวของกลุ่มคนฮักเมืองน่านที่ตระหนักถึงสภาพการณ์ดังกล่าว ใช้พลังชุมชนท้องถิ่นและภาคประชาสังคมในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและสร้างความตระหนักสาธารณะ “การบวชป่าและประกาศเขตป่าชุมชน” โดยนำความเชื่อ “พระดี ผิดดู” มาใช้เป็นการสร้างคุณค่าและยกระดับป่าซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงแต่ต้นทุนทรัพยากรการพัฒนาเท่านั้น แต่ยังหมายถึง “การฟื้นฟูความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม” นอกจากการใช้วัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาจัดการป่า ยังมีการขับเคลื่อนด้านนโยบาย โดยมีความพยายามผลักดันร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชน (ภาคประชาชน) รวมถึงรณรงค์สร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามการใช้วัฒนธรรมความเชื่อในการฟื้นฟูป่าเพียงอย่างเดียวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอาจไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐในเรื่องขอบเขตและการจัดการทรัพยากรป่า ความชัดเจนของ

ขอบเขตและการใช้ข้อมูลที่เป็น “ข้อมูลชุดเดียวกัน” จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดความขัดแย้งและนำมาสู่การจัดการทรัพยากรป่าร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นมูลนิธิฮักเมืองน่านจึงนำความรู้และเทคโนโลยีด้านภูมิศาสตร์สารสนเทศมาพัฒนาศักยภาพให้กับแกนนำชุมชน โดยสำรวจและจับพิกัดขอบเขตป่าชุมชน รวมถึงจัดทำแผนที่ป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำแผนที่และข้อมูลมาใช้ในการจัดการป่าร่วมกัน

แม้ว่าเครือข่ายฮักเมืองน่านจะมีขบวนการต่อสู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงของสังคมมานานมายาวนาน ปัจจุบันคนในชุมชนเปลี่ยนรุ่น แต่ป่าไม้ยังคงต้องอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการให้กับคนรุ่นต่อไป ดังนั้นโจทย์สำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าอย่างยั่งยืน คือ “การเชื่อมคน เชื่อมใจ เพื่อคุ้มครองป่าใหญ่” ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนกับป่า การถ่ายทอดสืบทอดแนวคิด กระบวนการ และการจัดการให้คนรุ่นปัจจุบันมีจิตสำนึกและความรู้ในการจัดการด้านทรัพยากรป่าเพื่อส่งต่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ต่อไป แต่การสร้างพลังเยาวชนในการจัดการทรัพยากรป่าเพื่อสืบทอดและส่งต่อองค์ความรู้ในการจัดการป่าที่เหมาะสมนั้น ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วม โดยประยุกต์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ เทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศมาใช้ โดยมีพื้นที่เรียนรู้คือ พื้นที่ป่าในชุมชน ด้วยกระบวนการดังกล่าวเด็กและเยาวชนจะผสมผสานความรู้ที่ได้รับเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และเห็นความสำคัญของป่ามากกว่ามิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ แต่รวมถึงคุณค่าของป่าที่สัมพันธ์กับมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนท้องถิ่น

ในปี 2555 ทางมูลนิธิฮักเมืองน่านได้จัดทำโครงการค่ายเยาวชนต้นกล้า “ฮักเมืองน่าน ฮักป่า” ขึ้น โดยการสนับสนุนของมูลนิธิสิริกรไทย เป้าหมายโครงการ คือ เด็กและเยาวชนสำนึกรักท้องถิ่น

และเห็นความสำคัญของนิเวศป่าไม้โดยผ่านความรู้เทคโนโลยีด้านภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) โดยการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 15 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเชียงกลาง (ประชาพัฒนา) โรงเรียนพระธาตุพิทยาคม โรงเรียนบ้านล้านครุราษฎร์รังสรรค์ โรงเรียนหนองบัวพิทยาคม โรงเรียนไตรเขตประชาสามัคคีรัชมังคลาภิเษก โรงเรียนสันติสุขพิทยาคม โรงเรียนบ่อเกลือ โรงเรียนบ้านหาดเค็ด โรงเรียนศรีนครน่าน โรงเรียนน่านนคร โรงเรียนบ้านหลวง โรงเรียนบ้านถ้ำทอง โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56 โรงเรียนน่าน้อย และโรงเรียนเมืองลีประชาสามัคคี

โครงการดังกล่าวได้เน้นการเพาะคน นั่นคือเด็กและเยาวชน ที่ถือว่าเป็นคนที่จะต้องมาสืบทอดแนวคิด วิธีการจัดการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ และการมีเครื่องมือที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างเด็กเยาวชน และแกนนำในชุมชน ซึ่งถือว่ากระบวนการเหล่านี้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีและมีความเหมาะสมสำหรับกระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เรียนรู้ถึงความสำคัญของระบบนิเวศป่าไม้ ลุ่มน้ำ และรู้เท่าทันสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของนิเวศป่าไม้ในจังหวัดน่านผ่านระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
2. เพื่อสร้างกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเยาวชน ชับเคลื่อนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของจังหวัดน่าน

กระบวนการและวิธีการ

การสร้างพลังเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเน้นกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการหลัก โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ

1. การถ่ายทอดและการผสมผสานความรู้ ท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ในการจัดการทรัพยากรป่า

มีการใช้เทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศมาผสมผสานความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่า โครงการนี้เน้นความรู้และข้อมูลเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ความรู้ที่เด็กและเยาวชนได้รับจากการอบรม ตั้งแต่การรับรู้สถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน และผลกระทบที่มีต่อการลดลงของป่า และมีการถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) โดยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยนครพนมมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้โดยความรู้ที่เยาวชนได้รับดังกล่าวนำไปสู่การฝึกปฏิบัติในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งในระดับพื้นที่มีผู้นำชุมชนและผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับเด็กและเยาวชน ในขณะที่เด็กและเยาวชนลงสำรวจชุมชนและพื้นที่ป่าโดยใช้เครื่อง GPS กลุ่มพี่เลี้ยงจะถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้เด็กและเยาวชน เช่น ความรู้ด้านสมุนไพร พืชอาหาร พืชทางยา และการดำรงชีพในป่า มีการเล่าเรื่องราวขบวนการต่อสู้และขับเคลื่อนของคนรุ่นก่อนเพื่อให้ได้มาซึ่งป่าชุมชนในปัจจุบัน

ปัจจุบันเครื่องมือเทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยชุมชนในการจัดทำข้อมูลขอบเขตป่าที่ชัดเจน และช่วยให้ชุมชนมีข้อมูลเชิงพื้นที่นำมาประกอบการอธิบายปรากฏการณ์การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าของชุมชน ประกอบกับช่วยสื่อสารกับหน่วยงานและชุมชนต่างๆ เวลาที่มีข้อขัดแย้งหรือความไม่ชัดเจนในขอบเขตป่าอย่างไรก็ตาม GIS ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน สร้างความตระหนักในด้านทรัพยากรป่าให้กับคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน ในโครงการจึงใช้ความรู้เรื่อง GIS และการใช้ GPS มาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชน นำไปสู่การสำรวจชุมชนและป่าไม้ที่สำคัญ กระบวนการใช้

เครื่องมือและองค์ความรู้สมัยใหม่นี้ทำให้เด็กเห็นข้อมูลเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในพื้นที่นำไปสู่การสร้างเนื้อหาเพื่อทำงานร่วมกับแกนนำในชุมชนต่อไป

2. การสร้างข้อมูลและความรู้ผ่านการสำรวจและรวบรวมต้นทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน

มีการจัดทำโครงการขนาดเล็กโดยเด็กและเยาวชน หลังจากผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้านสถานการณ์ทรัพยากรป่า และความรู้เทคโนโลยีด้านภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) แล้ว เด็กเยาวชนได้คิดถึงกระบวนการเข้าไปเรียนรู้กับชุมชนโดยผ่านการทำโครงการขนาดเล็ก ซึ่งการพัฒนาโครงการมีกระบวนการทำให้เด็กและเยาวชนได้คิดถึงเรื่องราว ทุนเดิมที่ดี และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองหรือแม้แต่ชุมชนใกล้เคียง เมื่อได้โจทย์ในการศึกษาแล้ว ได้ร่วมกันกำหนดพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงการวางแผนการทำงาน การเชื่อมโยงกับแกนนำชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรอำเภอ หน่วยจัดการต้นน้ำ

ในการเข้าไปศึกษาพื้นที่ชุมชนตามโจทย์ที่ได้ร่วมกันตั้งไว้ แต่ละโรงเรียนจะกำหนดรูปแบบ และเครื่องมือที่ใช้สร้าง สำรวจ และรวบรวมข้อมูลความรู้กรณีเช่น โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56 ศึกษาเรื่องป่าไผ่ในป่าชุมชนบ้านห้วยนา ตำบลแม่ชะเนิง อำเภอเวียงสา ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และยังมีเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยนาด้วย แต่การศึกษาป่าไผ่ครั้งนี้ โมเดลที่ทางครูพี่เลี้ยง และแกนนำเยาวชนได้วางไว้คือ **“รู้จักชุมชน...รู้จักป่า”** นั่นคือแนวคิดที่ว่า หากเด็กได้รู้จักชุมชน รู้จักรากเหง้าตนเอง เข้าใจวิถีชีวิตของบรรพบุรุษของตนเอง นั่นแหละเด็กถึงจะรู้จักป่า การเข้าไปศึกษาในครั้งนี้ครูพี่เลี้ยงได้นำเยาวชนจำนวน 20 คน ซึ่งเป็นคนในบ้านห้วยนาทั้งหมดเข้าศึกษาชุมชน เริ่มตั้งแต่การดูสายตระกูลความเป็นเครือญาติ สายน้ำที่ไหลผ่านให้คนบ้านห้วยนาได้ใช้ประโยชน์ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ใน

หมู่บ้าน ซึ่งจากการทำกิจกรรมดังกล่าวทำให้พบเรื่องราวที่น่าสนใจต่อที่เชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรป่า นั่นคือ เรื่องราวขบวนการต่อสู้อนุรักษ์ผืนป่าของครูคนหนึ่งที่อยู่ในหมู่บ้าน จนปัจจุบันผืนป่าแห่งนี้ได้กลายเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ และให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง หลังจากที่ได้เรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนแล้ว ได้มีการเข้าไปศึกษาป่าไม้ในชุมชน โดยใช้เครื่องมือ GPS ในการจับพิกัดทำขอบเขตป่าชุมชน ดูความหลากหลายของต้นไม้ และการนำไม้มาใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งโมเดลการเรียนรู้เรื่องไม้ผ่านวิถีชีวิตคนบ้านหัวนาครั้งนี้ ทางครูพี่เลี้ยงได้มีแนวทางที่จะขยายไปใช้กับชุมชนอื่นๆ อีกด้วย

3. การสร้างกลุ่มเยาวชนและกลไกหนุนเสริมกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

เนื่องจากเด็กเยาวชนคือผู้ที่จะมีต่อแนวคิดกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ดังนั้นการสร้างกลุ่มเยาวชน และมีกลไกหนุนเสริมอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดกลุ่มแกนนำเยาวชนที่มีหัวใจรัก ห่วงแหน เข้าใจถึงกระบวนการจัดการดูแลทรัพยากรป่า พร้อมกับการขยายความรู้สึก ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านี้ไปหาเพื่อนเยาวชนคนอื่นๆ ด้วย ทางโครงการจึงได้มีการสร้างแกนนำเยาวชนในโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 60 คน พร้อมกับสร้างแกนนำครูขึ้นมาเป็นพี่เลี้ยงอีกจำนวน 15 คน รวมเป็น 75 คน จาก 15 โรงเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้แกนนำเหล่านี้เกิดกระบวนการเรียนรู้ จนมีจิตสำนึก เกิดการสืบทอด สืบต่อแนวคิด กระบวนการการอนุรักษ์ป่า นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงแกนนำเยาวชนทั้ง 15 โรงเรียนให้เป็นเครือข่าย เพื่อสร้างพลัง ขยายแนวคิดให้คนเมืองน่านรักป่าต่อไป ซึ่งหลังจากแกนนำเยาวชนในโรงเรียนได้ผ่านค่ายแรก ซึ่งเป็นการอบรมด้านความรู้ และเทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) แล้ว กลับไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลตามที่ได้จัดทำโครงการขนาดเล็ก พบว่ามีหลายโรงเรียนได้มี

การชักชวนเพื่อนนักเรียนในชั้นเรียนเดียวกันออกไปร่วมทำกิจกรรมด้วย

ส่วนกลไกการหนุนเสริมกระบวนการทำงานของกลุ่มเยาวชนทั้ง 15 โรงเรียน ทางโครงการได้มีการสร้างกลไกครูพี่เลี้ยงเพื่อคอยดูแลอำนวยความสะดวกในการทำงานให้กับกลุ่มเยาวชน ในเบื้องต้นมีครูพี่เลี้ยงโรงเรียนละ 1 คน แต่ภายหลังได้มีครูที่สนใจอยากเข้าร่วมกระบวนการด้วย บางโรงเรียนมีครูพี่เลี้ยง 2-3 คน ซึ่งครูพี่เลี้ยงเหล่านี้ได้ผ่านค่ายฝึกอบรมด้านความรู้ และเทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) พร้อมกับแกนนำนักเรียนด้วย อีกกลไกที่สำคัญคือ แกนนำในชุมชน หรือผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้านที่ทางโรงเรียนต้องเข้าไปเชื่อมการทำงานในพื้นที่ด้วย เนื่องจากในโครงการขนาดเล็กที่กลุ่มเยาวชนได้จัดทำเพื่อเข้าไปศึกษาชุมชนนั้นต้องผสมผสานระหว่างการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หากกลุ่มเยาวชนเลือกพื้นที่ไหนในการเข้าไปศึกษา ต้องมีการเข้าไปเชื่อมประสาน ทำความเข้าใจกับแกนนำในชุมชนนั้นๆ ซึ่งนอกจากแกนนำในชุมชนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำงานในพื้นที่ให้กับกลุ่มเยาวชนแล้ว ยังเป็นเสมือนกับครูผู้ให้ความรู้ในเรื่องราวของชุมชน รวมไปถึงภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและทรัพยากรป่า นอกจากนี้ยังพบว่าภาคีความร่วมมือ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่มีส่วนสำคัญในการทำงานครั้งนี้ด้วย บางพื้นที่เชื่อมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บางพื้นที่เชื่อมกับหน่วยจัดการต้นน้ำ บางพื้นที่เชื่อมกับสำนักงานเกษตรระดับอำเภอ ระดับตำบล

ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

โครงการนี้ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของแนวคิดที่จะส่งเสริมให้เยาวชนหันมาตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านและประเทศ จากการดำเนินงานโครงการ เด็ก

เยาวชนได้เรียนรู้และพัฒนาโครงการขนาดเล็กของแต่ละกลุ่ม แต่บางโครงการไม่สามารถดำเนินการด้วยตัวเด็กและแกนนำชุมชนโดยลำพัง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เด็กเยาวชนสนใจ อาทิ หน่วยจัดการต้นน้ำ กรมป่าไม้ เป็นต้น อุปสรรคอีกด้านคือ ช่วงเวลาเรียนในโรงเรียนกับการทำกิจกรรมที่สามารถทำกิจกรรมได้ไม่เต็มที่ ข้อเสนอแนะต่อโครงการในอนาคต จะต้องนำกระบวนการเรียนรู้และผลที่ได้ของโครงการไปสู่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปกติให้ได้ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้ ทั้งนี้ต้องสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและคณาจารย์ในโรงเรียน

สรุปผล

จากการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรม โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาและฟื้นฟูป่าอย่างยั่งยืน เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการนำเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่มาเป็นตัวเชื่อมระหว่างเด็ก เยาวชน และแกนนำชุมชน รวมถึงเป็นการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าต้นน้ำ ทั้งนี้โครงการดังกล่าวได้พยายามผสมผสานองค์ความรู้สมัยใหม่กับองค์ความรู้ท้องถิ่น ขณะเดียวกันใช้กระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มคนที่ ไม่เฉพาะแกนนำ ผู้นำ แต่รวมถึงเด็กและเยาวชน ครูและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กลุ่มคนดังกล่าวเป็นหน่วยขับเคลื่อนเพื่อสร้างความตระหนักต่อทรัพยากรป่าของชุมชนตามแนวคิด **“เชื่อมคน เชื่อมใจ เพื่อคุ้มครองป่าใหญ่”**

เอกสารอ้างอิง

บานจิตรา ล่ายรอดคำ และณัฏ ใบบยา. บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การจัดการป่าและน้ำเชิงวัฒนธรรม.
น่าน: มูลนิธิฮักเมืองน่าน, 2.

โครงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้: โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

พระคองศิลป์ ภาทรรวโร (เชือนอัน)

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม

หลักการและเหตุผล

หลักการทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลจัดการวิถีชีวิตของตนให้สอดคล้องกับวิถีทางตามธรรมชาติให้มากที่สุดและอาจจะถือได้ว่าการวางแผนพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ด้วย ซึ่งปรากฏใน **วนโรปสูตร** ว่า เทวดาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อแก่ชนพวกไหน ชนพวกไหนตั้งอยู่ในพระธรรมและสมบุรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์เล่า...” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ แก่ชนที่ปลูกสวนไม้ดอก ไม้ผล ต้นไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน โรงน้ำ บ่อน้ำ และศาลาที่พักอาศัย ทั้งชนเหล่านั้นยังตั้งอยู่ในธรรมสมบุรณ์ด้วยศีล จึงไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน...”

จากพุทธโอวาทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ได้มาจากป่าไม้ ทั้งสิ้น ประโยชน์อันเกื้อหนุนของป่าไม้ คือปัจจัยสี่ กล่าวคือ ประการแรกเป็นแหล่งอาหาร ในอดีตมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในป่าล่าสัตว์ กินใบไม้ เห็ดอก มัน ปัจจุบันคนยากจนในชนบทก็ยังอาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารอยู่เช่นเดิม ประการที่สอง เครื่องนุ่งห่ม มีพืชพรรณหลายชนิดที่มนุษย์นำมาประยุกต์จัดทำเพื่อให้กลายเป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งในอดีตใช้ใบไม้ เปลือกไม้ หนังกวาง ผูกเถาวัลย์ปกปิดร่างกาย ประการที่สาม ที่อยู่อาศัย มนุษย์ยุคแรกอาศัยอยู่ตามเพิงหินตามถ้ำในป่า ต่อมาพัฒนาขึ้นมีการสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมาเองตามความชอบและความต้องการ เริ่มตัดไม้ในป่าเพื่อทำที่อยู่อาศัย

เมื่อยุคเวลาผ่านไปมนุษย์ตัดต้นไม้สร้างที่อยู่อาศัย ประการสุดท้าย เป็นยารักษาโรคซึ่งมนุษย์ในสมัยอดีตใช้พืชสมุนไพรจากป่ามารักษาโรค ปัจจุบันสกัดยาจากพืชสมุนไพรรักษาโรคที่เกิดขึ้นมาใหม่ๆ ทั้งจากพืชที่มีอยู่ในแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมตามธรรมชาติคือป่าไม้ และที่เอาออกจากป่ามาเป็นพืชปลูกแล้ว

แม้ปัจจุบันมนุษย์มีความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น ยังต้องใช้ปัจจัยสี่พื้นฐานที่ได้มาจากป่าอย่างเช่นเดิม เพียงแต่ประยุกต์ปรับปรุงดัดแปลงให้เป็นที่ไปตามความต้องการของมนุษย์เท่านั้น จนบางครั้งลืมคิดไปว่า สิ่งต่างๆ ใกล้เคียงที่ต้องใช้ในการดำรงชีวิตนั้นเดิมจริงๆ แล้วมาจากป่า หากจะกล่าวถึงประโยชน์ของป่าไม้แล้ว ยากที่จะแยกออกจากกันอย่างเด่นชัดได้เพราะป่าไม้มีประโยชน์แก่ทุกคนทุกหมู่เหล่าทุกสาขาอาชีพ แม้แต่นักพรตผู้ทรงศีลก็ยังใช้ป่าเป็นที่บ่มเพาะปัญญา ผู้เมื่อยลจากการทำงานในเมืองก็ใช้ป่าเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งอาหารเลี้ยงชีพของคนในชุมชน ฯลฯ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน สังกัดกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ดำเนินการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ให้กลุ่มผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณร อันเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนในเขตพื้นที่ในท้องถิ่นที่ได้เข้ามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งส่วนใหญ่มาจากภูมิภคานาที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร สถานภาพทางครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะยากจน บางคนอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง เสียชีวิต พ่อแม่ทิ้งให้อยู่

กับคุณตา คุณยาย โดยที่พ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด ให้มีโอกาสดูได้ศึกษาเรียนรู้และได้อบรมบ่มนิสัยให้ เป็นศาสนทายาทที่ดีในพระพุทธศาสนาเป็นคนดีของ สังคม ตลอดจนถึงให้ความรอบรู้ทั้งด้านทางโลก และทางธรรม หลังจากสำเร็จการศึกษาบางรูปลาสิกขา ออกไปประกอบอาชีพช่วยเหลือครอบครัวในภูมิลำเนา ของตน บางรูปดำรงตนเป็นสมณะเพศเป็นกำลังใน การสืบทอดเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัด น่าน จากอดีตที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางธรรมชาติกลายมาเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม อย่างรวดเร็ว ด้วยเยาวชนผู้ดำรงตนเป็นสามเณรผู้เปี่ยม ไปด้วยศรัทธาอันจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร สามเณรเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้พื้นที่จังหวัดน่าน ให้คืนสู่สมดุลโดยเร็ว

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม ตำบลปาดะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ซึ่งเป็น โรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพ- รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีนักเรียน สามเณรจำนวน 130 รูป เปิดการเรียนการสอน วิชาสามัญในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ตระหนัก ในปัญหาดังกล่าว ได้จัดค่ายการเรียนรู้บูรณาการให้ กับสามเณรนักเรียน ผ่านฐานการเรียนรู้หลักการ ทางพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ในสถานที่จริง อัน จะเป็นแนวทางส่งเสริมคุณภาพชีวิตมีสุขภาพและ โภชนาการที่ดีจากการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดการ ปลูกตัดไม้ทำลายป่าควบคู่กับการขยายพื้นที่การ อนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ และป่าไม้) อย่างรู้คุณค่า ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญใน การสร้างความเข้าใจด้วยการสอดแทรกในการ เทศนาธรรมแนะนำแก่ศรัทธาญาติโยมและปรับ ทัศนคติให้ชุมชนในการฟื้นฟูและรักษาความสมดุล ของทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้สามเณรนักเรียนได้เรียนรู้หลักการ ทางพุทธศาสนาควบคู่ไปกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ พร้อมกับการปฏิบัติจริงเกี่ยวกับวงเกษตรอินทรีย์ ธนาคารอาหารชุมชน ซึ่งเสริมสร้างทักษะ จิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อชุมชนฟื้นฟูรักษาความสมดุล ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้

พื้นที่โครงการ

ตามทีโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโคร ธารามมีโครงการวงเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่สวนป่า นิโรชชัยมุข บ้านฝายมูล ตำบลปาดะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 และในปี การศึกษา 2556 มีกิจกรรมการเรียนรู้การทำข้าว อินทรีย์ในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านหนองบัว ตำบล ปาดะ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จึงได้เลือกพื้นที่ นี้เป็นพื้นที่ดำเนินการโครงการปลูกฝังจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้: โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ระยะเวลาดำเนินงาน

การดำเนินกิจกรรมค่ายการเรียนรู้แบ่งเป็น 3 ครั้งๆ ละ 4 วัน ครั้งที่ 1 กลุ่มสามเณรนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ครั้งที่ 2 กลุ่มสามเณรนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 และครั้งที่ 3 กลุ่มสามเณรนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

วิธีการจัดการเรียนรู้

พระอาจารย์และคณะครูมหาวิทยาลัยศึกษา รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและสำรวจพื้นที่เบื้องต้น กำหนดเป้าหมายกิจกรรม วางแผนการดำเนินการจัด

กิจกรรมค่ายอบรมการเรียนรู้และปลูกจิตสำนึก ความรับผิดชอบในการฟื้นฟูรักษาความสมดุลของ ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ผ่านโครงการวนเกษตร อินทรีย์ธนาคารอาหารชุมชนรักษาสมดุลสิ่งแวดล้อม ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโคธธรรม ในครั้งนี้ เป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Management) ให้กับสามเณรนักเรียน โดยเป็น กระบวนการจัดประสบการณ์และการปฏิบัติจริง เช่น กิจกรรมการสำรวจต้นไม้ กิจกรรมการทำฝายชะลอน้ำ ขยายพื้นที่ป่าไม้ รักษาความสมดุลของทรัพยากร ดิน น้ำ และป่าไม้ โดยเชื่อมโยงเนื้อหาของกลุ่มสาระ ต่างๆ ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา อัน เป็นการพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ซึ่งกิจกรรมทุกวันจะแทรกหลักพุทธวิถี สามเณรร่วมกันสวดมนต์/นั่งสมาธิภาวนาเพิ่มพลังให้ กับชีวิตเพิ่มความมุ่งมั่นคาดหวัง ภาวนาสมาธิฟังเสียง ธรรมชาติกลางป่า การกลับวิถีแห่งการพึ่งตนเองตาม หลักการพุทธปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พักกายและพักใจ ฝึกปฏิบัติทักษะเพื่อชีวิต และการ เรียนรู้การเอาตัวรอดในสถานการณ์จริง/การฝึก ประกอบภัตตาหารเช้า

ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย การนำหลักวิทยาศาสตร์ใช้ในการวางแผน สำรวจ พื้นที่ศึกษาเก็บข้อมูลและดำเนินงานจริงในการสร้าง พื้นที่วนเกษตรอินทรีย์ธนาคารอาหารชุมชนรักษา สมดุลสิ่งแวดล้อม โดยจัดเป็นฐานการเรียนรู้สามเณร นักเรียนแบ่งกลุ่มการเรียนรู้เวียนตามฐานการเรียนรู้

ฐานที่ 1 ฐานการเรียนรู้พรรณไม้ โดยจัด กิจกรรมกำหนดให้สามเณรผู้ช่วยต้นไม้พร้อมบันทึกรูปแบบสำรวจพรรณไม้/ จำแนกพรรณไม้/ สืบค้น/ จัดทำสถิติข้อมูลพรรณไม้

ฐานที่ 2 ฐานการเรียนรู้ฝายแม้ว โดยจัด กิจกรรมให้สามเณรวาดภาพออกแบบขนาดพื้นที่

สร้างฝาย เพิ่มความชุ่มชื้นให้พื้นที่/ กำหนดพิกัด แผนที่ทางภูมิศาสตร์สร้างฝาย/ ฝึกทดลองคำนวณ ปริมาณน้ำในฝายที่จะสร้างขึ้น

ฐานที่ 3 ฐานการเรียนรู้เรื่องน้ำ จัดกิจกรรม โดยกำหนดให้สามเณรสำรวจคุณภาพน้ำ โดยการตรวจ วัดค่าความเป็นกรดเบส ค่าการนำไฟฟ้า สี ความขุ่น ของน้ำ อุณหภูมิของน้ำ การสังเกตสิ่งมีชีวิตใน แหล่งน้ำและให้สามเณรเขียนห่วงโซ่อาหารความ เกี่ยวข้องกันและกันในธรรมชาติ

ฐานที่ 4 ฐานการเรียนรู้เรื่องดิน จัดกิจกรรม โดยให้สามเณรตั้งคำถามเกี่ยวกับดินและแสวงหาคำ ตอบพร้อมกัน กิจกรรมสัมผัสผิวดิน เรียนรู้การบำรุงดิน การอนุรักษ์ดินอย่างยั่งยืน

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการจัดการค่ายการเรียนรู้ วน- เกษตรอินทรีย์ธนาคารอาหารชุมชนรักษาสมดุล สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโคธ ธรรม ในครั้งนี้เป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ให้กับสามเณรนักเรียน โดยเป็นกระบวนการจัด ประสบการณ์และการปฏิบัติจริงในสถานการณ์ต่างๆ ตามสถานภาพการเป็นสามเณร ซึ่งผ่านการขัดเกลา ฝึกฝนด้วยกิจวัตรประจำวันของสามเณรตามแนวทาง พุทธประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นพื้นฐานที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการสำรวจต้นไม้ การสร้างฝายชะลอน้ำ การ ขยายพื้นที่ป่าไม้ รักษาความสมดุลของทรัพยากรน้ำ ดิน และป่าไม้ กิจกรรมเรียนรู้เรื่องน้ำและดิน ตลอดจน การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในฐานต่างๆ ซึ่งครู ได้สอดแทรกหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนา อันจะ เป็นการเชื่อมโยงปลูกเร้าคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวของ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งยังปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการการเรียนรู้ และสัมผัสกับสถานการณ์ในพื้นที่จริง ทั้งนี้การ

ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหา ของกลุ่มสาระต่างๆ ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานของ สถานศึกษา พ.ศ. 2551 ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดย ผ่านการปฏิบัติอันเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณของ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

“การเรียนการสอนของครูสอนในห้องเรียน หน้ากระดาน บรรยายภาคการจัดการเรียนการสอน เป็นไปอย่างธรรมดาไม่ค่อยได้สัมผัสกับความเป็นไป ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง จึงไม่ค่อยเห็นความเป็นจริงตามธรรมชาติ”

จากการสังเกตและติดตามประเมินผล พบว่า สามเณรนักเรียนที่เรียนรู้ผ่านกิจกรรมเข้าค่ายฯ ทำให้ได้เปิดโอกาสในการพัฒนาทักษะของตนเองกับ ทั้งได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ โดยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ การรู้ทิศทางกำหนดเป้าหมาย การเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การยอมรับในความ แตกต่างกัน ความสามัคคีช่วยเหลือกัน อันเป็นความ ประทับใจของสามเณรทุกรูปที่ผ่านกิจกรรมค่ายนี้ สามเณรนักเรียนทุกรูปได้ผ่านประสบการณ์การ เรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ตามกิจกรรมโครงการ วนเกษตรอินทรีย์ธนาคารอาหารของชุมชนรักษา สมดุลสิ่งแวดล้อม

นอกจากสามเณรจะได้เรียนรู้ในห้องเรียน ธรรมชาติท่ามกลางหมู่ต้นไม้ สามเณรได้ขอพื้นที่จาก โยมพ่อเพื่อใช้ขยายผลในการเรียนรู้เรื่องวนเกษตร อินทรีย์ เพิ่มคุณภาพชีวิตของชุมชน ลดปัญหา สิ่งแวดล้อม ทั้งสามเณรเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบใน การที่จะสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติให้ชุมชน พื้นที่รักษาความสมดุลของทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

จากการนำเสนอความรู้สึกของสามเณรที่ ผ่านกิจกรรมค่ายทำให้ทราบแนวความคิดเป้าหมาย ของตนเองโดยส่วนใหญ่มีความความประสงค์ที่จะ ขยายพื้นที่ต้นแบบการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของโครงการที่มุ่งขยายพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ในการ

จัดการวนเกษตรอินทรีย์ธนาคารอาหารของชุมชน รักษาสมดุลสิ่งแวดล้อม และขยายพื้นที่ป่าไม้รักษา สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ปัญหาอุปสรรค

จากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการปลูก ผังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้ ในโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามลักษณะการจัด กิจกรรมที่เป็นการจัดค่ายการเรียนรู้บูรณาการถือว่าเป็น เรื่องใหม่ของครูวิทยากร ประสบปัญหาอุปสรรค หลายประการคือ การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ที่ เชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลางตามกลุ่มสาระต่างๆ เพื่อสะท้อนถึงความรู้ ทักษะและเจตคติของสามเณร นักเรียน การเตรียมพื้นที่ฐานการเรียนรู้ให้ครอบคลุม เชื่อมโยง บูรณาการกับทุกกลุ่มสาระวิชา และการ กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมในแต่ละช่วงที่ เหมาะสมตรงกับสถานการณ์หรือฤดูกาล รวมทั้ง งบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดทำโครงการ

โรงเรียนมีแนวทางการพัฒนาครูวิทยากร ในการดำเนินการจัดกิจกรรมและฐานการเรียนรู้ บูรณาการให้ถูกต้องเหมาะสมต่อไป โดยร่วมกับ โรงเรียนในเครือข่ายการศึกษาทางไกลและศึกษา เรียนรู้ดูงานจากหน่วยงานต้นแบบการจัดการเรียนรู้ ต่างๆ เพื่อให้การวัดผลประเมินผลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเสริมสร้างเจตคติและพฤติกรรม ของสามเณรนักเรียน

กิตติกรรมประกาศ

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ธนาคารกสิกรไทย ผู้ให้การสนับสนุนงบประมาณโครงการปลูก ผังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้: โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขอขอบคุณ คุณ ชัยยงค์ จิงวัฒนา และชาวบ้านหมู่บ้านหนองบัว ตำบลปาดะ อำเภอท่าวังผา และชาวบ้านผาหลัก

อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน อนุญาตใช้เป็นพื้นที่
ดำเนินการ

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์
ดร.ณัฐชา หึงส์พฤษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต
อนุรักษ์ อาจารย์ผ่องพรรณ เอกอาวุธ เพื่อนพระ
มหาบัณฑิตวิทยาลัยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ทนุพระราชทาน
ทุกรูปทุกรุ่น ครูบุคลากรสามเณรนักเรียนโรงเรียน
พระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม ตำบลป่าคา อำเภอ
ท่าวังผา จังหวัดน่าน และพ่อแม่ญาติพี่น้องชาวบ้าน
หนองบัว ชาวบ้านผาหลัก ทุกท่าน ที่ให้การอุปถัมภ์
ให้ความร่วมมือให้ความช่วยเหลือสนับสนุนให้คำ
ปรึกษา และเป็นกำลังใจ ทำให้การดำเนินงานเสร็จ
สมบูรณ์

การศึกษาแนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชน

ดร.ธัญศิภรณ์ จันทร์หอม นายสัตวแพทย์ ดร.วินัย แก้วละมุล
 ดร.ภณทิรา เหมภัทรสุวรรณ ดร.พิมพ์สิริ ตีทยาน ดร.อยุทธิ์ คงนีน
 นางสาวนิโลบล ใจแก้ว นางสาวรัชณีกร มะโนแป็ก
 นายสัตวแพทย์ ดร.สมศักดิ์ อย่างสุข และนายจร นิติวรารักษ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาวิจัยทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำและแหล่งกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญของประเทศไทย โดยสภาพทางภูมิศาสตร์มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่น ลอนชันเกิน 30 องศา มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 7,170,045 ไร่ หรือ 11,472.07 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 87 เป็นป่าและภูเขา โดยพื้นที่ป่าไม้และภูเขา 3,437,500 ไร่ (ร้อยละ 48) พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม 2,813,980 ไร่ (ร้อยละ 39.2) พื้นที่ทำการเกษตร 876,043 ไร่ (ร้อยละ 12.2) และพื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 43,522 ไร่ (ร้อยละ 0.6) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดน่าน เมื่อพิจารณาตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าสาขาการเกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้มีส่วนสูงที่สุดถึงร้อยละ 34.6 และพบว่าภาคการเกษตรขยายตัวจากการเพิ่มขึ้นของมูลค่าผลผลิตของพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (รายงานภาวะเศรษฐกิจการคลังจังหวัดน่าน 2555) ซึ่งการขยายตัวดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ทางการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงนำไปสู่การบุกรุกทำลายป่าทำให้พื้นที่ป่าจังหวัดน่านลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องด้วยพื้นที่ป่าไม้ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่สำหรับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นสาเหตุให้เกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม

และดินโคลนถล่มอันเนื่องมาจากความลาดชันของพื้นที่ที่ปราศจากป่าปกคลุม นอกจากนี้ปัญหาการขาดองค์ความรู้ของเกษตรกรทำให้มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวน่านเรื่อยมา และยังก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจากการปนเปื้อนของสารเคมีในดิน อากาศ และชะลงสู่แหล่งน้ำ ซึ่งแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายหลักจากพื้นที่ต้นน้ำเริ่มต้นจากจังหวัดน่านจนถึงพื้นที่ปลายน้ำลงสู่อ่าวไทย สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มทวีความสำคัญและรุนแรงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

หน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากมาตรการในการดำเนินการในรูปแบบต่างๆ แล้ว เช่น การปลูกป่าทดแทน การส่งเสริมอาชีพอื่นๆ ที่เหมาะสมเพื่อลดการบุกรุกป่า เป็นต้น การปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนและอนุรักษ์ป่าให้เกิดขึ้นนับว่าเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญต่อไปในอนาคต หากเยาวชนในวันนี้มีความเข้าใจ รัก และหวงแหนในธรรมชาติในผืนป่าแล้ว เมื่อเป็นผู้ใหญ่เขาจะเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและรักษาป่าไม้ให้อยู่คู่แผ่นดินไทยต่อไป ดังนั้น การให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการได้เรียนรู้และสัมผัสอยู่กับป่าไม้ ได้ติดตามการเจริญเติบโต ได้ใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม จะก่อให้เกิดการซึมซับ เกิดความรักความผูกพันกับป่าไม้ขึ้นในใจของเยาวชนทุกคน สมดังพระราชดำรัสของพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า **“การปลูกป่าต้องปลูกที่ใจคนก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”**

การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาหาแนวทางและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมในการปลูกป่าในใจเยาวชน โดยใช้หลักการของการมีบทบาทและการมีส่วนร่วมของเยาวชน ซึ่งเริ่มต้นจากการศึกษาเรียนรู้ ติดตามการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศป่าในพื้นที่ของชุมชนเพื่อทำความรู้จักและคุ้นเคยกับป่า แล้วจึงสร้างโอกาสในการร่วมดูแลและรักษาป่าของชุมชน ตามแนวคิดป่าชุมชนคือ “ป่าเป็นของชุมชน ชุมชนร่วมกันดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกันจากป่าอย่างเหมาะสม” ผ่านกิจกรรมของโครงการป่าชุมชนเยาวชนรักษ์ป่า โอแคร์ร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ ซึ่งจะใช้กระบวนการเรียนรู้และสัมผัสป่าด้วยใจและกายเพื่อปลูกป่าในใจเยาวชนในพื้นที่ให้สืบสาน พัฒนา และอนุรักษ์ผืนป่าจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ และสามารถอยู่กับป่าในชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วิธีการดำเนินการ

1. จัดประชุม Focus Group เพื่อนำเสนอหลักการของโครงการป่าชุมชน เยาวชนรักษ์ป่า โอแคร์ร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ โดยรับฟังความคิดเห็น กำหนดแนวทางและทิศทางการดำเนินงาน ตลอดจนทำการเลือกพื้นที่ป่าที่มีพื้นที่อยู่ในเขตชุมชนสำหรับการใช้เป็นแหล่งพื้นที่ศึกษาในการสร้างรูปแบบของการพัฒนา อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ และคัดเลือกเยาวชนกลุ่มเป้าหมายสำหรับศึกษาหาแนวทางและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการปลูกป่าในใจ
2. วางแผนการดำเนินงาน เป้าหมาย/ตัวชี้วัด กิจกรรม และการประเมินผลที่มุ่งพัฒนาให้เยาวชนเกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า ซึ่งเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความตระหนักและห่วงแหนป่าของชุมชน ตลอดจนมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม

กับผู้ใหญ่ในชุมชนในการดูแลและรักษาป่าของชุมชน โดยที่นิสิตสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายการเกษตรเป็นพี่เลี้ยง และมีอาจารย์ของโรงเรียนตาลชุมพิทยาคมและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายการเกษตรดูแลเนื้อหา สาระ และผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม

3. ประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเพื่อทำความเข้าใจแนวทางการดำเนินการของโครงการ

4. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการ

5. ทำการศึกษาผลการนำกระบวนการปลูกจิตสำนึกรักป่าตามแนวทางและแผนงานผ่านกิจกรรมค่ายของโครงการป่าชุมชน เยาวชนรักษ์ป่า โอแคร์ร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ

6. นำเสนอข้อมูลต่างๆ จากกิจกรรมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ พร้อมทั้งสรุปและอภิปรายผล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและส่งต่อข้อมูลจากรุ่นสู่รุ่นของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมต่างๆ เพื่อวิเคราะห์และปรับปรุงแนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

7. จัดกิจกรรมเพื่อให้โอกาสเยาวชนได้นำเสนอผลงานต่อสาธารณชนเป็นประจำอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และผลการดำเนินการหรือข้อมูลที่ได้มาต้องนำกลับสู่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

8. จัดให้มีการประชุม สัมมนา สรุป และวางแผนกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำทุกปีในทุกระดับ (ระดับเยาวชน อาจารย์ และผู้ใหญ่ในชุมชน) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้ดียิ่งขึ้น

ผลการดำเนินงานและอภิปราย

ผลจากการจัดประชุม Focus Group เพื่อนำเสนอหลักการของโครงการป่าชุมชน เยาวชนรักษ์ป่า

โอแครร่วมพัฒนา ประชาสุขใจและรับฟังความคิดเห็น และกำหนดแนวทางทิศทางการดำเนินงาน ตลอดจนทำการเลือกพื้นที่ป่าที่มีพื้นที่อยู่ในเขตชุมชนสำหรับการใช้เป็นแหล่งพื้นที่ศึกษาและคัดเลือกเยาวชนกลุ่มเป้าหมายสำหรับศึกษาหาแนวทางและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการปลูกป่าในใจ ตลอดจนการศึกษาระบบการและวางแนวทางแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย มีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา

ป่าจอมจันทร อยู่ในเขตตำบลจอมจันทร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่โดยรวม 470 ไร่ มีอาณาเขตที่คาบเกี่ยว 2 หมู่บ้าน คือหมู่ 4 และหมู่ 7 ของบ้านจอมจันทร ตำบลจอมจันทร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีพืชพรรณธรรมชาติ ต้นไม้ประจำถิ่น สัตว์ป่านานาชนิด และความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งอาหารและการใช้ประโยชน์ที่สำคัญร่วมกันของคนในชุมชนตามฤดูกาล นอกจากนี้ป่าแห่งนี้ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และตำนานต่างๆ ตั้งแต่สมัยอดีตและยังคงเล่าขานมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่จึงยังคงอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่ที่มีต้นไม้ใหญ่ที่เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์รักษาอยู่ ซึ่งทางชุมชนได้ทำข้อตกลงและข้อกำหนดในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าผืนนี้ไว้นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าป่าผืนนี้ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนจัดตั้งป่าชุมชนของกรมป่าไม้

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลักที่ทำการศึกษาหาแนวทางและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการปลูกป่าในใจคือนักเรียนมัธยมศึกษาทุกระดับชั้นของโรงเรียนตาลชุมพิทยาคม ซึ่งนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการเป็นเยาวชนในพื้นที่ที่พำนักอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลจอมจันทร

กลุ่มเป้าหมายรอง คือนิสิตสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาวิจัยทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ร่วมกับนักเรียน โดยนิสิตมีภูมิลำเนาอยู่หลากหลายทั้งองที่ในประเทศไทยซึ่งส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือ (ร้อยละ 50)

3. แผนการดำเนินการ

การปลูกป่าในใจเยาวชนให้เกิดความรัก ความตระหนัก และมีจิตสำนึกที่ดีต่อการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าให้ประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยกระบวนการ 3 ส่วน คือต้องเรียนรู้ให้รู้จักและมีความเข้าใจจนเกิดความรักและผูกพันซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันความเข้มแข็งของชุมชนจากรุ่นเยาวชนถึงรุ่นผู้ใหญ่ในชุมชนต่อการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แผนผังกระบวนการปลูกป่าในใจเยาวชน

กระบวนการดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาเพาะบ่มปลูกฝังในใจเยาวชนซึ่งเริ่มต้นจากการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเรียนรู้ สืบค้น และสัมผัสป่า (ระยะเวลา 1 ปี)

มุ่งเน้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านโครงการค่ายป่าชุมชน เยาวชนรักษ์ป่า โอแครร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ เพื่อสำรวจ เรียนรู้ รู้จัก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ของป่าในภาคสนาม อาทิ ด้านลักษณะสภาพพื้นที่ ขนาดและพื้นที่ ระบบนิเวศและสภาพสิ่งแวดล้อม พืชพรรณไม้ สัตว์ เช่น นก และ

แมลงที่พบ เป็นต้น เริ่มด้วยการออกเดินสำรวจป่า ร่วมกับปราชญ์หรือผู้ใหญ่ในชุมชนที่เป็นผู้รู้เส้นทาง และรู้จักป่าเป็นอย่างดี เพื่อให้เด็กๆนักเรียนและนิสิตเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการพูดคุยซักถามและสอบถาม ข้อมูลเกี่ยวกับพรรณไม้ สัตว์และแมลงที่พบเจอระหว่างการเดินสำรวจและเก็บข้อมูล รวมถึงกิจกรรมพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน และเรียนรู้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับป่าและเห็นวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่เล็กจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้แนวทางการพัฒนา ดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์ เพื่อที่จะสามารถสังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการป่าของชุมชนร่วมกับคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ระยะที่ 2 ระยะปรับปรุงพัฒนา (ระยะเวลา ตั้งแต่ปีที่ 2 – ปีที่ 10)

ดำเนินการต่อเนื่องจากการนำข้อมูลจาก ระยะที่ 1 มาวางแผน ปรับปรุง และพัฒนา โดยทำการติดตามการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาสมดุลระบบนิเวศป่าไม้ที่มีอยู่แล้ว ให้คงอยู่ เพื่อให้ป่ามีการพัฒนาตามธรรมชาติ ซึ่งอาจนำไปสู่พิจารณาเลือกพรรณไม้ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในพื้นที่หรือพืชประจำถิ่นที่เหมาะสมมาปลูกเพิ่มเติม เช่น การปลูกไม้ หวาย กล้วย ตำบ หรือสมุนไพร วางแผน วางระบบการดูแลรักษา แล้วทำการติดตามการเปลี่ยนแปลงของต้นไม้ที่ปลูกเสริม เช่น การเจริญเติบโต อัตราการรอด อัตราการตาย การแตกหน่อ เป็นต้น โดยนักเรียนที่เข้าดำเนินการจะทำการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถส่งต่อข้อมูลและใช้ข้อมูลได้เมื่อนักเรียนแต่ละรุ่นจบการศึกษา ตลอดจนสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการบริหารจัดการป่าของชุมชนร่วมกับคนในชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เช่น การจัดตั้งข้อกำหนดการพัฒนา ดูแลรักษา อนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าและขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนต่อไป

ระยะที่ 3 ระยะการใช้ประโยชน์ (ระยะเวลา ตั้งแต่ปีที่ 3 เป็นต้นไป)

ดำเนินงานในขณะนี้จะคาบเกี่ยวกับระยะที่ 2 ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ปลูก ซึ่งชุมชนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากพืชที่ปลูกเพิ่มเติม เช่น หน่อไม้ หวาย สมุนไพร เป็นต้น ทำการสำรวจการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เช่น ปริมาณผลผลิต มูลค่าคุณค่าที่เกิดขึ้น

4. ผลการวิเคราะห์ระดับผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม

ผลการดำเนินงานไตรมาสที่ 1 ในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ สำรวจและสัมผัสป่า ด้วยกายและใจ ได้เริ่มดำเนินการนับตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2557 โดยมุ่งเน้น 2 กระบวนการแรก คือ รู้และรัก ผ่านกิจกรรมค่ายป่าชุมชน เขาวงกตรักษ์ป่า โอบอ้อมร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ ซึ่งมีนักเรียนโรงเรียนतालชุมพิทยาคม เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 60 คน และนิสิตสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาวิจัยทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าร่วมโครงการจำนวน 62 คน รวมทั้งสิ้น 122 คน ซึ่งได้ทำการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมต่างๆ ด้วยแบบสอบถามโดยมีระดับคะแนนความพึงพอใจ 5 ระดับคือ ระดับคะแนน 5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด สามารถสรุปผลได้ดังตารางที่ 1 พบว่าค่าการประเมินผลสัมฤทธิ์ของทุกกิจกรรมโดยเฉลี่ยมีระดับที่ดีมาก เมื่อพิจารณาค่าผลสัมฤทธิ์ของเรื่องสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่ามีค่าน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ เนื่องจากยังขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้ความเข้าใจมาแล้วและอธิบายสัตว์ชนิดต่างๆที่พบเจอในระหว่างกิจกรรมสัมผัสป่าด้วยกาย/ใจ ในส่วนของค่าระดับผลสัมฤทธิ์สูงสุดพบว่าเป็นการวัดทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมเพื่อสังคมและส่งเสริมการ

อนุรักษ์ป่า ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวโน้มที่ดีต่อการใช้กิจกรรมสันตนาการต่างๆ สอดแทรกเนื้อหาสาระความรู้ให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนต่อการพัฒนาดูแลรักษา อนุรักษ์ผืนป่า และสืบสานให้คงอยู่สืบไป

กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจจนเกิดความรักและหวงแหนป่าเป็นกลไกสำคัญต่อการคิดดูแลรักษาป่าที่มีประสิทธิภาพ หากแต่ต้องใช้เวลาในการป่มเพาะจิตใจตั้งแต่เยาวชนและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมที่มีความสนุกสนาน สอดแทรกความรู้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เกิดเป็นนิสัย ความเคยชิน และเกิดความรู้สึกว่าการดูแลรักษา การอนุรักษ์และพัฒนาผืนป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติและเป็นเรื่องไม่ไกลตัวอีกต่อไป ดังนั้นโครงการปาลุ่มชน เยาวชนรักษ์ป่า โอเอคร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ

จึงวางแผนการดำเนินการที่มีระยะเวลาดำเนินการ 10 ปี เพื่อสร้างกลไกการถ่ายทอดข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ของเยาวชนจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดความรักความหวงแหนป่าของคนในชุมชนซึ่งจะสามารถร่วมกันผลักดันให้มีระบบการดูแลควบคุมให้เหมาะสมและมีความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ผืนป่าให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ในส่วนข้อคิดเห็นและความรู้สึกต่อกิจกรรมต่างๆ พบว่านักเรียนและนิสิตได้รับความรู้และความสนุกสนาน และอยากให้เพิ่มเวลาในการจัดกิจกรรม รวมถึงอยากให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้ขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง และมีความรู้สึกรักโครงการนี้และมีความผูกพันกับพี่น้องที่เข้าร่วมกิจกรรม รู้สึกมีความสุขเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนมีความรู้สึกว่าเป็นโครงการที่ดีส่งเสริมให้เยาวชนรักษ์บ้านเกิดเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 1 ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมตามตัวชี้วัด/เป้าหมาย

ตัวชี้วัด/เป้าหมาย	กิจกรรม	ผลสัมฤทธิ์	ผลการประเมิน
1. รู้จักและรักป่า	1. สัมผัสป่าด้วยกาย/ใจ	1. รู้จำนวนและชนิดต้นไม้ในป่าจอมจันท์	4.1 ± 0.9
		2. รู้การใช้ประโยชน์/สรรพคุณพืชพรรณไม้ในป่า	4.0 ± 1.0
		3. รู้จักสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่า	4.0 ± 1.1
	2. ผู้เฒ่าเล่าเรื่อง	1. รู้เรื่องราวความเป็นมาของป่าชุมชนจอมจันท์	4.2 ± 1.0
		2. รู้วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าและการใช้ประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ป่าจอมจันท์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	4.2 ± 0.9
		3. รู้จักพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ป่าจอมจันท์	4.2 ± 1.0
3. การเสริมสร้างทัศนคติที่ดีผ่าน การสันตนาการ	1. มีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมเพื่อสังคมและส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า	4.3 ± 0.8	
	2. มีความสนใจอยากเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ และเข้าใจลักษณะนิเวศของป่า	4.3 ± 0.9	
	4. เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมและช่วยสืบสานการดูแลรักษาป่าให้คงอยู่	4.2 ± 0.9	
2. รักษาป่า	1. การเรียนรู้แนวทางการบริหารจัดการและอนุรักษ์ป่า	1. สังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการและอนุรักษ์ป่าได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่	4.2 ± 0.9
		2. เกิดแนวคิดสร้างสรรค์ และสามารถประยุกต์วิธีการดูแลรักษาป่า	4.2 ± 0.9

สรุปผล

แนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชนที่มีประสิทธิภาพมาจากกระบวนการ 3 ส่วน คือการสร้างความรู้ความเข้าใจ จนเกิดความรักและผูกพันระหว่างเยาวชนกับป่ารวมถึงความผูกพันระหว่างเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งจะเป็นกลไกผลักดันให้เกิดความอยากดูแลรักษาและมีส่วนร่วมในการสืบสานเจตนารมณ์ ในการอนุรักษ์และคงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไว้ โดยมาจากการกิจกรรม การเรียนรู้สอดแทรกการสนทนาตามลักษณะนิสัยของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการบ่มเพาะจิตใจตั้งแต่เยาวชนและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดเป็นนิสัยและเกิดความรู้สึกว่าการดูแลรักษาอนุรักษ์และพัฒนาผืนป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติและเป็นเรื่อง ไม่ว่างตัว

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาแนวทางการปลูกป่าในใจเยาวชนและโครงการป่าชุมชน เยาวชนรักษ์ป่า โอเอคร่วมพัฒนา ประชาสุขใจ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมวนาการสักรไทย และการสนับสนุนในทุกๆ ด้านให้สามารถดำเนินกิจกรรมจนบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี จากชุมชนบ้านจอมจันท์ ตำบลจอมจันท์ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โรงเรียนตาลชุมพิทยาคม องค์การบริหารส่วนตำบลจอมจันท์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนส่วน่งประทีป องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน
2. นายองค์การบริหารส่วนตำบลจอมจันท์
3. ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาวิจััยทรัพยากรการเกษตร

4. ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนส่วน่งประทีป

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานบริหารการคลังและเศรษฐกิจ สำนักงานคลังจังหวัดน่าน. 2555. รายงานภาวะเศรษฐกิจการคลังจังหวัดน่าน (http://www.nan.go.th/cgdhan/doc_eeco/641.pdf)

กลุ่มวางแผนการใช้ที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต

เรียน - รู้ - รักษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ชัย หาญยุทธนากร และอาจารย์ ดร.นพดล กิตนะ

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ คนเชื้อ

ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อภูมิภาค จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในช่วง 50 ปี ที่ผ่านมา พื้นที่ป่าในประเทศไทย มีการลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือเพียงร้อยละ 50 ของพื้นที่เดิม แม้ว่าสถานการณ์พื้นที่ป่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 แต่มีบางจังหวัดที่พื้นที่ป่าลดลง มากเกินร้อยละ 5 ของพื้นที่จังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดน่าน (มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร, 2555) ซึ่ง การที่พื้นที่ธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์กลายเป็น พื้นที่เสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วนี้ อาจนำไปสู่ปัญหา สิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทางจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยได้ตระหนักถึงปัญหาและมุ่งหวังเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน อย่างยั่งยืน โดยน้อมนำแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการ สอนและอบรมให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ โดยปลูกฝังให้เห็นความงดงามความน่าสนใจ ตลอดจน เกิดความปิติที่จะศึกษาและอนุรักษ์ (สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2553) โดยใช้ “นก” เป็นตัวแทนสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศป่า และ พัฒนาเป็นโครงการ “เรียน - รู้ - รักษา” ที่ได้ ดำเนินการในช่วงพ.ศ. 2556-2557 และมีสาระ สัมผัสตลอดจนแนวปฏิบัติของโครงการดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยวิชาการ ที่ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องในจังหวัดน่าน โดยได้ ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดน่าน และสถานีวิจัยบริการคัดเลือกและบำรุงพันธุ์สัตว์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของ

คณะและหน่วยงานต่างๆ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปสู่ท้องถิ่นของจังหวัดน่านผ่านกิจกรรมการวิจัยและ การบริการวิชาการ โดยมีคณะวิทยาศาสตร์ ดำเนินงาน วิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพและธรรมชาติ วิทยาพื้นฐานในพื้นที่จังหวัดน่านมาอย่างต่อเนื่อง และได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการอบรมผู้นำชุมชน และเยาวชนตามโครงการวิทยาเพื่อพื้นที่ ซึ่งเป็น โครงการตามแผนพัฒนาวิชาการจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2551-2555) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 และในปีพ.ศ. 2556-2557 นี้ ภาควิชาชีววิทยา คณะ วิทยาศาสตร์ และศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อภูมิภาค จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมกันจัดทำโครงการ “เรียน - รู้ - รักษา” เพื่ออบรมเยาวชนในจังหวัด น่านให้มีความรู้เกี่ยวกับนกเพื่อปลูกฝังแนวความคิด ในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่เยาวชน

โครงการ “เรียน - รู้ - รักษา” เป็น โครงการที่เปิดโอกาสให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้เรียนรู้ธรรมชาติโดยใช้ “นก” เป็นตัวแทนของสิ่ง มีชีวิตที่มีบทบาทในธรรมชาติหลากหลายทั้งในฐานะ ผู้ล่าที่ช่วยกำจัดศัตรูพืช ผู้กระจายพันธุ์ไม้ หรือศัตรู ของเกษตรกร (วีณา เมฆวิชัย, 2551) ดังนั้นความ หลากหลายของนกชนิดต่างๆ ในจังหวัดน่าน จึง สามารถใช้เป็นดัชนีแสดงความสมบูรณ์ของพื้นที่ และเป็นสิ่งที่ย้ำเตือนถึงความอุดมสมบูรณ์รวมถึงการ เปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติให้กับเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการฯ ซึ่งนอกเหนือจากวัตถุประสงค์ ด้านการ ให้ความรู้เรื่องการจำแนกนก บทบาทของนกในธรรมชาติ

และการใช้อุปกรณ์ในการดูอย่างถูกวิธี ตลอดจน
การให้ความรู้และพัฒนาแนวทางการศึกษานก
ในธรรมชาติแล้ว โครงการ “เรียน - รู้ - รักนก”
ยังใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบโครงการ
(โครงการ อพ.สธ., 2554) เพื่อฝึกเยาวชนให้สามารถ
ทำโครงการวิทยาศาสตร์และนำเสนอผลงานเกี่ยวกับ
การศึกษานกเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอีกด้วย

ในปีพ.ศ.2556-2557 โครงการ “เรียน - รู้
- รักนก” เริ่มดำเนินงานในโรงเรียนนำร่อง 7
โรงเรียน จาก 4 อำเภอในจังหวัดน่าน ได้แก่
อำเภอเวียงสา (โรงเรียนสา และโรงเรียนพระปริยัติ
ศาสนานิคมวัดเมืองราม) อำเภอท่าวังผา (โรงเรียน
ท่าวังผาพิทยาคม และโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัด
นิโครธาราม) อำเภอภูเพียง (โรงเรียนพระปริยัติธรรม
วัดพระธาตุแช่แห้ง) และอำเภอเชียงกลาง (โรงเรียน
เชียงกลาง “ประชาพัฒนา” และโรงเรียนพระธาตุ
พิทยาคม) โดยรับสมัครนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น
60 คน และเชิญครูที่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาใน
โรงเรียนเข้าร่วมการอบรมและการนำเสนอ โรงเรียนละ
1 - 2 คน ทุกครั้ง เพื่อให้ทำงานในโรงเรียนดำเนินงาน
ต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

กิจกรรม “เรียน - รู้ - รักนก” แบ่งออก
เป็น 3 ส่วน ส่วนแรก คือ “การเรียน” เป็นช่วง
ของการสั่งสมประสบการณ์ในการจำแนกชนิดของ
นกทั้งจากการออกภาคสนามในแหล่งที่อยู่อาศัย
แบบต่างๆ ในจังหวัดน่านโดยมีวิทยากรที่เชี่ยวชาญ
ให้คำแนะนำ ส่วนที่ 2 คือ “การหาความรู้” เป็น
ช่วงของการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองจากแหล่งความรู้
ต่างๆ เช่น หนังสือ หรือ อินเทอร์เน็ต แล้วเปิด
โอกาสให้นักเรียนคิดโครงการเกี่ยวกับนกที่
นักเรียนอยากศึกษา เพื่อสะสมองค์ความรู้เกี่ยวกับ
นกที่พบได้ในจังหวัดน่านในแง่มุมต่างๆ ส่วนที่ 3 คือ
“การหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา” เป็นการนำ
ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับนกที่ได้จากส่วนที่ 1 และ 2
มาใช้ในการนำเสนอปัญหาพร้อมทั้งแนวทางในการแก้

ปัญหาและสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถอยู่
ร่วมกับ “นก” ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

ในช่วงของ “การเรียน” โครงการฯ ได้จัด
กิจกรรมอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนและครูผู้รับผิดชอบ
โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกชนิดของนกใน
แหล่งที่อยู่อาศัยแบบต่างๆ ในจังหวัดน่าน (จารุจินต์
นริศะภักดิ์ และ คณะ, 2555) ตลอดจนการใช้และดูแล
รักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในการดูนก รวมทั้งพื้นฐานการ
ทำโครงการ ในเดือนกันยายน พ.ศ.2556 ณ ศูนย์
การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย จังหวัดน่าน และเดือนตุลาคม พ.ศ.2556
ณ ศูนย์การเรียนรู้ฯ และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา

ในช่วงของ “การหาความรู้” นักเรียนจาก
แต่ละโรงเรียนได้แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อคิดโครง
งานวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับนกมานำเสนอกับคณะ
กรรมการที่ประกอบด้วยคณาจารย์จากจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยและคณะครูจากโรงเรียน เพื่อพิจารณา
คัดเลือกโครงการวิทยาศาสตร์เพียง 1 โครงการต่อ
โรงเรียน จากนั้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556
- มกราคม พ.ศ. 2557 นักเรียนแต่ละโรงเรียนได้
ร่วมกันดำเนินโครงการโดยได้รับวัสดุและอุปกรณ์
จากโครงการฯ ได้แก่ คู่มือดูนก กล้องส่องนกแบบ
ส่องตา กล้อง Spotting Scope และขาตั้งกล้อง เป็น
อุปกรณ์ประกอบการศึกษาในโครงการวิทยาศาสตร์

เมื่อนักเรียนดำเนินการเสร็จสิ้น โครงการ
“เรียน - รู้ - รักนก” ได้จัดให้มีการนำเสนอผลงาน
ในรูปแบบโปสเตอร์และนิทรรศการผลงาน ในช่วง
เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 ซึ่งเป็นส่วนของ “การหา
แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา” โดยมีผลผลิตและ
ผลลัพธ์ของโครงการวิทยาศาสตร์แต่ละโรงเรียนตั้ง
สรุปในตาราง

โรงเรียน / โครงการวิทยาศาสตร์	ผลผลิต / ผลลัพธ์
<p>โรงเรียนสา</p> <p>โครงการ “ความหลากหลายชนิดและความชุกชุมของนกในพื้นที่เกษตรกรรม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”</p> <p>วัตถุประสงค์ ศึกษาความหลากหลายชนิดและความชุกชุมของนกใน 3 พื้นที่ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่ส่วนผสมขมิ้น 2. พื้นที่นาและสวนไม้ยืนต้น บ้านล้าน 3. พื้นที่เกษตรกรรมริมแม่น้ำ 3 สาย (แม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า และแม่น้ำแหง) 	<p>ผลผลิต ข้อมูลความหลากหลายชนิดและความชุกชุมของนกใน 3 พื้นที่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่ส่วนผสมขมิ้นมีดัชนีความหลากหลายมากที่สุด พบนกทั้งสิ้น 46 ชนิด 2. พื้นที่นาและสวนไม้ยืนต้น บ้านล้าน พบนก 54 ชนิด แม้จะพบชนิดนกมากที่สุด แต่มีนกหลายชนิดที่พบจำนวนน้อย เมื่อนำมาหาค่าดัชนีความหลากหลายจึงมีอัตราที่ต่ำที่สุด 3. พื้นที่เกษตรกรรมริมแม่น้ำ 3 สาย พบนก 41 ชนิด โดยมี 4 ชนิดที่พบบ่อยที่สุด <p>ผลลัพธ์ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์นกและป่าไม้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนนักธรรมชาติวิทยา ให้ความรู้เกี่ยวกับนกและแนวทางการอนุรักษ์นกในคาบชุมนุมของโรงเรียน 2. ค่ายวิทยาศาสตร์ของโรงเรียน เพิ่มกิจกรรมดูนกโดยให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ “เรียน-รู้-รักนก” เป็นวิทยากรพร้อมทั้งสอนการใช้อุปกรณ์ดูนก 3. การจัดป้ายนิเทศในโรงเรียน โดยเผยแพร่ข้อมูลและชนิดนกที่พบจากการทำโครงการ 4. รับสมัครนักเรียนที่สนใจร่วมศึกษาชนิดนกในการทำโครงการกับนักเรียนในโครงการฯ <p>* กิจกรรมดังกล่าวมีการวัดเจตคติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนเห็นคุณค่าของนกและป่าไม้ และอยากเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าในชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่ป่าในท้องถิ่นของตนเองสืบไป</p>
<p>โรงเรียนท่าวังผาศึกษา</p> <p>โครงการ “การเปรียบเทียบความหลากหลายชนิดของนกในพื้นที่โรงเรียนท่าวังผาศึกษาและฝายมหาคัจจรัญ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน”</p> <p>วัตถุประสงค์ เปรียบเทียบความหลากหลายของนกในพื้นที่ฝายมหาคัจจรัญ บ้านฝายมูลและบริเวณโรงเรียนท่าวังผา</p>	<p>ผลผลิต ข้อมูลความหลากหลายชนิดของนก</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. บริเวณฝายมหาคัจจรัญ พบนก 26 ชนิด มีความหลากหลายของชนิดมากกว่าโรงเรียนท่าวังผา โดยพบอันดับ Passeriformes มากที่สุด โดยพบทั้งสิ้น 10 วงศ์ 20 ชนิด 2. โรงเรียนท่าวังผา พบนก 22 ชนิด โดยพบอันดับ Passeriformes มากที่สุด โดย 2 วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ วงศ์นกแซงแซว และ วงศ์นกปรอด <p>ผลลัพธ์ การเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากโครงการ “เรียน-รู้-รักนก” นักเรียนจากโครงการฯ จัดตั้งกลุ่ม “ชุมนุมเรียนรู้รักนก” ขึ้นเพื่อจัดกิจกรรมดูนกทุกสัปดาห์</p>
<p>โรงเรียนเชียงกลาง “ประชาพัฒนา”</p> <p>โครงการ “เปรียบเทียบความหลากหลายชนิดของนกในโรงเรียนเชียงกลาง “ประชา</p>	<p>ผลผลิต ข้อมูลความหลากหลายชนิดของนก</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โรงเรียนเชียงกลางพบนก 54 ชนิด และพบนกในป่าชุมชนห้วยจำบอน 57 ชนิด

โรงเรียน / โครงการวิทยาศาสตร์	ผลผลิต / ผลลัพธ์
<p>พัฒนา” และนกในป่าชุมชนห้วยจำบอน ในเขตอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน”</p> <p>วัตถุประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษาความหลากหลายชนิดของนกในโรงเรียนเชียงกลางและนกในป่าชุมชนห้วยจำบอน อ.เชียงกลาง จ.น่าน 2. เปรียบเทียบความหลากหลายชนิดของนกในโรงเรียนเชียงกลางและนกในป่าชุมชนห้วยจำบอน อ.เชียงกลาง จ.น่าน 3. สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์นกและสิ่งแวดล้อม 	<ol style="list-style-type: none"> 2. นกชนิดเด่นที่พบเหมือนกันทั้ง 2 พื้นที่ คือ นกปรอดหัวสีเม่า นกปรอดสวน และ นกแว่นตาขาวสีทอง 3. นกที่พบเฉพาะในเขตโรงเรียนเชียงกลาง ได้แก่ นกคัคคูสีม่วง นกกินปลีตาม่วง และ นกจาบคาเล็ก ส่วนนกที่พบเฉพาะในเขตป่าชุมชนห้วยจำบอน ได้แก่ นกกินปลีคอแดง นกกินปลีหางยาวคอสีฟ้า และ นกจับแมลงสีน้ำตาลแดง <p>ผลลัพธ์ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์นกและสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดกิจกรรมชุมนุมอนุรักษ์นกบูรณาการร่วมกับกิจกรรมชุมนุมมพฤษศาสตร์ เรียนรู้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนกทุกสปีดาร์ 2. ค่าย “อบรมแกนนำพฤกษศาสตร์บูรณาการกับโครงการเรียน-รู้-รักษ์นก” โดยจัดค่าย 2 ครั้ง คือ ค่าย B-Birds เรียนรู้เกี่ยวกับนิเวศวิทยาของป่า นกและการดูนก และค่ายแกนนำเยาวชนคนพฤกษศาสตร์ บูรณาการร่วมกับโครงการเรียน-รู้-รักษ์นก 3. การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เรื่องนกและแนวทางการอนุรักษ์นก <p>ภายในชุมชน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุชุมชน่าน บ้านนาหมูน ต.เปือ อ.เชียงกลาง เพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องนกและแนวทางการอนุรักษ์ 2. ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกในชุมชน โดยเผยแพร่เอกสารโครงการเรียน-รู้-รักษ์นกผ่านงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนแก่ชุมชนในเขตบริการ ต.เปือ อ.เชียงกลาง
<p>โรงเรียนพระธาตุพินยาคอม</p> <p>โครงการ “ละอ่อนวัยใส ใสใจอนุรักษ์นก”</p> <p>วัตถุประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อให้ให้นักเรียนรู้จักลักษณะพันธุ์และสามารถจำแนกชนิดนกที่พบในโรงเรียน 2. เพื่อสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารให้นกในโรงเรียน 3. เพื่อสร้างความตระหนักปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับนักเรียน 	<p>ผลผลิต</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ข้อมูลความหลากหลายชนิดนก ซึ่งพบนกทั้งสิ้น 28 ชนิด ในพื้นที่โรงเรียนพระธาตุพินยาคอม โดยชนิดเด่น ได้แก่ กลุ่มนกยาง 2. วิดีทัศน์ เรื่องละอ่อนวัยใส ใสใจอนุรักษ์นก ความยาว 10 นาที เพื่อแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ <p>ผลลัพธ์ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์นกและสิ่งแวดล้อม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กระตุ้นความสนใจของนักเรียนและครู ผ่านกิจกรรมการดูนก

โรงเรียน / โครงการวิทยาศาสตร์	ผลผลิต / ผลลัพธ์
	2. การเผยแพร่วิดีโอที่ค้น ผ่านห้องสมุดชุมชน 3. การรณรงค์ปลูกต้นไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหารนก เช่น ต้นกล้วย ต้นมะละกอ ในบริเวณโรงเรียน
<p>กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม</p> <p>โครงการ “ป่าคือชีวิต”</p> <p>วัตถุประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อสนองพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 2. เพื่อศึกษาความหลากหลายของนกและอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ 3. เพื่อรณรงค์สร้างจิตสำนึก ให้กับผู้ร่วมกิจกรรมและชุมชนในพื้นที่ ให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการเกษตรที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต 	<p>ผลผลิต</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ข้อมูลความหลากหลายของนกในพื้นที่ป่าชุมชนใกล้เคียงกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่างๆ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำน้ำเกียน บริเวณใกล้วัดพระธาตุแห่ง ป่าชุมชน วัดเมืองราม และป่าชุมชน วัดนิโครธาราม 2. แบบจำลองประกอบแผงวงจรอิเล็กทรอนิกส์แสดงชนิดและเสียงของนกที่พบในการสำรวจ เพื่อกระตุ้นความสนใจของเยาวชนที่รับการถ่ายทอด <p>ผลลัพธ์ การรณรงค์สร้างจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการเกษตรที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต</p>

การดำเนินงานโครงการ “เรียน - รู้ - รักนก” ที่เริ่มจากการให้ความรู้และจัดสรรทรัพยากรพื้นฐานที่จำเป็นให้กับเยาวชนและครูในท้องถิ่นนำไปต่อยอด ขวนขวาย เรียนรู้ ได้ก่อนให้เกิดผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม สามารถนำเสนอปัญหา รวมทั้งแนวทางในการแก้ปัญหาและสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่อาจช่วยให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับ “นก” ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างแนวร่วมที่เป็นเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดน่าน และเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.). แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ระยะ 5 ปีที่ห้า (ตุลาคม 2554 – กันยายน 2559). กรุงเทพมหานคร : เวิร์ค สแควร์, 2554.

จารุจินต์ นฤตะภักดิ์, กานต์ เลขะกุล และ วีระพงษ์ สมนันต์. คู่มือศึกษาธรรมชาติหมอบุญส่ง เลขะกุล นกเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะบุคคลนายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล, 2555.

มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร. รายงานสาธารณะ “สถานการณ์ป่าไม้ไทย 2555”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=927:seubnews&catid=5:2009-10-07-10-58-20&Itemid=14, 2555.

วีณา เมฆวิชัย. คู่มือการอบรมทางวิชาการ เรื่องการอนุรักษ์นกยูง. กรุงเทพมหานคร : พรินท์แอมมี่ (ประเทศไทย), 2551.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรยายเรื่อง ประสบการณ์การพัฒนาชนบทที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี, 2553.

การพัฒนาบ้านกอก — บ้านจูน (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) อำเภอป่า จังหวัดน่าน

ดร.เพ็ญ ชวีญนาค

จังหวัดทหารบกน่าน

ประวัติความเป็นมา

เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2543 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรบ้านจูนใต้ ตำบลภูคา อำเภอป่า จังหวัดน่าน (หมู่บ้านบริวารของบ้านกอกบ้านจูน หมู่ที่ 11 ตำบลภูคา) ทรงเห็นสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรที่มีความด้อยโอกาส ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม จึงได้มีพระราชเสาวนีย์ให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการช่วยเหลือพัฒนาราษฎรบ้านกอกบ้านจูน หมู่ที่ 11 ตำบลภูคา อำเภอป่า จังหวัดน่าน ประกอบด้วย บ้านจูนใต้ บ้านจูนเหนือ บ้านกอกหลวง และบ้านกอกน้อย โดยเริ่มกระบวนการพัฒนาที่มีรากฐานจากความต้องการของราษฎรอย่างแท้จริงจากภายใน หมู่บ้านออกสู่สังคมภายนอกในลักษณะค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป ตามกรอบแนวความคิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

1. ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ให้พิจารณาจัดหาแหล่งน้ำให้แก่ราษฎรเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร

2. ด้านการพัฒนาป่าไม้ ให้พิจารณาจัดระเบียบชุมชนให้แก่ราษฎร โดยจัดทำในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรสามารถอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูล โดยอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ตลอดจนให้ปลูกป่าเสริมบริเวณพื้นที่ลาดชัน เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าและให้ปลูกหญ้าแฝกในบริเวณที่มีการพังทลายของดิน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นป่าต้นน้ำลำธารต่อไป

3. ด้านการพัฒนาอาชีพ ให้พิจารณาส่งเสริมราษฎรทำการเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น การ

ทำนาแบบขั้นบันได เพื่อเป็นการลดการใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรให้น้อยลง ส่งเสริมให้ราษฎรมีความชำนาญในการทอผ้า เพื่อเป็นอาชีพเสริม ตลอดจนส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ อย่างถูกวิธี เพื่อเป็นอาหาร หากมีเหลือก็สามารถนำไปขายเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

4. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้พิจารณาส่งเสริมให้ราษฎรมีการศึกษา สามารถพูดภาษาไทยได้ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นรายได้เสริมแก่ราษฎร ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรอยู่ดีกินดีและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

โครงการพัฒนาบ้านกอก — บ้านจูน (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) อำเภอป่า จังหวัดน่าน อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยภูคาและป่าผาแดง มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ 14,465 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน และสลับร่องห้วยลึก มีพื้นที่ราบน้อยมาก และเป็นพื้นที่แปลงเล็กๆ บริเวณริมห้วย ยอดเขาที่สูงที่สุดในพื้นที่ คือ ดอยภูหวด สูงประมาณ 1,697 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยมีค่าเฉลี่ยความสูงของยอดดอยอยู่ระหว่าง 900 — 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล จากลักษณะโครงสร้างของพื้นที่พอจะอนุมานได้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเหลือค้ำจองจากการกัดกร่อนอยู่มาก และมีแนวโน้มการปรับระดับพื้นผิวยังคงดำเนินไปอย่างรุนแรงและสม่ำเสมอ จะเห็นได้จากสภาพพื้นที่ที่มีการเกิดการพังทลายของหน้าดิน (Erosion) และเกิดการเลื่อนไหลของหน้าดิน (Land Slide) อยู่เป็นจำนวนมากหลายจุด

ลักษณะภูมิอากาศ โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดคือ 29.3 องศาเซลเซียสในเดือนมีนาคมและมีอุณหภูมิต่ำสุดคือ 12.2 องศาเซลเซียสในเดือนธันวาคม ปริมาณน้ำฝนที่ตรวจวัดได้ส่วนใหญ่จะเป็นน้ำฝนที่ตกในฤดูฝน ส่วนในฤดูอื่นจะมีฝนตกบ้างในช่วงที่มีลมมรสุมเข้า ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 2,200 มิลลิเมตร เดือนที่มีฝนตกมากคือเดือนกรกฎาคม ส่วนเดือนที่มีฝนตกน้อยคือเดือนธันวาคม พบว่าในช่วงฤดูฝนของปี 2542 และเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน 2545 และเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน 2549 และเดือนสิงหาคม 2551 มีปริมาณน้ำฝนมากกว่าหลายปีที่ผ่านมาทำให้เกิดภาวะน้ำป่าไหลหลากอย่างรุนแรง ทำให้ดินที่ชุ่มน้ำเกิดการพังทลายของหน้าดินและการเลื่อนไหลของหน้าดินเป็นจำนวนมาก

แต่ในพื้นที่โครงการฯ ไม่เกิดการพังทลายและการเลื่อนไหลของหน้าดิน แม้ว่าจะมีปริมาณน้ำฝนในปี 2554 มากถึง 2,900 มิลลิเมตร เนื่องจากสภาพป่าที่ฟื้นคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือของชุมชนบ้านกอก - บ้านจูนและโครงการฯ

1. พื้นที่ที่ตั้งของโครงการฯ ซึ่งกำหนดขอบเขตโดยใช้ขอบเขตลุ่มน้ำ (Watershed Boundary) ลุ่มน้ำไท - สะกาด อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยภูคาและป่าผาแดง ประมาณ 14,465 ไร่

2. พื้นที่โครงการอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 ต.ค. 2529 ดังนี้

2.1 พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A ประมาณ 11,700 ไร่

2.2 พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 2 ประมาณ 2,765 ไร่

สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าดงดิบเขาประกอบด้วยพันธุ์ไม้วงศ์ ไม้ก่อ และไม้อื่นๆ เช่น ไม้ก่อ ทะโล้ มะม่วงป่า มะอ้า ตะเคียน มะฮักแดง เป็นต้น และส่วนใหญ่มีสภาพเสื่อมโทรมเนื่องจากการถูกบุกรุกแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งปรากฏสัดส่วนของป่าที่มี

อยู่ในพื้นที่ดังนี้

1. ป่าดิบเขามีสภาพสมบูรณ์มีพื้นที่ประมาณ 1,300 ไร่ ซึ่งพบได้บริเวณดอยภูคา ขุนน้ำห้วยไท ขุนน้ำห้วยสะกาด - ห้วยโชน ขุนน้ำห้วยบ้านยอ เขตติดต่อตำบลสะกาดและบริเวณริมห้วยต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จะพบป่าดิบชื้นเล็กน้อย มีไม้ชนิดยาง มะฮักแดง เป็นต้น

2. ป่าเสื่อมโทรม จากการถูกบุกรุกแผ้วถางมีพื้นที่ประมาณ 10,800 ไร่ มีสภาพบางส่วนโล่งเตียนหญ้าปกคลุมและป่าอ่อนที่กำลังฟื้นตัวอายุระหว่าง 3 - 7 ปี รอกการหมุนเวียนเข้ามาทำไร่อีกในปีต่อๆ ไป

จากสภาพพื้นที่ป่าดังกล่าวข้างต้นถือว่าสถานภาพของป่าในพื้นที่โครงการฯ อยู่ในชั้นเสี่ยงภัยล้มแหลมต่อการเกิดผลกระทบที่รุนแรงต่อระบบนิเวศที่จะต้องเร่งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาต่อไป

3. ตั้งแต่ปี 2544 - 2551 โครงการฯ ได้มีการดำเนินการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าต้นน้ำลำธารและลดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของราษฎร จนป่าได้รับการฟื้นฟูเพิ่มขึ้น

4. ในปี 2554 จากภาพถ่ายดาวเทียม Land Slide (2553) ได้วิเคราะห์พื้นที่โครงการฯ ที่มีพื้นที่ 14,465 ไร่ พบว่ามีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์และพื้นที่ป่าที่กำลังฟื้นตัวมากถึง 12,200 ไร่

เนื่องจากในอดีตสภาพป่าที่ถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อทำไร่เป็นจำนวนมาก ทำให้มีผลกระทบต่อปริมาณและชนิดของของป่าที่น้อยลง แต่ยังมีของป่าบางชนิดที่ยังคงมีให้ราษฎรได้เก็บหาเพื่อบริโภคใช้สอย และจำหน่าย เช่น หน่อไม้ กัง หวาย เห็ด ผักและไปไม้กินได้ เช่น ผักหวาน ผักหนิง ผักกูด ผักฮาก ดอกแค และผักเสี้ยว แต่ในปีปัจจุบันราษฎรลดการทำไร่หมุนเวียนหันมาทำนาขึ้นบ้านไค และปลูกพืชผักในฤดูแล้ง ทำให้สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นมีอาหาร/มีของป่าเพิ่มขึ้น เช่น หน่อไม้ไผ่ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ราษฎรในพื้นที่พบว่า มีปริมาณและชนิดสัตว์ป่าที่พบและราษฎรล่าได้ย้อนหลัง 12 ปี (ปี 2534 – 2544) พบสัตว์ชนิดต่างๆ ดังนี้

★ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น หมูป่า หมูแก่ง ตุ่น(อ้น) และหนูป่า

★ นก เช่น นกเขา นกขุนทอง นกปรอด และนกกกระปูด เป็นต้น

★ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น เต่า กิ้งก่า ตุ๊กแก และงูชนิดต่างๆ เช่น งูสิง งูเห่ ล้อม งูเขียว

★ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น กบ เขียด และคางคก พบมากชนิดเขียดภูเขา (งอย)

★ ปลา พบว่าตามลำห้วยน้ำปัว ห้วยไท่ ห้วยสะกาด ห้วยโชน จะมีปลาชนิดปลาบู่ ปลาหมิ่น ปลาตุ๊กห้วย ปลาแก้ม ปลาจาด ปลาปรุง และปลาหมู เป็นต้น

★ ชนิดหอยที่พบ เช่น หอยขม หอยสังข์

★ และในห้วงปี 2544 – 2551 ราษฎรได้พบสัตว์ป่าขนาดใหญ่ เช่น หมีควาย เสือไฟ และชะนีหน้าขาว เป็นต้น

ในพื้นที่โครงการฯ จัดเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่สำคัญของลำน้ำปัว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาขาของแม่น้ำน่าน โดยประกอบด้วยลำน้ำย่อยในพื้นที่ดังนี้ คือ

★ ห้วยไท่ ประกอบด้วยห้วยย่อย คือ ห้วยลอง ห้วยปรุ ห้วยเจียน และห้วยแต่น

★ ห้วยสะกาด ประกอบด้วยห้วยย่อย คือ ห้วยโชน ห้วยผาผึ้ง ห้วยพิ ห้วยนกกก และ ห้วยบ้านยอ

ทั้ง 2 ห้วยข้างต้น จะมีแหล่งกำเนิดต้นน้ำ (ขุนน้ำ) ที่ตอภูเขาเหมือนกันและจะไหลผ่านพื้นที่ของโครงการฯ แล้วไหลไปรวมกันที่ลำน้ำปัว บริเวณทางทิศใต้ของพื้นที่โครงการฯ

สำหรับคุณภาพน้ำค่อนข้างดี แต่จะมีตะกอนในช่วงฤดูฝน เนื่องจากเกิดการชะล้างของหน้าดิน

และบริเวณลำห้วยที่เป็นที่ราบหรือลาดเอียงเล็กน้อย จะมีการทับถมของตะกอนดิน ททราย และเศษไม้เศษพืชพืชต่างๆ เนื่องจากพื้นที่เป็นภูเขาสูง การไหลของน้ำในลำห้วย ทำให้เกิดน้ำตกขนาดเล็กหลายแห่ง เป็นประโยชน์ด้านนันทนาการ ปริมาณน้ำในฤดูแล้งยังคงมีน้ำไหลตลอดปีแต่มีปริมาณน้อย ในลำห้วยไท่ ห้วยสะกาด และห้วยโชน และลำน้ำปัวจะมีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นในฤดูฝน

กรมพัฒนาที่ดิน (2539) ได้จำแนกกลุ่มชุดดินในแผนที่แสดงลักษณะประเภทดินและความเหมาะสมของดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ ในพื้นที่โครงการฯ โดยมีรายละเอียดของหน่วยแผนที่ดินและชุดดินดังหน่วยแผนที่ดินที่ 62

ลักษณะโดยทั่วไป ดินนี้ประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาที่มีความลาดชันมากกว่า 35% ลักษณะเนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ แตกต่างกันไปตามชนิดหินต้นกำเนิด ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน กลุ่มดินนี้ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาที่กระทบต่อระบบนิเวศควรสงวนไว้เป็นป่าธรรมชาติเพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร มีการกัดกร่อนของดินได้ง่าย

ปัจจุบันมีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 โรงเรียน เปิดสอนระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา (ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ตั้งอยู่ 2 แห่ง คือ บ้านจวนใต้ และบ้านกอกน้อย หมู่ที่ 11 ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน และมีศูนย์การศึกษาในสังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) “ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง” (ศคช.) 2 ศูนย์ คือ ศคช.บ้านจวนใต้ และศคช.บ้านกอกน้อย ราษฎรในโครงการฯ มีจำนวน 107 หลังคาเรือน และราษฎร จำนวน 449 คน เกือบทั้งหมดประกอบอาชีพหลักในการทำการเกษตรโดยการปลูกนาขั้นบันไดและปลูกพืชผสมผสาน (วนเกษตร) ฝ้าย กาแฟ

มะเข็ญ ไม้ยืนต้น เป็นต้น และอาชีพรอง ในการเก็บหาของป่า และการล่าสัตว์ เช่น กุ้ง เขียดควา (งอย) ใบบึง และหนอนไม้ไผ่ (รด่วน) อาชีพรับจ้างจะเป็นการออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านในตำบลอื่น ในตัวอำเภอ หรือในต่างจังหวัด เช่น คนงานสวนป่าที่อำเภอพาน้อย คนงานสวนผลไม้ที่จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันตั้งแต่มิโครงการฯ เข้ามาพัฒนาอาชีพปลูกข้าวไร่ เริ่มทำแต่ในปัจจุบันราษฎรได้หันมาทำนาตำบลบ้านโคกแทนการปลูกข้าวไร่ เนื่องจากได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี และรับจ้างในงานของหน่วยงานราชการที่ร่วมโครงการ

ราษฎรมีรายได้จากการปลูกข้าว ข้าวโพด มะเข็ญ กุ้ง เพื่อการบริโภคและที่เหลือเพื่อจำหน่าย ซึ่งสามารถแยกย่อยได้ดังรายละเอียดดังนี้

1. การทำนาขั้นบันได โครงการฯ ส่งเสริมให้ราษฎรในพื้นที่โครงการทำนาขั้นบันได (นาดำ) โดยในปีพ.ศ. 2553 สามารถทำนาขั้นบันไดได้รวมทั้งสิ้น 504 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 50 ถัง/ไร่
2. พืชไร่ พืชที่นิยมปลูกในพื้นที่โครงการ ได้แก่

2.1 ข้าวไร่เพื่อการบริโภค ผลผลิตเฉลี่ย 15 ถัง/ไร่

2.2 ข้าวโพดเพื่อการเลี้ยงสัตว์และจำหน่ายราคา 4 - 5 บาท/กิโลกรัม ผลผลิตเฉลี่ย 600 กิโลกรัม/ไร่

3. ไม้ผลและอื่นๆ

3.1 มะเข็ญ เพื่อการบริโภคและจำหน่ายราคา 20 - 30 บาท/กิโลกรัม (เมล็ดสด) มีพื้นที่ปลูกประมาณ 100 ไร่

3.2 กุ้ง ทำไม้กวาดราคา 10 - 15 บาท/กิโลกรัม มีพื้นที่ปลูกประมาณ 100 ไร่

3.3 พริก เพื่อการบริโภคและจำหน่ายราคา 80 - 100 บาท/กิโลกรัม (แห้ง)

3.4 ลิ่นจี่ มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ (มี

พื้นที่ปลูกลิ่นจี่ของราษฎรหมู่บ้านอื่นที่เข้ามาปลูกประมาณ 60 ไร่)

ได้ทำการส่งเสริมการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น กินได้ และพืชผักปลอดสารพิษหลังการทำนาให้แก่ราษฎรในพื้นที่โครงการ เช่น เมี่ยง กาแฟ เงาะ ฝรั่ง มะละกอ กัลฉวย ขนุน ลำไย มะม่วง กระท้อน ถั่วเหลือง ผักชนิดต่างๆ เป็นต้น

ราษฎรส่วนใหญ่เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้าน สัตว์ที่เลี้ยงประกอบด้วยโค กระบือ จะปล่อยเลี้ยงตามป่า 3 - 4 วันจึงจะติดตามดูสักครั้ง ส่วนสุกรจะเลี้ยงพันธุ์พื้นเมืองลูกผสม (หมูดำ) โดยกักขังในคอก ไม่นิยมปล่อยเลี้ยง และไก่มีทั้งพันธุ์ไก่บ้านและไก่บ้านผสมพันธุ์ไก่ป่า

มีการส่งเสริมเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อพลาสติก และบ่อดินไม่มากนักเช่น กบ ปลาตุ๊ก สัตว์น้ำที่ได้ในการบริโภคบางส่วนได้จากการจับในแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำน้ำบัว ห้วยไท ห้วยสะกาด เป็นต้น สัตว์น้ำที่จับได้ เช่น ปลาบู่ ปลามัน ปลาดุก หอย ปลาแกม ปลาจาด ปลาปรุง ปลาฆูด เป็นต้น ชนิดหอยที่พบ เช่น หอยขม หอยสังข์ โดยจะมีปริมาณไม่มากนักและเพียงพอสำหรับการบริโภคเท่านั้น

ในช่วงเวลาหลังจากกิจกรรมการเกษตร หรือหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวไร่และข้าวโพดแล้วเกษตรกรยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น การเก็บหาของป่า การล่าสัตว์เพื่อการบริโภค แลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน และจำหน่ายออกสู่ภายนอกบ้างเล็กน้อย

งานอุตสาหกรรมอื่นในครัวเรือนไม่ปรากฏพบในชุมชน มีเพียงการจักสานเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ โดยผู้สูงอายุ เพื่อไว้ใช้ในครัวเรือนและปัจจุบันมีการส่งเสริมปักผ้า ทอผ้าเป็นอาชีพเสริม โดยมูลนิธิศุภนิเวศน์

จากข้อมูล กชช. 2 ค ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่า (2550) พบว่าราษฎรมีรายได้เฉลี่ย

ประมาณ 11,012 บาท/ครอบครัว/ปี เป็นรายได้ จากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งถือว่าอยู่ใน เกณฑ์ที่ต่ำ เนื่องจากราษฎรยังคงยึดติดกับระบบ การเกษตรแบบดั้งเดิมในรูปของไร่เลื่อนลอย ขาดการ อนุรักษ์ดินและน้ำจึงได้ผลผลิตต่ำ จำเป็นต้องขยาย พื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตเท่าเดิม แต่ ปัจจุบันราษฎรเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต จากการ ทำไร่มนุษย์มาเป็นการทำงานขั้นบันไดมากขึ้น และปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์กินเอง ถึงแม้มีรายได้ไม่ มากนัก แต่ก็มีความใช้จ่ายต่ำ

ข้อมูลด้านประชากรและอนามัยชุมชน สุขภาพ

อนามัยของราษฎรอยู่ในระดับดี หากเปรียบกับหมู่บ้าน ที่อยู่บนที่สูงอื่นๆ ไม่มีปัญหาสุขภาพติด ไม่ปรากฏว่า เกิดโรคติดต่อที่รุนแรงในหมู่บ้าน โดยมีตัวบ่งชี้สุขภาพ ของสุขภาพอนามัยของราษฎรในหมู่บ้านปรากฏดังนี้

1. มีสถานบริการสาธารณสุขชุมชน (สช.) ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ (พนักงาน สุขภาพ ชุมชน) ให้บริการจำนวน 1 คน
2. อายุเฉลี่ย ชาย - หญิง ที่แต่งงานกันอยู่ ระหว่าง 20-30 ปี
3. มีจำนวนบุตรต่อครอบครัวประมาณ 2 คน และมีประชากรเฉลี่ย 4 คน/ครัวเรือน
4. มีการคุมกำเนิดโดยการทำหมันชาย - หญิง ประมาณร้อยละ 80 และทุกหลังคาเรือนมีส่วนร่วมครบถ้วน
5. มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข หมู่บ้าน (อสม.) เพื่อให้บริการด้านสาธารณสุข ขึ้นพื้นฐาน
6. มีอัตราการเพิ่มของประชากรประมาณ ร้อยละ 1 - 2 ต่อปี
7. มีอันดับกลุ่มโรคที่เกิดมาก ลำดับที่ 1 - 3 คือ โรคระบบทางเดินหายใจ (ร้อยละ25.21) โรคระบบกล้ามเนื้อ (ร้อยละ17.52) และโรคระบบทางเดินอาหาร (ร้อยละ16.52)
8. ปัญหาและอุปสรรค คือ หากมีการเกิดเจ็บป่วยรุนแรงและกะทันหันเกินความสามารถใน

การให้บริการของ สช. การนำคนป่วยเข้ารับบริการ ในโรงพยาบาลชุมชนใหญ่เป็นไปด้วยความลำบาก โดยเฉพาะช่วงฤดูฝน ยานพาหนะเข้าออกค่อนข้าง ลำบาก

สังคมและวัฒนธรรม การปกครองหมู่บ้าน

กอกบ้านจูน อยู่ในเขตปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน ผู้นำ ในหมู่บ้านประกอบด้วยคือ

- ★ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
- ★ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน
- ★ ล่ามชก อบต. 2 คน
- ★ คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายพัฒนา

ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายปกครอง และ ฝ่ายรักษาความสงบ เป็นต้น ผู้นำไม่เป็นทางการคือ ผู้นำทางความเชื่อ เช่น หมอผี ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2551 ถึงปัจจุบัน โครงการฯ ได้จัดตั้ง คณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ระดับชุมชนขึ้น เพื่อให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและให้ความ นับถือผี โดยมีวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านกอก หลายอย่างดังนี้

- ★ ประเพณีกินสโหด เป็นประเพณีการ เลี้ยงผีบรรพบุรุษ ผีป่า หรือผีไร่ข้าวก่อนหรือหลัง กิจกรรมปลูกหรือเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการเลี้ยงผี อีก ทั้งเลี้ยงผีเพื่อให้ผีให้การคุ้มครอง โดยมีความเชื่อว่า ผีคือผู้ให้และผู้คุ้มครองใน 10 วันจะมีการ “เข้ากรรม” 1 ครั้ง
- ★ ประเพณีงานศพ หากมีคนตายจะเอา ศพไว้ 1 คืน การฝังจะให้หมอผีหรือผู้อาวุโสทำการ โยนไข่ลงพื้นดิน หากจุดใดไข่แตกก็ถือว่าจุดนั้นเป็น ที่เหมาะสมสำหรับฝังศพ

แนวความคิดของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีการอนุรักษ์ป่าในส่วนป่าต้นน้ำ (ขุนน้ำ) บางส่วนเพื่อเป็นแหล่งกำเนิดน้ำในลำห้วยเพื่อการใช้สอยอุปโภคบริโภค ซึ่งพบว่าในขอบเขตลุ่มน้ำมีพื้นที่ป่าต้นน้ำเหลือประมาณ 1,300 ไร่ และมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนดั้งเดิมไว้เพื่อเป็นสุสานจำนวน 3 จุด เนื้อที่ประมาณ 350 ไร่ อยู่ใกล้ที่ตั้งบ้านเรือน จนในปี 2551 ชุมชนร่วมกับโครงการฯ มีแผนจะกำหนด พื้นที่ที่ปลูกป่าฟื้นฟูใหม่ให้เป็นป่าชุมชน เพื่อร่วมกันดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ จำนวนประมาณ 5,000 ไร่ ด้านไฟฟ้า พบว่าราษฎรในชุมชนได้มีการดำเนินการร่วมกันทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันการเกิดไฟป่าทุกปี และพบว่ามีการเกิดไฟป่าบ่อยมาก ปัญหาการเกิดไฟป่า ส่วนใหญ่มาจากการไหม้ลุกลามจากชุมชนข้างเคียง ซึ่งราษฎรในพื้นที่จะร่วมกันเข้าไปดำเนินการดับและควบคุมไฟป่าร่วมกัน และร่วมกันจัดตั้ง “ยามเฝ้าไฟป่า” ประจำแต่ละกลุ่มบ้าน การอนุรักษ์สัตว์ป่า ชุมชนได้มีการร่วมกันอนุรักษ์สัตว์ป่าในพื้นที่บางจุด คือ ในเขตป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ การอนุรักษ์สัตว์น้ำ ชุมชนได้มีการอนุรักษ์สัตว์น้ำในลำห้วยโดยกำหนดเขตอนุรักษ์ห้ามล่าในพื้นที่ลำห้วยเป็นบางช่วง และมีการจับสัตว์น้ำขนาดเล็กลงจากแหล่งน้ำแห่งอื่นๆ มาปล่อยในเขตอนุรักษ์ในลำห้วยใกล้หมู่บ้าน

ความต้องการของการพัฒนาหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านพบว่าชุมชนมีความต้องการสำหรับการพัฒนาตามลำดับดังนี้

1. นาขั้นบันไดที่ผลิตข้าวพอเพียงต่อการบริโภค
2. ถนนที่สะดวก

3. ที่ดินทำกินที่มีความเหมาะสม
4. โรงเรียนในระบอบที่ทั่วถึงทุกกลุ่มชุมชน
5. แหล่งน้ำเพียงพอต่อการทำนาขั้นบันได
6. การส่งเสริมอาชีพ
7. การเพิ่มมาตรฐานการบริการด้านสาธารณสุข

โครงการพัฒนาบ้านนอก - บ้านจุนฯ

ได้ดำเนินกิจกรรม ดังนี้ คือ

1. การพัฒนาด้านป่าไม้ โดยการปลูกฟื้นฟูป่าและปลูกปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำ ปลูกป่าไม้ใช้สอยปลูกสวนป่าห้วย รวมทั้งสิ้น 4,150 ไร่
2. การขุดปรับพื้นที่ตามแนวทางการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยการขุดนาขั้นบันได เพื่อปลูกข้าวและทำการเกษตรอื่นๆ หลังจากการทำนา จำนวน 504 ไร่
3. การส่งเสริมอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น การปักผ้า ทอผ้าพื้นเมือง (ผ้าลื้อ) เลี้ยงสุกรพื้นบ้าน การเลี้ยงเป็ด/ไก่ การเลี้ยงปลาในบ่อธรรมชาติ ทำให้ราษฎรมีรายได้ และมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่ายอีกทางหนึ่ง ส่วนผ้าปัก/ผ้าทอจะส่งไปยังศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เพื่อขายนำรายได้กลับมายังเกษตรกร ในแต่ละปีมีรายได้นับแสนบาท
4. การส่งเสริมการปลูกพืชผักหลังการทำนา เช่น พืชผักต่างๆ พืชกินหัว(หอม/กระเทียม) และพืชไร่ เป็นต้น ผลผลิตที่ได้จะมุ่งเน้นเพื่อการบริโภคในชุมชนและแลกเปลี่ยนในชุมชน

ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการ

1. **สภาพป่า** โครงการฯ มีพื้นที่ 14,465 ไร่ พื้นที่ป่าเดิมมีสภาพสมบูรณ์มีพื้นที่ประมาณ 1,300 ไร่ และป่าเสื่อมโทรม จากการถูกบุกรุกแผ้วถางมีพื้นที่ประมาณ 10,800 ไร่ ตั้งแต่ปี 2544 – 2556 โครงการฯ ได้มีการดำเนินการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าต้นน้ำลำธารและลดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของราษฎร จนป่า

ได้รับการฟื้นฟูเพิ่มขึ้นจากงบกปร.และงกรมอุทยานฯ 4,150 ไร่ โดยมีพื้นที่ป่าที่ราษฎรคืนผืนป่า 3,059 ไร่ รวมทั้งสิ้น 7,209 ไร่

2. แหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในลำห้วย ห้วยผ้าง 61,245 ลูกบาศก์เมตร ห้วยพิ 110,581 ลูกบาศก์เมตร ห้วยสะกาด 71,452 ลูกบาศก์เมตร ห้วยเหยียง 40,830 ลูกบาศก์เมตร ห้วยไท 265,394 ลูกบาศก์เมตร ห้วยไซ 244,979 ลูกบาศก์เมตร รวม 794,481 ลูกบาศก์เมตร น้ำบาดาล 3285 ลูกบาศก์เมตร รวมปริมาณน้ำในแหล่งน้ำทั้งสิ้น จำนวน 797,766 ลูกบาศก์เมตร

3. พื้นที่สำหรับการเกษตร (นาขั้นบันได) มีพื้นที่ทำนาขั้นบันได ทั้งสิ้น 504 ไร่ ได้ผลผลิตข้าว 13,950/11,004/12459 ถึง (ปีพ.ศ. 2554/2555/2556 ตามลำดับ) ผลผลิตเฉลี่ย 50 ถึง/ไร่

4. คุณภาพชีวิตของชุมชน คุณภาพชีวิตของราษฎรดีขึ้นจาก มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคทั้งปี (25 ถึง/คน/ปี) มีรายได้จากการปลูกพืชผัก 220,700 บาท การทอดผ้า 17,000 บาท ขายใบชาอัสสัม การเลี้ยงไก่เลี้ยงสุกร จากเดิมปี 2543 มีรายได้เฉลี่ย 9,000 บาทต่อคนต่อปี ปัจจุบันจากข้อมูลพัฒนาชุมชน อำเภอปัว เดือนพฤษภาคม 2556 มีรายได้เฉลี่ย 34,867 บาทต่อคนต่อปี

ด้านชุมชน ราษฎรในชุมชน มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และการพัฒนาวิธีการทำการเกษตร ตลอดจนการสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และปลูกฝังค่านิยมที่ตอบสนองต่อการทำการเกษตรตามแนวทางการอนุรักษ์ดินและน้ำ ควบคู่กับการปรับตัวให้เข้ากับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างเข้มข้น (Intensive Farming) และค้ำค้ำมากที่สุดในพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งจะต้องเสริมสร้างอาชีพที่เป็นมิตรกับป่าอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ราษฎรในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์และมีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ราษฎรในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรค

ด้านกายภาพ จากสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ไม่เหมาะสำหรับทำการเกษตร และโครงสร้างของดินมีคุณภาพต่ำ การจะทำการเกษตรจำเป็นต้องมีการปรับปรุงบำรุงดินอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและงบประมาณสูง ตลอดจนปัจจัยการผลิตและองค์ความรู้ในด้านการผลิตมีราคาสูงและยุ่งยากลำบากในทางปฏิบัติ เนื่องจากสภาพพื้นที่ตั้งโครงการฯ ค่อนข้างทุรกันดาร ทำให้การพัฒนาเป็นไปในลักษณะแบบค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป โดยการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

“รักษป่า รักษน้ำ” บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจนา รุจิพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิบูล สุรพรไพบุลย์
และนายสุพจน์ ดีอินคำ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้และน้ำเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์ ซึ่งเป็นต้นทุนที่ธรรมชาติได้มอบให้มาแบบได้เปล่า แต่หากไม่มีการบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากป่าไม้และต้นน้ำอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะหากไม่มีการปกป้องรักษาป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ ก็จะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่ใช้อยู่ปัจจุบันและในอนาคต ชุมชนบ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่สูง มีความสัมพันธ์กับป่าต้นน้ำน่าน ซึ่งมีพื้นที่แนวเขตชุมชนครอบคลุมทั้งหมดประมาณ 34,833.33 ไร่ โดยแบ่งออกดังนี้

- ★ พื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 184.67 ไร่ (0.53%)
- ★ พื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 9,972.30 ไร่ (28.63%)
- ★ พื้นที่เกษตรกรรมถาวร จำนวน 13.13 ไร่ (0.04%) เป็นสวนไม้ผลแปลงเกษตร ศูนย์ภูฟ้า
- ★ พื้นที่เกษตรแบบหมุนเวียน จำนวน 9,959.17 ไร่ (28.59%) ไร่ข้าว ไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไร่หมุนเวียนหรือไร่เปล่าทิ้งไว้ 1 – 6 ปี
- ★ พื้นที่ป่า จำนวน 24,676.36 ไร่ (70.84%) ใช้เป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร แหล่งต้นน้ำประปาภูเขา เพื่อให้อุปโภคและบริโภคในครัวเรือน แยกเป็นป่าพิธีกรรม จำนวน 20.74 ไร่ (0.06%) ป่าอนุรักษ์ จำนวน 24,568.42 ไร่ (70.53%) ป่าอนุรักษ์ฟื้นฟู จำนวน 19,695.91 ไร่ (56.54%) และ

ป่าใช้สอย จำนวน 4,959.71 ไร่ (14.24%) (ที่มาข้อมูล: การหมยแนวเขตพื้นที่โซนพิเศษอย่างมีส่วนร่วม โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม อุทยานแห่งชาติดอยภูคาและมูลนิธิรักษาไทยและสถาบันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง. กันยายน 2552)

แหล่งน้ำสำคัญของชุมชนบ้านห้วยลอย ประกอบด้วยด้านหน้าหมู่บ้านมีลำน้ำหมาวและห้วยลอย ด้านหลังหมู่บ้านมีลำน้ำว่า ลำน้ำสาขาของแม่น้ำน่าน และห้วยลึก แหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านห้วยลอย (ที่มาข้อมูล: โครงการยกระดับคุณภาพชีวิตหมู่บ้าน/ชุมชนแบบมีส่วนร่วม: บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. กันยายน 2554)

ในปัจจุบันการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตด้านการเกษตรและการดำเนินชีวิตของชุมชน ได้ก่อให้เกิดภาวะความกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้น สมาชิกในชุมชนเริ่มละเลย ภูมิปัญญาการเกษตรแบบดั้งเดิมหันมาพึ่งพารูปแบบการเกษตรแผนใหม่ (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช) เพื่อสร้างรายได้ที่สูงขึ้น จนมีผลกระทบต่อป่าต้นน้ำน่านแบบรูปคืบ ดังนั้นมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน และผู้นำชุมชนบ้านห้วยลอย จึงได้ตระหนักถึงปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น อาจส่งผลกระทบต่อ “ป่าต้นน้ำ” และพื้นที่ป่าชุมชนที่มีอยู่เดิม และเล็งเห็นความสำคัญกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาใน

อนาคต จึงได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาบริหารจัดการ ป่าต้นน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วม บ้านห้วยลอย ตำบล ภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ เพื่อให้ชุมชน (เด็ก เยาวชน และประชาชน) ได้ตระหนักถึง “การอนุรักษ์และ การใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ” เพื่อให้มีความหลากหลายทางชีวภาพของสรรพสิ่งในพื้นที่ป่า ให้มีสัตว์น้ำ ในแหล่งน้ำ ตลอดจนเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้าน อาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการบริหารจัดการ ของสมาชิกชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อชุมชนจะได้มีป่าต้นน้ำ พืชอาหาร พืชใช้ประโยชน์ พืชใช้สอย เป็นการสร้างความเข้มแข็งและให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน บนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ของชุมชนบ้านห้วยลอย มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ และป่ารอบชุมชน
2. เพื่อใช้ประโยชน์จากผืนป่าเป็นแหล่ง ต้นน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งพืชสมุนไพรให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และสามารถ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อให้ชุมชนบ้านห้วยลอยเกิดการ บริหารจัดการและเกิดการใช้ประโยชน์ป่าต้นน้ำร่วมกันอย่างยั่งยืน
4. เพื่อสนองพระราชดำริในโครงการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วิธีการดำเนินงาน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ได้ดำเนินงานเพื่อสนองงานตามโครงการอนุรักษ์ พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) โดยเลือกดำเนินงานในพื้นที่สนองงาน คือ ชุมชน

บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัด น่าน โดยปี 2554 - 2556 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลล้านนา น่าน ได้ดำเนินงานบริการวิชาการ “โครงการยกระดับคุณภาพชีวิตหมู่บ้าน/ชุมชนแบบมี ส่วนร่วม :บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน” เพื่ออบรมสร้างอาชีพและรายได้เสริม และการจัดทำบัญชีครัวเรือน และในปี 2556 ได้ เข้าไปดำเนินงานโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการ พรรณพืชท้องถิ่นในป่าโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: บ้าน ห้วยลอย อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน” เพื่อศึกษา วิจัยพันธุ์กรรมพืชอาหาร พืชสมุนไพร และพืชใช้สอย ของชุมชน จากการเข้าดำเนินกิจกรรมต่างๆ ผ่าน โครงการวิจัยและบริการวิชาการ ตั้งแต่ไฟฟ้ายังไม่เข้า หมู่บ้าน จนกระทั่งมีการติดตั้งระบบไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ในปีที่ผ่านมา สมาชิกในชุมชนเริ่มละเลยภูมิปัญญา การเกษตรดั้งเดิมหันมาพึ่งพารูปแบบการเกษตร แผลงใหม่ (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัด ศัตรูพืช) เพื่อสร้างรายได้หวังเลี้ยงครอบครัวและส่ง ลูกหลานเล่าเรียน การเกษตรสมัยใหม่ที่นำชุมชน ละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมแบบพออยู่พอกิน สู่การพึ่งพา สารเคมีหาง่ายและใช้สะดวก ได้ทำลายผืนป่ารอบ ชุมชนอย่างรวดเร็ว เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีกำจัด ศัตรูพืชในดิน และแหล่งน้ำอันเป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์น้ำแหล่งอาหารโปรตีน เกิดการเสื่อมโทรมของ ผืนดินจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและขาดการจัดการ บำรุงดิน ตลอดจนเกิดการขาดการบริหารจัดการ ประปาหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ เนื่องจากสมาชิกต่าง มีภาระกิจไปทำไร่ของตนเอง

การ “รักษาป่า รักษา น้ำ บ้านห้วยลอย” จะ เกิดผลสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการที่สมาชิกชุมชนบ้าน ห้วยลอยทุกเพศทุกวัย เกิดจิตสำนึกในการปกป้อง รักษาป่า การอนุรักษ์น้ำ และมีจิตอาสาเพื่อการบริหาร จัดการป่าต้นน้ำร่วมกัน โดยมีภาคีเครือข่ายในการ ร่วมสร้างและเป็นแรงเสริมให้บรรลุเป้าหมายได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กิจกรรมเตรียมความพร้อมของพื้นที่และบุคลากร เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

โดยศึกษาบริบทศักยภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิด กำหนดขอบเขตพื้นที่เป้าหมายการดำเนินงาน และกิจกรรมที่จะดำเนินงาน โดยมีพื้นที่ที่มีลักษณะเป็น ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกินของชุมชน พร้อมกำหนดกลุ่มแกนนำ บุคลากรเข้าร่วมและปรับกระบวนการพัฒนา มุ่งบูรณาการการดำเนินงานอย่างเป็นองค์รวมโดยมีเด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางพัฒนาพร้อมกันทั้งคนและพื้นที่โดยกระบวนการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน สร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมการขับเคลื่อนดูแลโครงการ การเข้าร่วมกิจกรรม การเก็บรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานโครงการ และสังเคราะห์ผลการดำเนินงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2 กิจกรรม อนุรักษ์ ป้องกันรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ และพื้นที่อนุรักษ์ แบบชุมชนมีส่วนร่วม

จัดเวทีชาวบ้านทบทวนแนวเขตพื้นที่โซนพิเศษอย่างมีส่วนร่วม บ้านห้วยลอย และพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมออกแบบกิจกรรมดูแลรักษาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ เช่น การปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำในพื้นที่สำคัญและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ “การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ตลอดจนกิจกรรมอนุรักษ์เชิงพื้นที่ เพื่อผลักดันเป็นพื้นที่อนุรักษ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ เช่น การบวชป่า ป่าอนุรักษ์สหทัยงค์ กิจกรรมอนุรักษ์วังปลา ปล่อยปลา ตามลำน้ำสาขาในพื้นที่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 กิจกรรมการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตแบบ

ชุมชนมีส่วนร่วม

สนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มอาชีพนำร่อง เพื่อทดแทนหรือลดการปลูกข้าวโพด มี“กลุ่มปลูกเสาวรส โครงการหลวง” โดยการสนับสนุนจากภาคีโครงการหลวง หรือพืชทางเลือกอื่นๆ ตลอดจนกระบวนการผลิตแบบผสมผสาน โดยอาศัยการใช้ประโยชน์จากน้ำของป่าต้นน้ำ “น้ำประปาภูเขา” เพื่อลดรายจ่ายภาคครัวเรือน และสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนากลุ่มปราชญ์ หมอสมุนไพร โดยการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่รุ่นลูกหลานในชุมชน ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนากลุ่มแม่บ้านและกลุ่มสตรีในการแปรรูปผลผลิตจากป่าหรือผลผลิตทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 กิจกรรมการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต

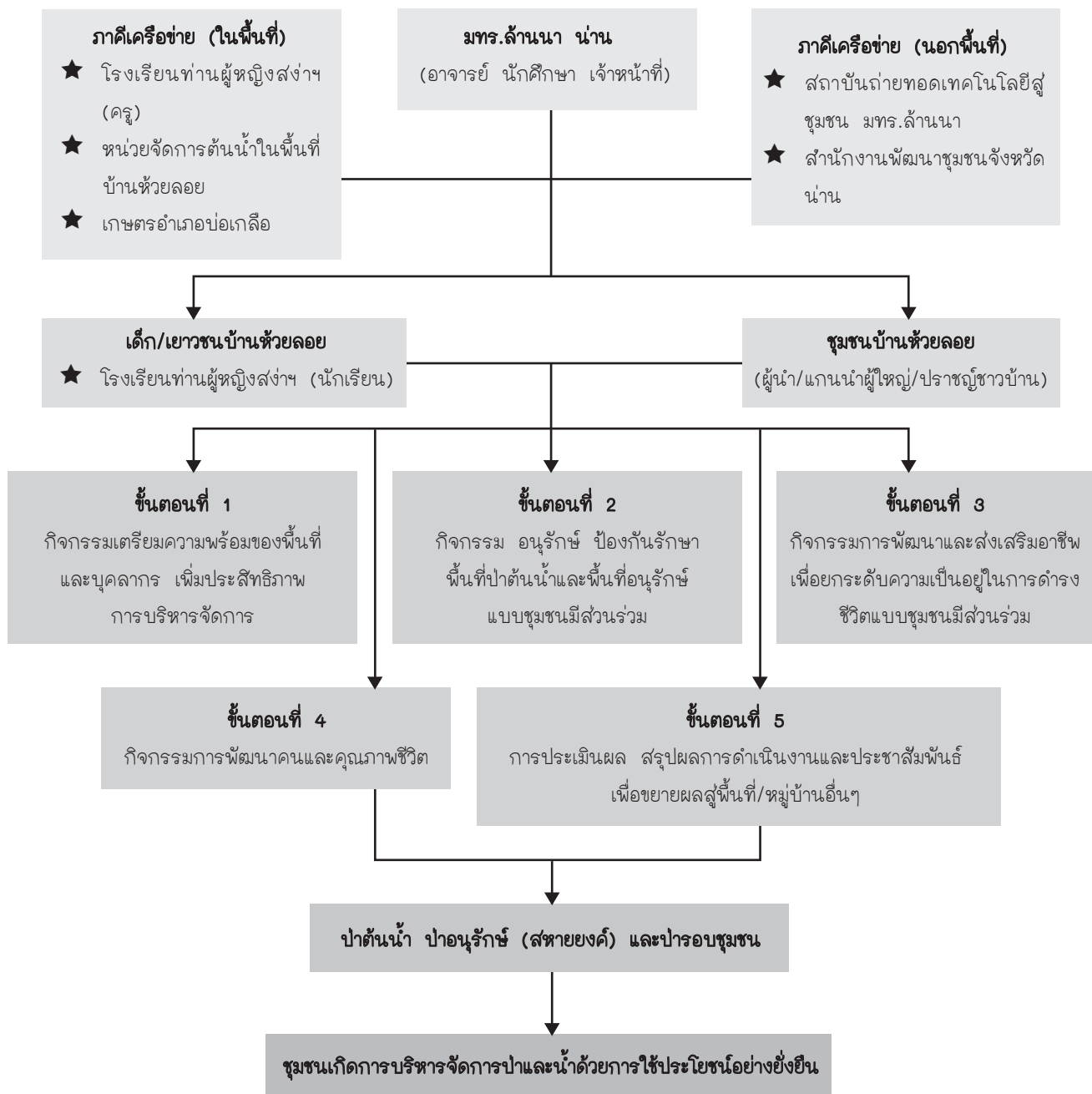
จัดการอบรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ กรอบการอนุรักษ์ การสืบสาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการศึกษาแนวทางจากพื้นที่นำร่องและประสบผลสำเร็จ การศึกษาดูงานทางด้านวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ประโยชน์จากพืชด้านอาหาร สมุนไพร และหัตถกรรม จากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในจังหวัดน่าน การศึกษาพัฒนาอาชีพทางเลือกหรือปลูกพืชทดแทนการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ ลดการบุกรุกพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ และสามารถต่อยอดขยายผลในชุมชน ศึกษาทดลองเพาะขยายพันธุ์พืช โดยการคัดเลือกพืชที่มีศักยภาพในเพาะขยายพันธุ์ มีการตั้งกลุ่มบริหารจัดการป่าต้นน้ำในชุมชน เพื่อนำร่องถ่ายทอดการสร้างจิตสำนึกรักษ์ป่าและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เด็กและเยาวชนในชุมชนโดยอาศัยกลุ่มหมอสมุนไพร ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ถ่ายทอดอาศัยกระบวนการปูสอนหลาน ตลอดจนสร้างสื่อเอกสารชุดองค์ความรู้ ประชาสัมพันธ์ และร่วมปลูกพืชที่ขยายพันธุ์ คีนุ่แหล่งธรรมชาติแบบชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผล สรุปผลการดำเนินงาน

จัดประชุมด้วยกระบวนการ Focus Group โดยมีคณะทำงาน ผู้นำชุมชน และสมาชิกของชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ธรรมชาติ รวมทั้งพืชที่มีในป่าของชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการกระตุ้นและส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และมีการประเมินสรุปผลการดำเนินงาน และจัดทำรายงานผลการดำเนินโครงการเพื่อเผยแพร่ผลงานขยายผลสู่พื้นที่หรือหมู่บ้านใกล้เคียงต่อไป

กรอบแนวความคิดของโครงการ/กิจกรรม

บทสรุป

การปลูกจิตสำนึก “รักษป่า รักษน้ำ” และสร้างความรับผิดชอบในการบริหารจัดการป่าต้นน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยลอย โดยการดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ประกอบด้วยคณาจารย์ ศึกษานิเทศก์ (เยาวชน) จากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ และเจ้าหน้าที่สายสนับสนุนภาคีเครือข่าย (ในพื้นที่) ประกอบด้วยคณะครูและนักเรียน โรงเรียนทำนุผู้หญิงสง่าฯ ที่เข้าร่วมโครงการหน่วยจัดการต้นน้ำในพื้นที่บ้านห้วยลอย สำนักงานเกษตรอำเภอเกลือ องค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า อำเภอเกลือ และภาคีเครือข่าย (นอกพื้นที่) สถาบันถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน

ชุมชนบ้านห้วยลอยจะมีพื้นที่แนวเขตป่าในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยลอย อย่างน้อย 3 แห่ง คือ มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ป่าอนุรักษ์สหทัยวงศ์) มีพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีระบบประปาภูเขา เพื่อให้อุปโภคและบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปี และมีการสร้างฝายชะลอน้ำ ประมาณ 5 ฝายต่อปี ระยะเวลา 3 ปี รวมอย่างน้อย 15 ฝาย และสมาชิกชุมชน ทั้งเด็ก เยาวชน และประชาชน ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัยสัตว์ป่า และพืชสมุนไพรให้คงอยู่และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีกลุ่มปราชญ์ชุมชน เกษตรกรนำร่องร่วมศึกษาเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพทางเลือก หรือปลูกพืชทดแทนการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ ลดการบุกรุกพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ และสามารถต่อยอดขยายผลในชุมชนได้ สมาชิกชุมชนบ้านห้วยลอยมีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค ตลอดจนใช้ในภาคเกษตรรอบครัวเรือน เพียงพอตลอดทั้งปี มีการจัดตั้งกลุ่ม

บริหารจัดการป่าต้นน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการปกป้องรักษาป่าและน้ำอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ตลอดทั้งสมาชิกชุมชนทั้งเด็ก เยาวชน และประชาชนเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงอนุรักษ์และน้ำระหว่างนักศึกษา นักวิชาการ และภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมโครงการ อันจะนำไปสู่แนวทางการเป็นชุมชนต้นแบบเพื่อการขยายผลสู่ชุมชนอื่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

การหมยแนวเขตพื้นที่โซนพิเศษอย่างมีส่วนร่วม โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม. อุทยานแห่งชาติดอยภูคา มูลนิธิรักษาไทยและสถาบันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง. กันยายน 2552.

โครงการยกระดับคุณภาพชีวิตหมู่บ้าน/ชุมชนแบบมีส่วนร่วม : บ้านห้วยลอย ตำบลภูฟ้า อำเภอเกลือ จังหวัดน่าน. กันยายน 2554.

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แหล่งสืบค้น. www.rspg.or.th. เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2557.

สร้างป่า สร้างรายได้

นายเทพณรงค์ ยะสุย

โครงการศูนย์ไฟฟ้าพัฒนา (กรมป่าไม้)

บทนำ

จังหวัดน่านพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนถึงประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่ทั้งหมด จัดเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ เป็นแหล่งต้นน้ำน่านและต้นน้ำยม ปริมาณน้ำจากลุ่มน้ำน่านที่ไหลเข้าสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาคิดเป็นร้อยละ 45 ของปริมาณน้ำทั้งหมดในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันมีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลาย ป่าต้นน้ำน่านมีสภาพเสื่อมโทรม ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ดินถล่มอย่างต่อเนื่อง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงตระหนักในปัญหาดังกล่าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน จึงพระราชทานแนวทางการพัฒนาพื้นที่ปลูกป่าต้นน้ำ โดยให้ประชาชนมีรายได้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ป่าไม้ มีพระราชดำริให้มีการปลูกไม้หลายๆ ระดับ หลายๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูง ลดหลั่นกันลงมาให้มีความเป็นป่าปลูกป่าร่วมกับพืชเศรษฐกิจ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้และทำให้มีป่าไม้เพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย โครงการสร้างป่าสร้างรายได้เป็นโครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารในลักษณะผสมผสาน กิจกรรมการปลูกไม้ป่าเป็นไม้ประธาน และปลูกไม้เศรษฐกิจเป็นพืชควบเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าและช่วยชาวบ้านให้มีรายได้จากพืชควบอย่างเกื้อกูล โดยมีการบูรณาการหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ศูนย์การศึกษาานอกโรงเรียน และภาคธุรกิจเอกชนให้สามารถดำเนินการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. “สร้างป่า” โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูง จากการปลูกพืชไร่หมุนเวียน และการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นการปลูกพืชแบบผสมผสานในระบบวนเกษตร เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร เพิ่มความหลากหลาย และรักษาสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มบนพื้นที่สูง ด้วยความสมัครใจและเสียสละพื้นที่ทำกินบางแปลงเพื่อเข้าร่วมโครงการ
2. “สร้างรายได้” ให้กับผู้ที่เข้าร่วมโครงการ โดยมีรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบผสมผสานในระบบวนเกษตร ตลอดในการเข้าร่วมโครงการ และในระยะยาวจะมีไม้ยืนต้น ไม้ป่า ที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น

รูปแบบในการสร้างป่าสร้างรายได้

การเลือกรูปแบบการสร้างป่า สร้างรายได้ มีปัจจัยสำคัญที่เป็นข้อกำหนดคือ ระดับความลาดชันและความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางของพื้นที่ โดยมีแนวคิดการดำเนินงานดังนี้

1. ในบริเวณพื้นที่ลาดชันน้อยกว่าร้อยละ 5

การจัดการดินด้วยการไถพรวนตามแนวขวางทางลาดเท เพื่อทำนาขั้นบันได มีการปลูกพืชคลุมและบำรุงดิน พืชไม้ป่า ได้แก่ ไม้ มะแข่น ตำวหวาย มะขามป้อม ค้อ ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง สะเดา กระถินเทพา พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กัลย เงาะหม่อน ข้าวไร่ สมนุนไพร ลับปะรด ขนุน ผักสวนครัว พืชตระกูลถั่ว มะปราง เสาวรส เมี่ยง รูปแบบการปลูก ไม้ป่าให้มีระยะห่าง 8x8 เมตร ไม้

เศรษฐกิจ 4x4 เมตร พืชสมุนไพรปลูกตามช่องว่างของไม้ป่าและไม้เศรษฐกิจ แนวการดูแลต้องมีการลดการใช้สารเคมีและการเผา

2. ในบริเวณพื้นที่ลาดชัน ร้อยละ 5 - 35

การจัดการดินควรขุดคูรับน้ำรอบขอบเขา ขุดปรับเฉพาะหลุมปลูกหรือทำนาขั้นบันได ปลูกหญ้าแฝก ถั่วมะแฮะ สำหรับอนุรักษ์ดินและน้ำ พืชไม้ป่า ได้แก่ เต่าร้าง ประดู่ มะขามป้อม มะเข่น มะไฟป่า มะค่าโมง โท่ ไม้ ต้าว หวาย ผักหวาน ลัก กระถิน มะหาด ตะกั่ว พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ชา เมี่ยง หม่อน ข้าว ข้าวไร่ กาแฟ มะคาเดเมีย สมุนไพร จิงกี้ก บุก ผักกูด ผักหนาม ดอกลิ้นจี่ลาว รูปแบบการปลูกปลูกแบบผสมผสานตามแนวขั้นบันได ไม้ป่าเนื้อแข็ง ร้อยละ 25 ไม้โตเร็วร้อยละ 25 ไม้เศรษฐกิจร้อยละ 50 การดูแลรักษาต้องมีระเบียบของชุมชน มีการทำแนวกันไฟป้องกันไฟป่า

3. ในบริเวณพื้นที่ลาดชันมากกว่าร้อยละ 35

การจัดการดินควรใช้คูรับน้ำรอบขอบเขา ใช้แรงงานคนขุดฐานกว้าง 1.5 เมตร มีระยะระหว่างคันดิน 8-10 เมตร ใช้หญ้าแฝกปลูกขวางทางลาดชัน มีมะแฮะปลูกตามแนวระดับ พืชไม้ป่า ได้แก่ ต้าว มะขาม หวาย มะขามป้อม ไม้ตง ไม้รวก พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ลิ้นจี่ ส้มโอ เมี่ยง กล้วย กาแฟ รูปแบบการปลูกเป็นการปลูกแบบผสมผสานกัน มีการจัดการน้ำในหน้าแล้ง

การเลือกชนิดของพืชพันธุ์ต่างๆที่ปลูกจำเป็นต้องคำนึงถึงระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางด้วย ถึงแม้ในภาพรวมของอำเภอปอเกลือ จังหวัดน่านจะไม่มี ความแตกต่างกันมากนัก การขับเคลื่อนโครงการ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งกำหนดกฎกติกาข้อตกลงของกลุ่ม นอกจากนี้ยังต้องบูรณาการระหว่างหน่วยงาน

เครือข่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของประชาชนได้ตรงกับความต้องการรวมทั้งสนับสนุนการตลาดเพื่อรองรับผลผลิตที่เกิดขึ้นด้วย

การดำเนินงาน

ในการดำเนินงานโครงการดังกล่าวในพื้นที่จังหวัดน่าน มีศูนย์พัฒนาเป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและประสานงาน เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในพื้นที่รับผิดชอบกิจกรรมในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในพื้นที่รับผิดชอบกิจกรรมในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ ครูจากศูนย์การศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอปอเกลือเป็นเจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชนหมู่บ้านเป้าหมายพื้นที่รับผิดชอบ หน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน เป็นหน่วยงานสนับสนุนปัจจัยการผลิตทางการเกษตร โดยมีภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วยบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด และบริษัทอุตสาหกรรมเครื่องหอมไทย - จีน จำกัด จะเป็นหน่วยงานสนับสนุนด้านการตลาด

ขั้นตอนการดำเนินงานประกอบไปด้วย การประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแผนการปฏิบัติงาน กำหนดหมู่บ้านเป้าหมาย ประชุมทำความเข้าใจเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชน ประชาคมสร้างความมั่นใจในหมู่บ้านเป้าหมาย สார்วจข้อมูลและสภาพพื้นที่ของผู้เข้าร่วมโครงการ วางแผนการดำเนินงานโครงการพื้นที่รายแปลง ดำเนินการตามแผนงานโครงการ และการติดตามประเมินผล

ทั้งนี้ได้มีการประชุมครั้งแรกในวันที่ 21 มกราคม 2556 มีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และสำนักส่งเสริมการศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอปอเกลือ จังหวัดน่าน ร่วมประชุมเพื่อกำหนดนโยบายการดำเนินงานจาก ว่าที่ร้อยตรีภักดิ์ วัฒนศิริ

กรมวังผู้ใหญ่ ณ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 (เชียงใหม่) ต่อมาในวันที่ 24 มกราคม 2556 มีการประชุมเตรียมจัดทำโครงการ ที่สำนักส่งเสริม การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดน่าน โดยมีเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ และครู จากศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัย อำเภอป่อเกลือ จังหวัดน่าน ร่วมวางแผน กำหนดกรอบเวลาในการปฏิบัติงาน รวมทั้งกำหนด หน้าที่รับผิดชอบ หลังจากนั้นได้มีการประชุม ประชา พิจารณ์ และรับสมัครผู้ที่สนใจเข้าร่วมโครงการและ มี การ ส่ง เสริม และ สนับสนุนพันธุ์ไม้ป่า พืชเกษตร กาแฟ และปัจจัยการผลิตต่างๆ เข้าไปในหมู่บ้าน เป้าหมาย

ครูจากศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยปฏิบัติงานประจำ ในเขตพื้นที่อำเภอป่อเกลือ จังหวัดน่าน และเป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีหน่วยงานราชการ เข้าไปส่งเสริมในเบื้องต้น มีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน รวม 112 ราย พื้นที่รวม 388 ไร่ จาก พื้นที่ 13 กลุ่มบ้าน (9 หมู่บ้าน) ในเขตพื้นที่ตำบล ป่อเกลือใต้ ตำบลป่อเกลือเหนือ และตำบลดงพญา อำเภอป่อเกลือ จังหวัดน่าน

หลังจากดำเนินงานมาได้หนึ่งปีมีผู้ที่สนใจ เข้าร่วมโครงการเพิ่มขึ้น ทั้งการขยายพื้นที่เพิ่มและผู้ ที่ สนใจรายใหม่ อยู่ในช่วงการเก็บข้อมูลของเจ้าหน้าที่

พื้นที่ดำเนินการ

ได้คัดเลือกพื้นที่ดำเนินงานในหมู่บ้านที่มี ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ที่มี

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

โครงการ “สร้างป่าสร้างรายได้” จะเป็น แนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน บทเรียนของโครงการนี้จะทำให้มีการเรียนรู้ถึง รูปแบบ และวิธีการจัดการป่าโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ที่	หมู่บ้าน			ที่อยู่			ผู้เข้าร่วมโครงการ	
	กลุ่มบ้าน	บ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ราย	พื้นที่ (ไร่)
1	ห้วยวีน	น้ำหมาว	9	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	5	7
2	กอก่วงใน	กอก่วง	11	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	13	20.5
3	กอก่วงนอก	กอก่วง	11	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	13	17
4	น้ำแพะใน	น้ำแพะ	13	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	1	2
5	น้ำแพะนอก	น้ำแพะ	13	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	1	2
6	หนองน่าน	หนองน่าน	12	ป่อเกลือใต้	ป่อเกลือ	น่าน	6	26
7	ห้วยลี้ะ	ปากำ	5	ดงพญา	ป่อเกลือ	น่าน	1 แปลงรวม	35
8	ขุนน้ำจอน	ปากำ	5	ดงพญา	ป่อเกลือ	น่าน	1 แปลงรวม	35
9	ปากำ	ปากำ	5	ดงพญา	ป่อเกลือ	น่าน	1 แปลงรวม	20
10	เด่น	สะพาน	1	ดงพญา	ป่อเกลือ	น่าน	14	43
11	ห้วยหมี่	ห้วยหมี่	6	ดงพญา	ป่อเกลือ	น่าน	10	26
12	นากีน	นากีน	5	ป่อเกลือเหนือ	ป่อเกลือ	น่าน	13	49.5
13	ห้วยขาบ	ห้วยขาบ	7	ป่อเกลือเหนือ	ป่อเกลือ	น่าน	33	105
รวม							112	388

รักษป่า “น่าน” ปลุกลา ปลุกลคน

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และมูลนิธิปิดทองหลังพระ

“น่าน” ความงามท่ามกลางวิกฤติ

“น่าน” พื้นที่ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในเชิงภูมิศาสตร์ เพราะเป็นต้นน้ำน่าน หัวใจสำคัญของระบบน้ำในประเทศไทย (ร้อยละ 45 ของแม่น้ำเจ้าพระยา) แต่ “น่าน” ต้องเผชิญกับปัญหาการรุกรุกรุนแรงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมต่อเนื่องมานานหลายปี จากการที่ป่าต้นน้ำน่านถูกบุกรุกทำลายในอัตราสูงมากจนน่าตกใจ

ช่วงปี 2548 – 2552 พื้นที่ป่าไม้ในน่านถูกแผ้วถางเผาทำลายเพื่อการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว อย่างข้าวโพด เพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าตัว กล่าวคือ จาก 3 แสนไร่ เป็น 9 แสนไร่ ภายในระยะเวลาเพียง 4 ปี ทำให้ “น่าน” เป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือและเป็นที่มาของอากาศเลื้อย เพราะหมอกควันจากการเผาเตรียมพื้นที่การเกษตรดินเสื่อมด้วยสารตกค้างจากการใช้เคมีกำจัดวัชพืช น้ำปนเปื้อนสารเคมี และเต็มไปด้วยตะกอนจากการชะหน้าดิน ร้อยละ 75 ของชาวอำเภอสองแคว สุขภาพเสื่อมโทรม ด้วยสารพิษในเลือดสูงกว่าระดับปกติธรรมดาถึง 5 เท่า และแนวลุ่มน้ำเกิดอุทกภัยรุนแรงซ้ำซาก

พื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดน่าน 7,170,045 ไร่ หรือ 11,472.07 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าไม้และภูเขาเหลือเพียง 3,437,500 ไร่ หรือร้อยละ 47.94 จากที่เคยมากกว่าร้อยละ 70 ขณะที่ 2,813,980 ไร่ หรือร้อยละ 39.24 กลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ทำการเกษตรที่น้อยนิดเพียง 876,043 ไร่ หรือร้อยละ 12.22 ทำให้ชาวน่านต้องซื้ออาหารจากภายนอกถึงปีละ 1,689 ล้านบาท

ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคนน่านมีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ และมีหนี้สินสูงถึง 127,524 บาทต่อครัวเรือน และทำให้น่านเป็นจังหวัดที่มีภาวะความยากจนสูง รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรต่ำเป็นลำดับที่ 3 ของประเทศ และสัดส่วนคนจนก็สูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรในจังหวัด นับเป็นลำดับที่ 2 ของภาคเหนือ และเป็นลำดับที่ 3 ของทั้งประเทศ

“ปิดทองหลังพระ” ณ ต้นน้ำน่าน

ด้วยเหตุทั้งหมด เมื่อมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริริเริ่มแปรแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามพระราชดำริมาสู่การปฏิบัติ จึงพิจารณาเลือกจังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องโครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยเริ่มปฏิบัติการในพื้นที่ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2552 เป็นต้นมา

เริ่มต้นในพื้นที่นำร่องขนาดเล็ก 3 หมู่บ้าน ในตำบลยอด อำเภอสองแคว 3 หมู่บ้าน ในตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา และ 15 หมู่บ้าน ในตำบลขุนน่าน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ การดำเนินงานปิดทองหลังพระฯ คือ ส่งเสริมให้ชุมชนลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้จากการปลูกพืชอาหาร ปลูกสัตว์และประมงให้เพียงพอต่อความต้องการทั้งของตนเองและทั้งจังหวัดน่านได้ตลอดปี โดยองค์ความรู้จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “ลดการใช้พื้นที่ป่า ปุ๋ยนาขั้นบันได” ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมาขยายผลในพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภค ควบคู่กับการลดพื้นที่แผ้วถางป่าเพื่อปลูกข้าวไร่

พร้อมกับพัฒนาต้นแบบการถ่ายทอดความรู้
อื่นๆ ควบคู่กันไป เช่น พัฒนาและบริหารจัดการ
แหล่งน้ำ ปรับปรุงปัจจัยการผลิตพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ
ดินและเมล็ดพันธุ์ โดยก่อสร้างระบบกระจายน้ำเข้า
สู่แปลงเกษตร รวมทั้งฝายต้นน้ำ ฝายชะลอน้ำ
จัดหาแหล่งน้ำใหม่ เสริมสร้างความรู้ด้านการเพาะ
ปลูก ก่อตั้งกองทุนปุ๋ย กองทุนเมล็ดพันธุ์พืช กองทุน
ยารักษาสัตว์และกองทุนอาหารสัตว์ ส่งเสริมการ
แปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งเสริมศักยภาพ
และความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการพัฒนาคน ถ่ายทอด
ความรู้ ปลูกฝังความคิดและค่านิยมของการพัฒนาที่
ยั่งยืน เป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ เรียนรู้ นำไปปรับ
ใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองต่อไป

เพียงช่วงปีแรก แนวทางและวิธีการของปิด
ทองหลังพระฯ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้นแบบพ้นจาก
การกู้ยืมเงิน มีอาหารกินพอเพียงตลอดปี ด้วย
ผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นเป็น 50 - 55 ถัง/ไร่ การปลูก
พืชหลังนา เช่น ฝักกาดเขียวปลี ฝักกาดขาว ข้าวโพด
พริก พืชผักสวนครัว มีหมู ไก่ ปลาไว้บริโภค ทำให้
มีรายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง เช่น ที่บ้านยอด
ตำบลยอด อำเภอสองแคว ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น
จาก 2.27 ล้านบาทเป็น 11.32 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้น
ถึง 9.05 ล้านบาท ขณะที่รายจ่ายลดลง 1.30
ล้านบาท หลายคนสามารถชำระหนี้ที่มีอยู่ได้ทั้งหมด
ชาวบ้านผาหลัก มีรายได้เพิ่มขึ้นจาก 6.73 ล้านบาท
เป็น 15.02 ล้านบาท เพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว คือ
8.29 ล้านบาท ส่วนที่บ้านน้ำเกาะ ชาวบ้านก็มีรายได้
เพิ่มขึ้น 4.04 ล้านบาท จาก 3.41 ล้านบาทเป็น
7.44 ล้านบาท

แนวทางปิดทองหลังพระฯ ยังนำมาซึ่งการ
รับรู้และความเข้าใจที่ดี ทำให้ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์
2553 ประชาชนจังหวัดน่านทุกภาคส่วน ได้ร่วมกัน
ประกาศเจตนารมณ์ “วาระน่าน - โครงการปิดทอง
หลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริน่าน” เพื่อ
เตรียมความพร้อม เตรียมคน เตรียมแผนงาน เตรียม

งบประมาณและสรรพกำลังสืบสานและขยายผลงาน
พัฒนาจากพื้นที่ 3 อำเภอ สู่พื้นที่ขยายผลอีก 12
อำเภอ ครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัด

“ปลูกป่า สร้างคน” ก้าวอย่างรู้ความยั่งยืน

หลังจาก 4 ปีของการ “ปลูกคน” ด้วย
การทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและได้รับประโยชน์
จากป่า ก็ถึงเวลาของการ “ปลูกป่า” ซึ่งเป็นขั้นตอน
สุดท้ายในกระบวนการพัฒนา “อยู่รอด - พอเพียงและ
ยั่งยืน” ตามแนวทางของปิดทองหลังพระฯ

การปลูกป่าที่เริ่มจากการปลูกคน ตามแนว
พระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ตามมาด้วยวิธีปลูกป่าตามคำสั่งของพระราชฯ คือ
“ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” “การปลูก
ไม้โตช้าและไม้โตเร็ว” และ “การปลูกป่าแบบไม่ปลูก”
ร่วมกับคำสั่งของพระราชฯ นี้คือ “ปลูกป่าเสริม
ธรรมชาติ” และการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้
โดยแก้ปัญหาทั้งลุ่มน้ำเป็นหลัก ตามแนวพระราชดำริ
ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์
ดำเนินการ “ปลูกป่า” อย่างเข้มข้นในพื้นที่โครงการ
ปิดทองหลังพระฯ จังหวัดน่าน ภายใต้แผนงานที่จะ
ดำเนินการระหว่างปี 2556 - 2560 ด้วยประสิทธิภาพ
ที่สั่งสมมาจากการปลูกป่าของมูลนิธิฯ ตั้งแต่โครงการ
พัฒนาออยตุงฯ โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ
ตำบลเทอดไทย และโครงการศึกษาและพัฒนาการ
ปลูกขาน้ำมันและพืชน้ำมันอื่นๆ บ้านปุนะ ตำบล
เทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่ง
พบว่า อัตราส่วนป่าอนุรักษ์ ร้อยละ 60 ป่าใช้สอย
ร้อยละ 8 ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 20 พื้นที่ทำกินและ
ที่อยู่อาศัย ร้อยละ 12 คือ อัตราส่วนที่เหมาะสม
ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น โครงการปลูกป่าฯ จังหวัดน่าน
ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 250,000 ไร่ จึงได้กำหนดพื้นที่

การปลูกและดูแลป่า แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ 150,000 ไร่ ใช้วิธีปลูกป่าแบบปลูกเสริมด้วยไม้โตช้า บนพื้นที่ 42,894 ไร่ และปลูกป่าแบบไม่ปลูกในพื้นที่ที่เหลือ พันธุ์ไม้ที่จะปลูกในโครงการฯ ได้แก่ ประดู่ป่า พระเจ้าห้าพระองค์ พะยอม มะค่าโมง และยางนา เป็นต้น อีกส่วนคือป่าใช้สอย 20,000 ไร่ จะส่งเสริมให้มีการปลูกป่าเพิ่มอีก 17,717 ไร่ จากพื้นที่ป่าใช้สอยที่มีอยู่แล้วบางส่วน พันธุ์ไม้ที่จะปลูก ได้แก่ โปบาย ชี้เหล็ก มะกอก เหมือดโหลด และเลี้ยวดอกขาว ส่วนป่าเศรษฐกิจ 50,000 ไร่ จะเน้นพันธุ์ไม้ที่มีผลผลิตซึ่งสามารถสร้างรายได้สูง เช่น ไม้หวาย และจามจุรี

มีการสร้างโรงเรือนเพาะกล้าที่อำเภอปัว เป็นสถานที่เพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ได้ต้นกล้าขนาดตามต้องการ ก่อนส่งไปยังโรงเรือนเพาะกล้าที่อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับนำกล้าลงถุง และดูแลรักษา กล้าให้มีคุณภาพพร้อมที่จะนำลงปลูกในแปลงป่าต่อไป

มูลนิธิฯ ได้ทำการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นมาเพาะเป็นกล้าไม้ โดยมีเป้าหมายที่จะเพาะกล้าไม้ 84 ชนิด 15 ล้านกล้า เพื่อใช้ในการปลูกป่าอนุรักษ์ 164 ต้นต่อไร่ ทั้งไม้โตช้าและไม้โตเร็ว ป่าเศรษฐกิจ 44 ต้นต่อไร่ และป่าใช้สอย 22 ต้นต่อไร่

การเพาะกล้า 5 ล้านกล้าในปีแรก ค่อยๆ เก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ทั้งหมดของจังหวัดน่านที่มีอยู่ในแต่ละฤดูกาล ทั้งไม้โตเร็ว ไม้โตช้า และทำการบันทึกรายชื่อพืชทั้งหมด เพื่อให้รู้ถิ่นฐานของไม้ชนิดนั้นๆ เมื่อเพาะที่โรงเพาะกล้า อำเภอปัวแล้ว จึงนำกลับไปปลูกในพื้นที่เดิมเพื่อรักษาพันธุ์ไม้เดิมและระบบนิเวศ

ส่วนการปลูกป่านั้น กำหนดให้มีการปลูกป่าในพื้นที่บ้านยอด 44,000 ไร่ บ้านน้ำป่า 34,000 ไร่ และตำบลขุนน่าน จะทำการปลูกป่า 171,000 ไร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าถูกทำลายมากที่สุด อีกทั้งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำข้างบน

“ป่าอนุรักษ์” เพื่อฟื้นธรรมชาติ

ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้สกัดบทเรียนเป็นหลักการปลูกป่าอนุรักษ์ต้นน้ำไว้ 3 ประการ คือ ทำให้ป่าใหม่มีสภาพใกล้เคียงธรรมชาติเดิมมากที่สุด การปลูกป่าแบบไม่ต้องปลูก หรือปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟูตัวเองจะได้ผลเร็วที่สุดและดีที่สุด คือ ความหลากหลายและความสมบูรณ์ทางชีวภาพกลับมาสมบูรณ์ที่สุด เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยใช้แรงงานชุมชนดำเนินการ ตั้งแต่การเพาะกล้าไปจนถึงการปลูกและดูแลรักษาจนต้นกล้าแข็งแรง เพื่อเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ในชุมชน รวมทั้งยังเป็นการสร้างทักษะในการปลูกป่าให้กับชาวบ้านด้วย

การดูแลรักษาป่าอนุรักษ์ต้นน้ำในระยะแรกที่ชาวบ้านยังไม่ได้รับรายได้จากป่าเศรษฐกิจหรือกิจกรรมส่งเสริมอาชีพอื่น ใช้การจ้างดูแลป่าเพื่อไม่ให้ชาวบ้านกลับไปบุกรุกป่า จนกว่าชาวบ้านจะมีรายได้จากป่าเศรษฐกิจและกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ในระยะต่อมา

“ป่าเศรษฐกิจ” เพื่อการดำรงชีวิต

การปลูกป่าใช้สอยและป่าเศรษฐกิจเพื่อให้ได้ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ เป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่ทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างดี ความโดดเด่นของป่าเศรษฐกิจอยู่ตรงที่ไม่ต้องใช้พื้นที่หรือจำนวนต้นที่ปลูกมาก สามารถปลูกแซมในป่าได้ แต่สร้างอาชีพและรายได้สูงให้ชุมชนได้ในระยะยาว เพราะผลผลิตมีศักยภาพที่จะแปรรูปเพิ่มมูลค่าได้ต่อเนื่อง ทำให้ป่าส่วนมากไม่ถูกทำลาย อีกทั้งทำให้เกิดการต่อยอดทักษะความรู้ให้คนจำนวนมากจากงานที่เกิดขึ้น

หลักการในการคัดเลือกพืชที่จะส่งเสริมให้ปลูกเป็นป่าเศรษฐกิจ คือ ปลูกได้จริง เน้นพันธุ์พืชพื้นถิ่นก่อน สร้างรายได้ที่มั่นคงจริง ผลผลิตมีมูลค่าทางตลาดปานกลางถึงสูง และมีตลาดรองรับ

ที่แน่นอน สร้างงานได้จริง มีศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมการสร้างงานสร้างรายได้ต่อเนื่อง เช่น การแปรรูป การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฯลฯ ชาวบ้านอยากได้จริง เป็นความต้องการหรือเห็นชอบของชาวบ้านคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากตอบคำถามว่า ปลูกแล้ว ชาวบ้านได้อะไรแล้ว ยังตอบได้ว่าสิ่งแวดล้อมได้อะไรหรือจะมีผลกระทบอย่างไรอีกด้วย

“ป่าใช้สอย” เพื่อประโยชน์ชุมชน

หลักการสำคัญในการปลูกป่าใช้สอย คือ ยึดความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก จึงมีการสำรวจว่าชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์จากไม้ชนิดใดบ้าง ทั้งไม้สำหรับบริโภค และไม้ใช้สอย เช่น ไม้สำหรับทำบ้าน เครื่องจักสาน และสอบถามชาวบ้านว่า ต้องการจะปลูกชนิดใด เพื่อกำหนดพันธุ์ไม้ที่จะปลูกเสริม โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เพื่อให้ป่าที่เกิดขึ้นตอบสนองความต้องการที่แท้จริง และต้องมีการตกลงกำหนดกฎกติกาในการเก็บกินเก็บใช้ภายในชุมชนด้วย

ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

หัวใจของความสำเร็จในการปลูกป่า ที่มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เชื่อมั่น คือ “คน” ที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์

ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นสำรวจสภาพป่าไม่รวมทั้งพันธุ์ไม้ ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกแล้ว ยังทำให้ชาวบ้านเห็นข้อมูลจริงตระหนักและเข้าใจพื้นที่ต้นทุนทรัพยากรของตน วัตถุประสงค์โครงการฯ รวมทั้งศักยภาพ โอกาส ทางเลือกและข้อจำกัดของชุมชน

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจึงส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอนตั้งแต่การเพาะกล้าไม้ จนถึงการสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่จัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่า และจัดทำกฎระเบียบชุมชนว่าด้วยการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย เพื่อให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผลของการ “ปลูกป่านาน ปลูกคนนาน” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน ยังประโยชน์ให้ชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ ทั้ง 3 อำเภอ ต้นน้ำนาน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้รับการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีศักดิ์ศรีในการพึ่งพาตนเอง และที่สำคัญคือกลับสู่วิถีสมดุลแห่งธรรมชาติที่คนและป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้

ดังเป้าหมายที่ท้าทายต่อไปคือ โครงการ “ปลูกป่านาน” เพื่อต่อยอดการที่คนจะอยู่ร่วมกับป่าและป่าอยู่ร่วมกับคนได้อย่างยั่งยืน

การก้าวสู่ป่าที่เขียวขจี

ประเภทป่า	เป้าหมาย ปี 2556 - 2560	ผลการดำเนินงาน				คิดเป็นร้อยละ ของเป้าหมาย
		อ.ท่าวังผา	อ.สองแคว	อ.เฉลิมพระเกียรติ	รวม	
อนุรักษ์	42,894	2,990	2,098	15,105	20,193	47.08%
ใช้สอย	17,717	1,704	3,440	9,783	14,927	84.25%
เศรษฐกิจ	50,000	1,307	908	3,895	6,110	12.22%
รวม	110,611	6,001	6,446	28,783	41,230	37.27%

“น่าน” ความงามท่ามกลางวิกฤติ

“ปลูกป่า สร้างคน” ก้าวไปสู่ความยั่งยืน

คณะผู้จัดการประชุมสัมมนา “รักษ์ป่าน่าน”

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองทัพบก

จังหวัดน่าน

ธนาคารกสิกรไทย

